

BRJ

วารสารโพธิศาสตร์ปริทรรศน์
BODHISASTRA REVIEW JOURNAL

ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2565

Vol. 2 No. 1 January – June 2022

ISSN : 2651-1452 (Online)

วารสารโพนธิศาสตรปริทรรศน์
ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2565)

BRJ

ISSN: 2651-1452 (Online)
Bodhisastra Review Journal
Vol. 2 No. 1 (January – June 2022)

วารสารโพนธิศาสตรปริทรรศน์
สำนักงานมูลนิธิโพนธิศาสตร 117/241 หมู่ 9
ตำบลบางรักพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11110
อีเมล: ajbjournal07@gmail.com

วารสารโหราศาสตร์ปริทรรศน์
ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2565

เจ้าของ: สำนักงานมูลนิธิโหราศาสตร์ 117/241 หมู่ 9 ตำบลบางรักพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11110

บรรณาธิการ:

ศาสตราจารย์ ดร. สุธรรม เลิศพงษ์ประเสริฐ

มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์

กองบรรณาธิการ:

รองศาสตราจารย์ ดร. พระวิเทศพรหมคุณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร. วัลภา สบายยิ่ง

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรวิรัช องค์กรสิงห์

มหาวิทยาลัยรังสิต

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประดิษฐ์ วิศิษฎ์กร

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. โอสม หุวะนันท์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิสมัย ธารเลิศ

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภิญญะ รัตนพันธุ์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วีรบูรณ์ วิสารทสกุล

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. แหวนทอง บุญคำ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ดร. สุพัฒน์ แยมอิม

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

กำหนดออกเผยแพร่วารสาร:

วารสารโหราศาสตร์ปริทรรศน์ มีกำหนดการเผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ ดังนี้

- ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน

- ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม

การส่งบทความพิจารณาตีพิมพ์:

ผู้เขียนเตรียมต้นฉบับบทความตามเกณฑ์เงื่อนไขของวารสารและส่งในระบบที่เว็บไซต์วารสาร <https://so09.tci-thaijo.org/index.php/BRJ/index> เปิดรับพิจารณาบทความเพื่อตีพิมพ์ตลอดทั้งปี

จุดมุ่งหมายและขอบเขต

วารสารโพธิศาสตร์ปริทรรศน์ (Bodhisastra Review Journal) ISSN: 2651-1452 (Online) มีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่บทความวิจัย และบทความวิชาการ ในสาขาที่เกี่ยวข้องด้านสังคมศาสตร์ ได้แก่ สาขา รัฐศาสตร์ สาขารัฐประศาสนศาสตร์ สาขาการจัดการ สาขาศึกษาศาสตร์ และรวมถึงสหวิทยาการเชิงประยุกต์ด้านสังคมศาสตร์ ปีละ 2 ฉบับ โดยทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ท่าน ทั้งนี้จะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อผู้นิพนธ์บทความและผู้นิพนธ์บทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความเช่นเดียวกัน (Double-Blind Peer Review) เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร

- 1) บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่นำเสนอการค้นคว้าวิจัย เกี่ยวกับด้านสังคมศาสตร์ และรวมถึงสหวิทยาการเชิงประยุกต์ด้านสังคมศาสตร์
- 2) บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความวิเคราะห์ วิจัยหรือเสนอแนวคิดใหม่

บทบรรณาธิการแถลง

วารสารโพธิศาสตร์ปริทรรศน์ (Bodhisastra Review Journal) ฉบับนี้เป็นปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2565) ทั้งนี้ทางกองบรรณาธิการยินดีเป็นสื่อกลาง สำหรับนักวิจัย นักวิชาการ นิสิต นักศึกษาทุกท่าน ที่ประสงค์จะตีพิมพ์เผยแพร่บทความของท่าน ซึ่งจะต้องผ่านการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิในแต่ละสาขาวิชาทางด้านสังคมศาสตร์อย่างเข้มข้น จำนวน 2 ท่าน จึงกล่าวได้ว่า บทความที่ทางวารสารได้เผยแพร่ไปนั้น มีมาตรฐานทางวิชาการ

กระผมในฐานะบรรณาธิการวารสาร จึงขอขอบคุณท่านผู้มีส่วนในการสร้างงานวิชาการเหล่านี้ นับตั้งแต่เจ้าของผลงาน ผู้ทรงคุณวุฒิ และคณะกองบรรณาธิการ วารสารนี้ยังคงเป็นแหล่งรองรับผลงานดีๆ ที่สร้างสรรค์เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาในประเด็นที่เกี่ยวข้องทางวิชาการแก่นักวิชาการ และประชาชนผู้สนใจโดยทั่วไป เพื่อเป็นประโยชน์แก่แวดวงวิชาการต่อไป

ศาสตราจารย์ ดร. สุธรรม เลิศพงษ์ประเสริฐ
บรรณาธิการวารสารโพธิศาสตร์ปริทรรศน์

สารบัญ

บทความวิจัย

การบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไฟ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 ถาวร ศิริจิตร์	1-12
การส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา มหาสารคาม เขต 2 แคทรียา แสงใส	13-26

บทความวิชาการ

สมุฏฐานการอาพาธที่ปรากฏในศิริมานนทสูตร พิทักษ์ หาญกล้า	27-38
วิเคราะห์หอนันทริยกรรมในพระพุทศศาสนา ธนาพร เพชรสมบัติ	39-48
การศึกษาวิเคราะห์เสขยวัตรที่มีต่อมารยาทไทย พระสํารอง สยบุญโต (แสงทอง)	49-60

The Administration on Information Technology of Schools Network Prasatpayaphai Under The Office of Secondary Educational Service Area Office 25

Thaworn Sirijit^{1*}

¹Ban Haed Suksa School, Khon Kaen, Thailand

*Corresponding author. E-mail: Msamrong84@gmail.com

ABSTRACT

This study aims to compare the administration on information technology of schools network Prasatpayaphai under the office of secondary educational service area office 25. The sample group was 15 school administrators and 210 teachers. Tools used in this study were to estimate the scale confidence coefficient of 0.88 The data were statistically analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, the t-test and the F-test. The results showed that 1) The administration on information technology of schools network Prasatpayaphai under the office of secondary educational service area office 25 at a high level both overall and on, The best management was software. The second, hardware. Third, in the people and finally was data. The problem of the administration on information technology of schools network Prasatpayaphai under the office of secondary educational service area office 25 was in the low level overall and on, The problem with most of the information. The second, in the people. Third, the hardware and a minimum of software. 2) The comparison of the administration on information technology of schools network Prasatpayaphai under the office of secondary educational service area office 25, by legal status overall and on. no difference and no statistically significant at the .05 level.

Keywords: Administration, Information Technology, Basic Educational Institutions

การบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไฟ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25

ถาวร ศิริจิตร^{1*}

¹โรงเรียนบ้านแฮดศึกษา ขอนแก่น ประเทศไทย

*Corresponding author. E-mail: Msamrong84@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบสภาพและปัญหาการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไฟ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ผู้บริหารสถานศึกษา 15 คน และครูผู้สอน 158 คน รวมทั้งสิ้น 173 คน โดยวิธีสุ่มแบบชั้นภูมิ (Stratified random sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.80 – 1.00 ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.93 สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบ t – test (Independent Sample) ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไฟ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 อยู่ในระดับมากทั้งในภาพรวมและรายด้าน ด้านที่มีการปฏิบัติสูงสุดคือ ด้านซอฟต์แวร์ รองลงมา คือ ด้านฮาร์ดแวร์ อันดับที่สามคือ ด้านบุคลากร และอันดับสุดท้ายคือ ด้านข้อมูล ส่วนปัญหาการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไฟ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 อยู่ในระดับน้อยทั้งในภาพรวมและรายด้าน โดยด้านที่มีปัญหาสูงสุดคือ ด้านข้อมูล รองลงมา คือ ด้านบุคลากร และปัญหาน้อยที่สุด คือ ด้านซอฟต์แวร์ 2) การเปรียบเทียบสภาพการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไฟ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 จำแนกตามสถานภาพโดยรวมมีการปฏิบัติไม่แตกต่างกัน ส่วนปัญหาการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำแนกตามสถานภาพ โดยรวมและรายด้านมีปัญหา ไม่แตกต่างกัน

คำสำคัญ: การบริหาร, เทคโนโลยีสารสนเทศ, สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

© 2022 BRJ: Bodhisastra Review Journal

บทนำ

ประเทศต่างๆ ในโลกรวมถึงประเทศไทยต่างตระหนักถึงความสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อใช้ในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลในชาติ ดังจะเห็นได้จากการตั้งกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในเดือนตุลาคม 2545 ตามนโยบายปฏิรูประบอบราชการเพื่อเป็นกระทรวงหลักในการรวบรวมแนวคิดของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติ นอกจากนี้ได้มีการดำเนินงานเพื่อพัฒนาประเทศไปสู่ E – Thailand เพื่อการทำงานไปในทิศทางที่สอดคล้องกันหรือเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของนานาชาติ โดย E – Thailand ตามนโยบายกลยุทธ์ IT 2010 เพื่อนำประเทศก้าวสู่เศรษฐกิจแห่งภูมิปัญญาไทยและการเรียนรู้ (Knowledge – Based Economy) ประกอบด้วย E – Government, E – Commerce, E – Citizen และ E – Education (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการเทคโนโลยีสารสนเทศแห่งชาติ. 2553 : 20) การพัฒนาและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ในหมวดที่ 9 เรื่องสื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา มาตรา 65 ได้กำหนดว่าให้มีการพัฒนาบุคลากรทั้งด้านผู้ผลิต และ

ผู้ใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาเพื่อให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการผลิตรวมทั้งใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม มีคุณภาพและประสิทธิภาพ และมาตรา 66 กำหนดว่า ผู้เรียนมีสิทธิ์ได้รับการพัฒนาขีดความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในโอกาสแรกที่ทำได้ เพื่อให้มีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542, 2542)

ปัจจุบันเป็นยุคของเทคโนโลยีสารสนเทศ (The Age of Information Technology) เป็นยุคของการใช้ข่าวสารเป็นข้อมูลที่รวดเร็วและถูกต้องเที่ยงตรง อีกทั้งในปริมาณมากเพียงพอที่จะใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจ เพื่อความได้เปรียบเชิงของความแข่งขันในโลกของเสรีนิยม ผู้ใดที่มีข้อมูลมากหรือรู้มากก็จะได้เปรียบคู่แข่ง เทคโนโลยีในปัจจุบันสามารถส่งผ่านข้อมูลต่างๆ ได้รวดเร็วไปในที่ไกลๆ และในปริมาณมากๆ เพราะการพัฒนา ระบบการสื่อสารด้วยดาวเทียมทำให้เทคโนโลยีด้านโทรคมนาคมก้าวหน้ามาก และพร้อมแล้วในปัจจุบันเพื่อที่จะรองรับการส่งผ่านข้อมูลต่างๆ จากที่หนึ่งไปยังที่หนึ่งหรือสร้างเครือข่าย (Networks) ของการติดต่อสื่อสาร ระหว่างกันได้ เทคโนโลยีสารสนเทศยังสร้างให้เกิดสภาพสังคมผู้ใช้ตรง (End-user Society) บัตร ATM (Automatic Teller Machine) เป็นตัวอย่างของการเบิกเงินกับเครื่องโดยไม่ผ่านเจ้าหน้าที่ของธนาคาร สถานการณ์เช่นนี้อาจทำให้ผู้เชี่ยวชาญที่มีอยู่ในสถานศึกษาต้องปรับเปลี่ยนบทบาทอย่างมาก เช่น บรรณารักษ์จะไม่ได้ใช้ความสามารถในการให้คำปรึกษาสืบค้นข้อมูล เพราะผู้ใช้ห้องสมุดใช้ระบบสืบค้นด้วยคอมพิวเตอร์ แม้แต่ ครู/อาจารย์ ซึ่งเป็นบุคลากรหลักของสถานศึกษาจะต้องปรับตัว ปรับบทบาทของตนเองถ้าเทคโนโลยีสารสนเทศ ได้ถูกนำเข้ามาใช้อย่างเต็มรูปแบบ (กฤษมันต์ วัฒนารงค์, 2549)

กระทรวงศึกษาธิการให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีสารสนเทศอยู่เสมอ แม้จะเปลี่ยนหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 เป็น หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 ซึ่งเป็น หลักสูตรที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุขมีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ ซึ่ง เนื้อหาดังกล่าวได้ถูกกำหนดไว้ในจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กระทรวงศึกษาธิการ , 2553) มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตามหลักธรรม ของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความรู้ ความสามารถในการ สื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และ รักการออกกำลังกาย มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการ ปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมมีจิตสำนึกที่มุงทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

นโยบายด้านเทคโนโลยีสารสนเทศยังปรากฏในกระบวนการการพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะสำคัญ 5 ประการ คือ 1) ความสามารถในการสื่อสาร เป็น ความสามารถในการรับและส่งสาร มีวัฒนธรรมในการใช้ภาษาถ่ายทอดความคิด ความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึก และทัศนะของตนเอง เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเอง และสังคม รวมทั้งการเจรจาต่อรองเพื่อขจัดและลดปัญหาความขัดแย้งต่างๆ การเลือกรับหรือไม่รับข้อมูลข่าวสาร ด้วยหลักเหตุผลและความถูกต้องตลอดจนการเลือกใช้วิธีการสื่อสาร ที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่มี ต่อตนเองและสังคม 2) ความสามารถในการคิด เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิด อย่างสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศ เพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม 3) ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถ ในการแก้ปัญหาและอุปสรรค ต่างๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรมและ ข้อมูลสารสนเทศ เข้าใจความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคม แสวงหาความรู้ ประยุกต์ ความรู้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา และมีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อ

ตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม 4) ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่างๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่างๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น 5) ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เป็นความสามารถในการเลือกและใช้ เทคโนโลยีด้านต่างๆ และมีทักษะกระบวนการทางเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาตนเองและสังคมในด้านการเรียนรู้ การสื่อสารการทำงาน การแก้ปัญหา อย่างสร้างสรรค์ ถูกต้อง เหมาะสม และมีคุณธรรม (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาศาสนาและเทคโนโลยีสารสนเทศแห่งชาติ, 2553)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาศาสนาและเทคโนโลยีสารสนเทศเห็นความสำคัญของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่มีต่อระบบการศึกษาของไทย จึงได้นำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เข้ามาใช้ในการบริหารจัดการด้านการศึกษาซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการปฏิรูปการศึกษา การพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ทำให้มีนวัตกรรมใหม่เกิดขึ้นมากมาย และกำลังเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมไทย ระบบสื่อสารโทรคมนาคมทำให้ระยะทางไม่มีความหมาย และร่นระยะเวลาในการดำเนินการต่างๆ ได้มากขึ้น เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้มีการสร้างสื่อการเรียนการสอนต่างๆ มากมายทั้งในรูปแบบสื่อมัลติมีเดีย สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่เรียก อีบุ๊ก (E – Book) มีการรวบรวมข้อมูลข่าวสารเอกสารสิ่งพิมพ์เพื่อการบริหารในรูปแบบดิจิทัลไลบรารี (Digital Library) และสร้างเป็นฐานข้อมูลพิเศษเพื่อการบริหารเฉพาะ เช่น ฐานข้อมูลสารานุกรมหรือข้อมูลพันธุกรรมต่างๆ (ยีน ภูสุวรรณ และสมชาย นำประเสริฐชัย, 2546) แต่การบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของโรงเรียนในประเทศไทย ยังมีปัญหาอยู่ ซึ่งจากการประชุมสภาการศึกษาเสวนาเรื่อง การศึกษาไทยในภาวะวิกฤติของประเทศ โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ซึ่งมี รุ่ง แก้วแดง เป็นผู้ร่วมสัมมนา มีเนื้อหาตอนหนึ่งที่ท่านกล่าวซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับปัญหาด้านเทคโนโลยีสารสนเทศสามารถสรุปได้ว่า ในแง่ของการผลิตครูแทบล้มเหลวโดยสิ้นเชิง ถ้าไม่มีการปรับปรุงแก้ไข ประเทศเราจะวิกฤติกว่านี้ ความสัมพันธ์ระหว่างวิทยฐานะครูและผู้บริหารกับผลการเรียนของผู้เรียน รัฐบาลลงทุนไปกว่า 3 หมื่นล้านบาท ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็ก ตำแหน่งศาสตราจารย์ทำงานสู้อาจารย์ธรรมดาไม่ได้ ส่วนหมวด 9 เรื่องการนำสื่อและเทคโนโลยีมาใช้ เรื่องนี้ยังไม่สำเร็จ รวมถึงเรื่องโครงสร้าง คนที่ได้ประโยชน์คือคนที่ไม่ได้ทำประโยชน์ ยังมีการทะเลาะกันทำให้เสียเวลา การปฏิรูปไม่ก้าวหน้า” (อัมพร พงษ์กังสนนันท์, 2552)

จากการศึกษาพบว่า สภาพการบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศในสถานศึกษายังมีปัญหามาก ได้แก่ งานด้านฮาร์ดแวร์ งานด้านซอฟต์แวร์ งานด้านบุคลากร และงานด้านข้อมูล โดยงานด้านฮาร์ดแวร์ ปัญหาส่วนใหญ่คือ การจัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์ไม่เพียงพอใน การเรียนการสอนและการฝึกปฏิบัติวิชาคอมพิวเตอร์ การดูแลบำรุงรักษาเครื่องคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ที่ใช้ในงานด้านการเรียนการสอนให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ใช้งานได้ และการจัดหา File Service/ Web service ใช้ในการเรียนการสอนของโรงเรียน (เทอดศักดิ์ ชุขันธิน, 2549) สอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤษณ อานทิพย์สุวรรณ (2538, บทคัดย่อ) สภาพปัญหาการใช้ไมโครคอมพิวเตอร์ในงานบริหารโรงเรียนในงานด้านฮาร์ดแวร์พบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่มีปัญหา ในเรื่องจำนวนเครื่องไม่เพียงพอกับการใช้งานส่วนงานด้านซอฟต์แวร์ ปัญหาคือการจัดทำเว็บไซต์ โรงเรียนที่มีเนื้อหาวิชาการ และปรับปรุงเนื้อหาสาระให้เป็นปัจจุบัน รองลงมาได้แก่ครูมีการใช้สื่อการสอนในรูปแบบโปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยการสอน (CAI) สอนในรายวิชาต่างๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะครูโรงเรียนขนาดเล็กมีครูจำนวนจำกัดจึงไม่มีเวลาได้รับการฝึกอบรมเฉพาะโปรแกรมพื้นฐานและอุปกรณ์ไม่ทันสมัยจึงทำให้เกิดปัญหา ในขณะเดียวกับโรงเรียนขนาดกลางและขนาดใหญ่มีครูจำนวนมากและมีอุปกรณ์ครบครันจึงมีการใช้สื่อการสอนในรูปแบบโปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) สอนในรายวิชาต่างๆ สอดคล้องกับ ปณิตา วรณพิรุณ (2545) พบว่า ครูผู้สอนในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาเขต

การศึกษา 12 ยังขาดความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการใช้บริการประเภทต่างๆ ที่มีอยู่ในอินเทอร์เน็ต ขาดทักษะในการค้นหาข้อมูลที่ต้องการจากเว็บไซต์ที่ช่วยในการสืบค้นข้อมูลและไม่รู้วิธีการสร้างเนื้อหาที่จะนำไปใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนในระดับปานกลาง

สหวิทยาเขตปราสาทพญาไฟ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 เป็นหน่วยงานรับผิดชอบบริหารจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2 ช่วงชั้น คือช่วงชั้นที่ 3 และช่วงชั้นที่ 4 จำนวน 8 โรงเรียน การดำเนินงานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศยังมีปัญหาอยู่ โดยเฉพาะการจัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์ไม่เพียงพอกับการใช้งาน ดังนั้นทางสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 จึงได้ดำเนินการตามแผนกลยุทธ์สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2552 ในข้อที่ 4 คือ เร่งรัดพัฒนาความพร้อมในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารให้แก่สถานศึกษาและหน่วยงานการศึกษาในสังกัดเพื่อการเรียนรู้และการบริหารจัดการ โดยการจัดตั้งศูนย์ ICT ประจำอำเภอขึ้นเพื่อเป็นศูนย์ในการให้คำปรึกษาและซ่อมบำรุงคอมพิวเตอร์ที่มีปัญหาในการใช้งานบ่อยๆ เพื่อเป็นความรู้แก่ครูและเพื่อให้โรงเรียนได้ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ในการจัดการเรียนการสอนอย่างเต็มที่ เนื่องจากมีหลายโรงเรียนที่มีคอมพิวเตอร์ที่ทันสมัยแต่ยังใช้ในการบริหารจัดการด้านการเรียนการสอนยังไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ส่วนหนึ่งเกิดจากครูยังขาดความรู้ในการใช้คอมพิวเตอร์เพื่อจัดการเรียนการสอน

จากสภาพและปัญหาการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศในโรงเรียนดังกล่าวมาในข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่าบุคลากรในโรงเรียนในสหวิทยาเขตปราสาทพญาไฟ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศในระดับใด เพื่อจะได้นำผลการศึกษาไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาระบบสารสนเทศให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพของผู้บริหารโรงเรียนในสหวิทยาเขตปราสาทพญาไฟ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหา การบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไฟ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25
2. เพื่อเปรียบเทียบสภาพและปัญหาการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไฟ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 จำแนกตามสถานภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไฟ สังกัดสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 25 รวมทั้งสิ้น 278 คน จำแนกเป็นผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 16 คน ครูผู้สอน จำนวน 262 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไฟ สังกัดสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 รวมจำนวนทั้งสิ้น 173 คน จำแนกเป็นผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 15 คน และครูผู้สอน จำนวน 158 คน กำหนดขนาดโดยใช้ตารางเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan) และได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified random sampling) ตามสถานภาพ (บุญชม ศรีสะอาด, 2545)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีลักษณะเป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม สอบถามเกี่ยวกับสถานภาพ มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพ การบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 แบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีของลิเคอร์ท (Likert) มี 5 ระดับ คือ

5	หมายถึง	มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด
4	หมายถึง	มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก
3	หมายถึง	มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง
2	หมายถึง	มีการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย
1	หมายถึง	มีการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา การบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 แบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีของลิเคอร์ท (Likert) มี 5 ระดับ คือ

5	หมายถึง	มีปัญหาอยู่ในระดับมากที่สุด
4	หมายถึง	มีปัญหาอยู่ในระดับมาก
3	หมายถึง	มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง
2	หมายถึง	มีปัญหาอยู่ในระดับน้อย
1	หมายถึง	มีปัญหาอยู่ในระดับน้อยที่สุด

3. การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือตามขั้นตอนดังนี้

3.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ การบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25

3.2 ศึกษาวิธีสร้างเครื่องมือแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีของลิเคอร์ท (Likert)

3.3 ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามมาปรับปรุงและหาคุณภาพของเครื่องมือใหม่ โดยใช้แนวคิดของ เทอดศักดิ์ ขุขันธิน (2549) เพื่อใช้ในการวิจัย เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีลักษณะเป็นแบบสอบถาม

3.4 นำแบบสอบถามเสนอผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและพิจารณาให้ข้อเสนอแนะ

3.5 ปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระแล้วนำเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจพิจารณาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ของคำถามแต่ละข้อ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามศัพท์เฉพาะ (IOC : Index of Consistency) เกณฑ์ที่กำหนดคือ 0.60 ขึ้นไป ได้แบบสอบถามที่มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.80 – 1.00

3.6 นำแบบสอบถามที่ผ่านการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์พิจารณาเสนอแนะอีกครั้งหนึ่ง

3.7 นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try – out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 45 คน จำแนกเป็นผู้บริหารจำนวน 15 คน และครูผู้สอน จำนวน 30 คน ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 ประกอบด้วย โรงเรียนบ้านไผ่ โรงเรียนบ้านแฮดศึกษา โรงเรียนบ้านลานวิทยาคม โรงเรียนบ้านไผ่พิทยาคม โรงเรียนบ้านไผ่ศึกษา โรงเรียนกู่ทองพิทยาลัย โรงเรียนเปือยน้อยศึกษา และโรงเรียนหนองขามพิทยาคม

3.8 นำแบบสอบถามมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ โดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.93

3.9 จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้คอมพิวเตอร์ โปรแกรมสำเร็จรูป โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

1) วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป จำแนกตามสถานภาพ ของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม โดยหาความถี่ (frequency) และร้อยละ (Percentage)

2) วิเคราะห์สภาพการดำเนินงาน การบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 ทั้งโดยภาพรวม รายด้าน และรายข้อ โดยหาค่าเฉลี่ย (X) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) นำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ค่าเฉลี่ยแล้วแปลความหมาย ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2553)

4.51 – 5.00 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด

1.51 – 4.50 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

2.51 – 3.50 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

1.51 – 2.50 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย

1.00 – 1.50 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อยที่สุด

3) วิเคราะห์ปัญหาการดำเนินงาน การบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 ทั้งโดยภาพรวม รายด้าน และรายข้อ โดยหาค่าเฉลี่ย (X) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แล้วนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ค่าเฉลี่ยแล้วแปลความหมาย ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2545)

4.51 – 5.00 หมายถึง มีปัญหาอยู่ในระดับมากที่สุด

1.51 – 4.50 หมายถึง มีปัญหาอยู่ในระดับมาก

2.51 – 3.50 หมายถึง มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง

1.51 – 2.50 หมายถึง มีปัญหาอยู่ในระดับน้อย

1.00 – 1.50 หมายถึง มีปัญหาอยู่ในระดับน้อยที่สุด

4) วิเคราะห์เปรียบเทียบสภาพการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 จำแนกตามสถานภาพ โดยใช้ค่าที (t – test แบบ Independent samples)

5) วิเคราะห์เปรียบเทียบปัญหาการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 จำแนกตามสถานภาพ โดยใช้ค่าที (t – test แบบ Independent samples)

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. สภาพและปัญหา การบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25

สภาพการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวม พบว่า สภาพการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่

การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 โดยภาพรวมและรายด้าน มีการปฏิบัติในระดับมาก โดยด้านที่มีการปฏิบัติสูงสุดคือ ด้านซอฟต์แวร์ รองลงมาคือด้านฮาร์ดแวร์ และต่ำสุดคือด้านข้อมูลและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบดังนี้

1) ด้านฮาร์ดแวร์ โดยภาพรวมพบว่า สภาพการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีการปฏิบัติสูงสุดคือ การปรับปรุงและพัฒนาระบบเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง รองลงมาคือการจัดหาอุปกรณ์ต่างๆ ให้พอเพียงต่อการใช้งาน เช่น เครื่องพิมพ์ กล้องดิจิทัล โปรเจคเตอร์ และต่ำสุดคือ มีการติดตั้งระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตอย่างพอเพียงตามลำดับ

2) ด้านซอฟต์แวร์พบว่าสภาพการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีการปฏิบัติสูงสุดคือ โปรแกรมที่ใช้งานเหมาะสมกับการจัดการเรียนการสอนตามกลุ่มสาระการเรียนรู้และสมรรถนะของเครื่องคอมพิวเตอร์ รองลงมาคือ โปรแกรมที่ใช้งานเหมาะสมกับงานบริหารและเครื่องคอมพิวเตอร์ และต่ำสุดคือ ติดตั้งระบบป้องกันไวรัสคอมพิวเตอร์ อย่างถูกกฎหมาย

3) ด้านบุคลากร พบว่า สภาพการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีการปฏิบัติสูงสุดคือ ครูและบุคลากรในโรงเรียนผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรคอมพิวเตอร์เบื้องต้น, ครูและบุคลากรในโรงเรียนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศและคอมพิวเตอร์เบื้องต้น รองลงมาคือ โรงเรียนจัดอบรมหลักสูตรคอมพิวเตอร์ให้กับครูและบุคลากรทางการศึกษาเป็นประจำและต่อเนื่องและต่ำสุดคือ มีบุคลากรในการดูแลรักษาและซ่อมแซมเครื่องคอมพิวเตอร์และระบบเครือข่ายโดยตรง

4) ด้านข้อมูล พบว่า ปัญหาการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีการปฏิบัติสูงสุดคือ มีการจัดทำระบบอี-เลิร์นนิง (E-Learning) ในระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต, มีคณะกรรมการในการดำเนินการจัดเก็บข้อมูลครู นักเรียนรายบุคคลอย่างชัดเจน รองลงมาคือ มีระบบฐานข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน สามารถค้นหาได้อย่างรวดเร็วและต่ำสุดคือ มีการบันทึกจัดเก็บข้อมูลครู นักเรียนรายบุคคลเป็นปัจจุบันและต่อเนื่อง

ปัญหาการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 โดยภาพรวมและรายด้านมีปัญหาในระดับน้อย โดยด้านที่มีปัญหาสูงสุด คือ ด้านฮาร์ดแวร์ รองลงมาคือ ด้านข้อมูล และต่ำสุดคือ ด้านบุคลากร และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบดังนี้

1) ด้านฮาร์ดแวร์ พบว่า ปัญหาการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 โดยภาพรวมและรายด้านมีปัญหาในระดับน้อย โดยด้านที่มีปัญหาสูงสุด คือ ด้านฮาร์ดแวร์ รองลงมาคือ ด้านข้อมูล และต่ำสุดคือ ด้านบุคลากร

2) ด้านซอฟต์แวร์ พบว่าปัญหาการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 โดยภาพรวมและรายข้อมีปัญหาในระดับน้อย โดยข้อที่มีปัญหาสูงสุด คือ การปรับปรุงและพัฒนาระบบเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง รองลงมาคือ การจัดหาอุปกรณ์ต่างๆ ให้พอเพียงต่อการใช้งาน เช่น เครื่องพิมพ์ กล้องดิจิทัล โปรเจคเตอร์ และต่ำสุดคือ การจัดหาและขอรับการสนับสนุนเครื่องคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์จากชุมชน เพื่อใช้ในการบริหาร

3) ด้านบุคลากร พบว่าปัญหาการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 โดยภาพรวมและรายข้อมีปัญหาในระดับน้อย โดยข้อที่มีปัญหาสูงสุด คือ การปรับปรุงและพัฒนาระบบเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง รองลงมาคือ การ

จัดหาอุปกรณ์ต่างๆ ให้พอเพียงต่อการใช้งาน เช่น เครื่องพิมพ์ กล้องดิจิทัล โปรเจคเตอร์ และล่าสุดคือ ติดตั้งระบบป้องกันไวรัสคอมพิวเตอร์ อย่างถูกกฎหมาย ปรับปรุงเนื้อหาในเว็บไซต์เป็นปัจจุบันและต่อเนื่อง

4) ด้านข้อมูล ปัญหาการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 โดยภาพรวมและรายข้อมีปัญหาระดับน้อย โดยข้อที่มีปัญหาสูงสุด คือ มีระบบฐานข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน สามารถค้นหาได้อย่างรวดเร็ว รองลงมาคือ มีการจัดทำระบบอี-เลิร์นนิง (E-Learning) ใช้ในโรงเรียน และล่าสุดคือ มีคณะกรรมการในการดำเนินการจัดเก็บข้อมูลครู นักเรียนรายบุคคลอย่างชัดเจน

2. ผลการเปรียบเทียบสภาพและปัญหาการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 จำแนกตามสถานภาพ

ผลการเปรียบเทียบสภาพการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำแนกตามสถานภาพ พบว่า

สภาพการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 จำแนกตามสถานภาพโดยภาพรวมและรายด้านมีการปฏิบัติไม่แตกต่างกัน

ปัญหาการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 จำแนกตามสถานภาพโดยภาพรวมและรายด้าน มีปัญหาไม่แตกต่างกัน

อภิปรายผล

สภาพการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 โดยรวม มีการปฏิบัติอยู่ในระดับสูง โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือด้านฮาร์ดแวร์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2543) ที่ว่า การบริหารมีความสำคัญในฐานะที่เป็นวิชาชีพ (Professional) ผู้บริหารที่หวังผลในการบริหาร จำเป็นต้องเรียนรู้หลักการทฤษฎีทางการบริหารเพื่อให้ทันต่อความก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลงของวิทยาการสมัยใหม่ และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ อัจฉรา สังข์สุวรรณ (2540) พบว่า การบริหารที่จะเกิดประสิทธิภาพ ประสพความสำเร็จตามเป้าหมาย ผู้บริหารต้องดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ซึ่งต้องมีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลร่วมกันดำเนินงาน

ปัญหาการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 โดยรวม อยู่ในระดับน้อย ด้านที่มีปัญหาน้อยที่สุดคือ ด้านบุคลากร เพราะผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนส่วนใหญ่ มีพื้นฐานในการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศหรือโรงเรียนมีการจัดอบรมสัมมนาการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศอยู่เสมอ

ผลการเปรียบเทียบสภาพการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 จำแนกตามสถานภาพโดยรวมและรายด้าน มีการปฏิบัติไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานข้อ 1.4.1 สอดคล้องกับผลการวิจัยของเฮอร์เชย์, แบลนชาร์ด และจอห์นสัน (Hersey, Blanchard, and Johnson อ้างถึงใน จันทราณี สงวนนาม, 2545) ที่กล่าวว่า การบริหารเป็นกระบวนการทำงานร่วมกันของบุคคลและกลุ่มบุคคล

ผลการเปรียบเทียบปัญหาการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 จำแนกตามสถานภาพโดยรวมและรายด้าน มีปัญหาไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานข้อ 1.4.2 สอดคล้องกับผลการวิจัยของ วิโรจน์ สารรัตน์ (2546) ที่กล่าวว่า การบริหารเป็นกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กร โดยอาศัยหน้าที่

ทางการบริหารที่สำคัญ ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การนำ (Leading) และการควบคุม (Controlling)

สรุปผลการวิจัย

สภาพการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวมพบว่า พบว่าสภาพการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 โดยภาพรวมและรายด้าน มีการปฏิบัติในระดับมาก ปัญหาการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 โดยภาพรวมและรายด้านมีปัญหาในระดับน้อย

ผลการเปรียบเทียบสภาพการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำแนกตามสถานภาพพบว่า สภาพการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 จำแนกตามสถานภาพโดยภาพรวมและรายด้านมีการปฏิบัติไม่แตกต่างกัน ปัญหาการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 จำแนกตามสถานภาพโดยภาพรวมและรายด้าน มีปัญหาไม่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 สภาพการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรคำนึงถึงความสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศตลอดจนมุ่งสร้างความตระหนักให้เกิดกับบุคลากรในสถานศึกษาและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า

1.1.1 ด้านบุคคลมีความเป็นเลิศ ผู้บริหารสถานศึกษาควรให้การส่งเสริม สนับสนุน กระตุ้น ยั่วยุให้บุคลากรเกิดนิสัยใฝ่เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อสามารถนำความรู้ที่ได้มาพัฒนาสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา

1.1.2 ด้านรูปแบบการคิด ผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นแบบอย่างในการมีรูปแบบการคิดที่ก้าวหน้า จัดกิจกรรมต่างๆ ที่จะส่งเสริมให้บุคลากรมีความคิดก้าวหน้า ยอมรับการเปลี่ยนแปลงของสังคม

1.1.3 ด้านการมีส่วนร่วม ผู้บริหารสถานศึกษาควรปรับเปลี่ยนรูปแบบการคิด เน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากร ยอมรับความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาทุกฝ่าย

1.1.4 ด้านการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม สถานศึกษาควรส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันของบุคลากร โดยส่งเสริมและให้การยอมรับความสามารถที่มีอยู่ของบุคลากรในแต่ละคน แต่ละด้านให้ สามารถนำมาพัฒนาองค์กรในภาพรวม

1.2 ปัญหาการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สหวิทยาเขตปราสาทพญาไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25 ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษา จึงควรมีแนวทางในการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1.2.1 ผู้บริหาร ครูผู้สอนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ไม่ควรถือว่าเป็นปัญหาในการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน แต่ควรส่งเสริมและพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการจัดการเรียนการสอนต่อไป

1.2.2 ผู้บริหาร ส่งเสริมให้ครูผู้สอน ได้รับการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศอยู่เป็นประจำ เพื่อให้ทันต่อความก้าวหน้าตามกระแสโลกาภิวัตน์

1.2.3 โรงเรียนมีการประสานกับชุมชน ศิษย์เก่า หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อของบสนับสนุนงบประมาณในการจัดซื้ออุปกรณ์เทคโนโลยีสารสนเทศให้เพียงพอกับความต้องการของโรงเรียน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดระบบเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษา เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้ไปใช้ในการพัฒนาสถานศึกษาให้ก้าวสู่ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้โดยเทคโนโลยีสารสนเทศ

2.2 ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกรรมการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และชุมชนกับการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ใช้ในการพัฒนาสถานศึกษา

2.3 ควรศึกษาวิจัยเทคโนโลยีสารสนเทศของหน่วยงานอื่น หรือระดับอื่น เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักเรียนระดับประถมศึกษา หรือในมหาวิทยาลัยทั้งภาครัฐและเอกชน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). แผนยุทธศาสตร์สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2553.

กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

ครรรชิต มัลลียงศ์. (2543). พจนานุกรมคอมพิวเตอร์สำหรับเยาวชน. กรุงเทพฯ: ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ.

จันทร์ธานี สงวนนาม. (2545). การฝึกอบรมบุคลากรทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: ศรีอนันต์การพิมพ์.

เจริญผล สุวรรณโชติ. (2544). ทฤษฎีการบริหาร. กรุงเทพฯ: บริษัท ทิซซิ่งเอ็ท.

ชัยพจน์ รังงาม. (2545). จาก IT มาเป็น ICT. วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 13(1), 31-33.

ชัยรัตน์ จันพิณิจ. (2551). เทคโนโลยีสารสนเทศและการจัดการ. (ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).

ณรงค์ สักพันโรจน์. (2543). การจัดทำ อนุมัติ และบริหารงบประมาณแผ่นดิน (ทฤษฎีและปฏิบัติ). (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.

ณัฐพันธ์ เขจรนันท์ และฉัตรยาพร เสมอใจ. (2547). การจัดการ : Management. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ด ยูเคชั่น.

ณัฐพันธ์ เขจรนันท์ และพบุลย์ เกียรติโกล. (2545). ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.

ณัฐนนท์ ป้องวัน. (2559). การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของโรงเรียนในโครงการ หนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน เขตพื้นที่การศึกษาลำพูน เขต 2. (ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).

ถนอมศรี ลิมศิลา. (2548). จริยธรรมของผู้บริหารตามความคิดเห็นของครูในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 3 – 4. (ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี).

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. (2547.). ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: แชนโฟร์ พรินต์ติ้ง.

ธงชัย สันติวงษ์. (2546.). การบริหารทรัพยากรมนุษย์. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: ประชุมช่าง.

นวลจันทร์ เตียวเจริญ. (2549). ปัญหาการบริหารงานโดยใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 2 อำเภอวัฒนานคร. (การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพาวิทยาเขตสระแก้ว).

บุญชม ศรีสะอาด. (2545). วิธีการสร้างสถิติสำหรับการวิจัย. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

บุญยืน จันทรสว่าง. (2548). การทำรายการหนังสืออิเล็กทรอนิกส์. วารสารห้องสมุด, 49(2), 17-31.

- ปณิตา วรรณพิรุณ. (2545). การดำเนินงานสภาพและปัญหาการใช้บริการอินเทอร์เน็ตเพื่อการเรียนการสอนของ
โรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตการศึกษา 12 ที่เข้าร่วมโครงการ เครือข่ายคอมพิวเตอร์เพื่อโรงเรียนไทย.
(การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา).
- ประพันธ์ สุริหาร. (2542). การบริหารจัดการงบประมาณ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2544). จิตวิทยาการบริหารงานบุคคล. กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพมหานคร.
- พวา พันธุ์เมฆา. (2541). สารนิเทศกับการศึกษาค้นคว้า. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: พิมพ์ลักษณ์.
- พัชรินทร์ สนธิวนิช. (2549). การจัดการงานสารบรรณยุคใหม่ ด้วยระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ. กรุงเทพฯ: สำนัก
คอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ไพรัช ธีชัยพงษ์ และพิเชฐ ดุรงคเวโรจน์. (2541). เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- มาลี ลำสกุล. (2545). ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการจัดเก็บและการค้นคืนสารสนเทศ. นนทบุรี: สาขาศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- รุ่ง แก้วแดง. (2546). การบริหารโรงเรียนยุคปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ: ข้าวฟ่าง.
- วชิราพร พุ่มบานเย็น. (2545). เทคโนโลยีสารสนเทศและคอมพิวเตอร์. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- วัชรพงษ์ โสมแพน. (2559). วิสัยทัศน์เทคโนโลยีสารสนเทศของผู้บริหารกับการพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ
ในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 1. (การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัย
บูรพา).
- วันเพ็ญ หนองตะไกร. (2548). ผลการดำเนินงานและแนวทางเสริมสร้างการดำเนินงานโรงเรียนโครงการหนึ่ง
อำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว. (การศึกษามหาบัณฑิต,
มหาวิทยาลัยบูรพา).
- วิโรจน์ สารรัตน์. (2546). การบริหารการศึกษา : หลักการ ทฤษฎี หน้าที่ ประเด็นและบทวิเคราะห์. กรุงเทพฯ:
อักษราพิพัฒน์.
- วีระ สุภากิจ. (2539). ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- เศรณี มรกตคันโธ. (2559). การจัดการระบบเทคโนโลยีสารสนเทศของโรงเรียนฮอดพิทยาคม จังหวัดเชียงใหม่.
(ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).
- สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2543). การบริหารงบประมาณ. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2547). แผนยุทธศาสตร์สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้น
พื้นฐาน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2549). การปฏิรูป ICT โรงเรียน 1อำเภอ 1โรงเรียนในฝัน. กรุงเทพฯ: ศูนย์บริหารโครงการหนึ่งอำเภอ
หนึ่งโรงเรียนในฝัน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2549). การติดตามและประเมินผลการปฏิรูปการศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 2).
กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สำเร็จ อ่อนสัมพันธุ์. (2541). การจัดระบบสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพของโรงเรียนมัธยมศึกษาให้สอดคล้องกับ
แนวทางการจัดการศึกษาในช่วงปี พ.ศ.2538 – 2547. (ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- อัมพร พงษ์กัสนานันท์. (2552). การปฏิรูปการศึกษารอบที่สอง คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ.
วารสารการศึกษาไทย, 6(57), 3.
- Krejeic, R. V., & Morgan, D. W. (1979). Determining sample size for research activities. Journal. of
Education and Psychological Measurement, 39(3), 697-619.

Promotion of Required Characteristics of Students in Basic Educational School, Under The Office of Mahasarakham Primary Educational Service, Area 2

Katreeya Saengsai^{1*}

¹Mahamakut Buddhist University, Isan Campus, Thailand

*Corresponding author. E-mail: ben_lowz@hotmail.com

ABSTRACT

The purposes of this research are to 1) study the conditions and problems in promoting desirable characteristics of students in basic educational institutions, 2) compare the conditions and problems in promoting desirable characteristics of students in basic educational institutions. Under the jurisdiction of the Maha Sarakham Primary Educational Service Area Office, Area 2, classified according to educational institution status and size. The sample group includes educational institution administrators. and teachers in basic educational institutions Under the jurisdiction of the Maha Sarakham Primary Educational Service Area Office, Area 2, using stratified random sampling (Stratified Random Sampling). The research instrument was a questionnaire. Statistics used in data analysis include percentage, mean, standard deviation, t-test (Independent samples t-test), One-way ANOVA test (F-test) and test for individual differences. Pairs by Scheffe's method. The results of the research found that 1) Conditions for promoting desirable characteristics of students in basic educational institutions. Overall, there was the highest level of compliance. Problems of promoting desirable characteristics of students in basic educational institutions. Overall, promotion has minimal problems. 2) Results of comparing conditions and problems in promoting desirable characteristics of students in basic educational institutions. Categorized by status and size of educational institution, overall picture is different. Statistically significant at the .01 level.

Keywords: Promotion of Desirable Characteristics, Students, Basic Educational Institutions

การส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา มหาสารคาม เขต 2

แคทรียา แสงใส^{1*}

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ประเทศไทย

*Corresponding author. E-mail: ben_lowz@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพและปัญหาการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) เปรียบเทียบสภาพและปัญหาการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา มหาสารคาม เขต 2 จำแนกตามสถานภาพและขนาดสถานศึกษา กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา มหาสารคาม เขต 2 โดยสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบที (t-test แบบ Independent samples) การทดสอบความแปรปรวนทางเดียว (F-test แบบ One way ANOVA) และทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe) ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด ปัญหาการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาพรวมการส่งเสริมมีปัญหาในระดับน้อยที่สุด 2) ผลการเปรียบเทียบสภาพและปัญหาการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำแนกตามสถานภาพและขนาดสถานศึกษา ภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

คำสำคัญ: การส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์, นักเรียน, สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

© 2022 BRJ: Bodhisastra Review Journal

บทนำ

การศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ให้รู้จักดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องดีงามอัน ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจ ความคิดเห็น แนวคิด ทศนคติ ค่านิยมที่ถูกต้องดีงาม เกื้อกูลชีวิตและสังคมสอดคล้องกับความเป็นจริง เจตนารมณ์ของการจัดการศึกษามุ่งพัฒนาคนอย่างรอบด้าน โดยมีเป้าหมายให้คนไทยเป็นคนดี เก่ง มีความสุข มีความรู้เชิงวิชาการและสมรรถนะทางวิชาชีพ ใฝ่เรียนรู้แสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ปลุกฝังและสร้างเสริมคุณธรรมค่านิยมที่ดีงาม คุณลักษณะอันพึงประสงค์ จัดการเรียนการสอนในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกให้ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ เคารพกฎหมาย มีความรู้ความภูมิใจในความเป็นไทย รักษาผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2553)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ชี้ให้เห็นความจำเป็นในการพัฒนาคุณภาพคนในสังคมไทยให้มีคุณธรรมและมีความรู้อย่างเท่าทัน ให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ และศีลธรรม สามารถก้าวทันการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่สังคมฐานความรู้ที่มั่นคง แนวทางการพัฒนาคนดังกล่าวมุ่งเตรียมเด็กและเยาวชนให้มีพื้นฐานจิตใจที่ดีงาม มีจิตสาธารณะ พร้อมทั้งมีสมรรถนะ ทักษะและความรู้พื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิต อันจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีเป้าหมายการจัดการศึกษามุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้ง เจตคติ ที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ทั้ง 8 ประการ คือ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย และมีจิตสาธารณะ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ จำเป็นต้องอาศัยการจัดการจัดการกิจกรรมให้ผู้เรียนได้ร่วมอย่างหลากหลาย และเกิดผลในการพัฒนาผู้เรียนได้ตรงตามจุดประสงค์ โดยให้ทุกฝ่าย เช่น ครูผู้สอน ครูประจำชั้น ผู้ปกครอง และชุมชนมีความร่วมมือกันปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2552)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 มีความตระหนักจึงกำหนดพันธกิจในการบริหารจัดการ การศึกษาว่า ให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมความสำนึกในความเป็นชาติไทยและวิถีชีวิตหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ักเรียนทุกคน เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ครูผู้สอน ครูประจำชั้น ผู้ปกครอง และชุมชนร่วมมือกันจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้ร่วมกิจกรรมอย่างหลากหลาย ปลูกฝังส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง สร้างสังคมให้เข้มแข็ง สามารถ อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2, 2552) ในสภาพปัจจุบันสังคมไทยได้ปรับเปลี่ยนสภาพไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ จากสังคมที่มีวิถีชีวิตที่เคยพึ่งพาเกื้อกูลมีความเอื้ออาทรต่อกันเป็นสังคมที่เข้าสู่ระบบการแข่งขัน ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายและใช้อย่างสิ้นเปลืองวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอันดีงามถูกละเลย สิ่งเหล่านี้วันจะรุนแรงขึ้น ส่งผลกระทบ ต่อการดำเนินชีวิตของนักเรียน เป็นอันตรายต่อสังคมและความมั่นคงของชาติอย่างยิ่ง (รักพงษ์ ศรีจันทร์, 2551)

จากความเป็นมา สภาพและปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาสภาพและปัญหา การส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 เป็นข้อมูลสารสนเทศสำหรับวางแผนพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่ดีในสังคมสร้างสังคมไทยให้น่าอยู่ ประเทศชาติมีความสงบสุขต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2
2. เพื่อเปรียบเทียบสภาพและปัญหาการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 จำแนกตามสถานภาพและขนาดสถานศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 ปีการศึกษา 2554 จำนวน 235 โรงเรียน รวมทั้งสิ้น 2,652 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 ปีการศึกษา 2554 ผู้วิจัยทำการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ดังนี้ แบ่งประชากรออกเป็น 2 ชั้น คือ สถานภาพ และขนาดของสถานศึกษา กำหนดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตาราง เครจซี่ และมอร์แกน (Krejcie & Morgan อ้างใน บุญชม ศรีสะอาด, 2545) ได้กลุ่มตัวอย่างรวมทั้งสิ้น 493 คน จำแนกเป็นผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 162 คน ครูผู้สอน จำนวน 331 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีลักษณะเป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม สอบถามเกี่ยวกับสถานภาพและขนาดของสถานศึกษามีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามสภาพการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 แบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ตามวิธีของลิเคอร์ท (Likert) มี 5 ระดับ คือ

5	หมายถึง	มีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด
4	หมายถึง	มีการปฏิบัติในระดับมาก
3	หมายถึง	มีการปฏิบัติในระดับปานกลาง
2	หมายถึง	มีการปฏิบัติในระดับน้อย
1	หมายถึง	มีการปฏิบัติในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 แบบสอบถามปัญหาการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 แบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ตามวิธีของลิเคอร์ท (Likert) มี 5 ระดับ คือ

5	หมายถึง	มีปัญหาในระดับมากที่สุด
4	หมายถึง	มีปัญหาในระดับมาก
3	หมายถึง	มีปัญหาในระดับปานกลาง
2	หมายถึง	มีปัญหาในระดับน้อย
1	หมายถึง	มีปัญหาในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ 4 แบบสอบถามข้อเสนอแนะการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) และแบบปลายเปิด (Open ended)

3. การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ตามหลักสูตรการแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาวิธีสร้างเครื่องมือแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ตามวิธีของลิเคอร์ท (Likert) และการสร้างแบบสอบถามแบบปลายเปิด (Open ended) จากตำราของ บุญชม ศรีสะอาด (2545)
3. สร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมกรอบแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามหลักสูตรการแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ทั้ง 8 ด้าน
4. นำแบบสอบถามเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและพิจารณาให้ข้อเสนอแนะ
5. ปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาแล้วนำเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบพิจารณาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) และความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง (Construct validity) ของคำถามแต่ละข้อโดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามศัพท์เฉพาะ (IOC : Index of item objective congruence) และเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่าง 0.66 -1.00
6. นำแบบสอบถามที่ผ่านการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณาเสนอแนะอีกครั้งหนึ่ง
7. นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน จำแนกเป็นผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน 15 คน ครูผู้สอน จำนวน 15 คน
8. นำแบบสอบถามที่ทดลองใช้มาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ โดยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่น ฉบับที่ 1 ด้านสภาพ มีค่าความเชื่อมั่น .96 ฉบับที่ 2 ด้านปัญหา มีค่าความเชื่อมั่น .95
9. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้คอมพิวเตอร์ โดยวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

1. วิเคราะห์สภาพภาพและขนาดของสถานศึกษาของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามโดยหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)
2. วิเคราะห์สภาพการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 ทั้งโดยภาพรวม รายด้านและรายข้อ โดยหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ 5 ระดับ แปลความหมาย ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2543)

4.51 – 5.00	หมายถึง มีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด
3.51 – 4.50	หมายถึง มีการปฏิบัติในระดับมาก
2.51 – 3.50	หมายถึง มีการปฏิบัติในระดับปานกลาง
1.51 – 2.50	หมายถึง มีการปฏิบัติในระดับน้อย
1.00 – 1.50	หมายถึง มีการปฏิบัติในระดับน้อยที่สุด

3. วิเคราะห์ปัญหาการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 ทั้งโดยภาพรวม รายด้านและรายข้อ โดยหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แล้วนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ 5 ระดับ แปลความหมาย ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2543)

4.51 – 5.00	หมายถึง มีปัญหาในระดับมากที่สุด
3.51 – 4.50	หมายถึง มีปัญหาในระดับมาก

2.51 – 3.50 หมายถึง มีปัญหาในระดับปานกลาง

1.51 – 2.50 หมายถึง มีปัญหาในระดับน้อย

1.00 – 1.50 หมายถึง มีปัญหาในระดับน้อยที่สุด

4. วิเคราะห์เปรียบเทียบสภาพการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 จำแนกตามสถานภาพ โดยการทดสอบที (t – test แบบ Independent samples)

5. วิเคราะห์เปรียบเทียบปัญหาการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 จำแนกตามสถานภาพ โดยการทดสอบที (t – test แบบ Independent samples)

6. วิเคราะห์เปรียบเทียบสภาพการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา โดยการใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (F-test แบบ One way ANOVA) เมื่อมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe')

7. วิเคราะห์เปรียบเทียบปัญหาการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา โดยการใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (F-test แบบ One way ANOVA) เมื่อมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe')

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. สภาพและปัญหาการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2

ผลการวิเคราะห์สภาพการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 โดยภาพรวม สภาพการส่งเสริมคุณลักษณะมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีการปฏิบัติในระดับมากถึงมากที่สุด ด้านที่มีการปฏิบัติสูงสุด คือ ด้านอยู่อย่างพอเพียง รองลงมา คือ ด้านรักความเป็นไทย และด้านที่ปฏิบัติต่ำสุดได้แก่ ด้านซื่อสัตย์สุจริต

1) ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ โดยภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุดและรายข้อมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุดทุกข้อ โดยข้อที่มีการปฏิบัติสูงสุด คือ ส่งเสริมให้นักเรียนเคารพธงชาติ ร้องเพลงชาติ และเคารพเพลงชาติ รองลงมา คือ ส่งเสริมการแสดงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณต่อพระมหากษัตริย์ และข้อที่มีการปฏิบัติต่ำสุดคือ ส่งเสริมให้เข้าร่วมและมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์

2) ด้านซื่อสัตย์สุจริต โดยภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับมาก และรายข้อมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด 6 ข้อ ระดับมาก 1 ข้อ โดยข้อที่มีการปฏิบัติสูงสุด คือ ส่งเสริมการตรงต่อเวลาและต่อหน้าที่ของตนเอง รองลงมา คือ ส่งเสริมให้นักเรียนให้รักษาคำมั่นสัญญา ส่วนข้อที่มีการปฏิบัติต่ำสุด คือ ติดตาม ตรวจสอบ พฤติกรรมด้านความซื่อสัตย์สุจริต

3) ด้านวินัย โดยภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุดและรายข้อมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุดทุกข้อ โดยข้อที่มีการปฏิบัติสูงสุด คือ แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ด้านวินัยนักเรียน รองลงมา คือ ส่งเสริมให้นักเรียนเห็นความสำคัญของการมีระเบียบวินัย ส่วนข้อที่มีการปฏิบัติต่ำสุด คือ ประเมินด้านวินัยของนักเรียนและแก้ไขพฤติกรรมด้านวินัย

4) ด้านใฝ่เรียนรู้ โดยภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด และรายข้อมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด ทุกข้อโดยข้อที่มีการปฏิบัติสูงสุด คือ ส่งเสริมให้นักเรียนเขียนบันทึกการอ่าน รองลงมา คือ จัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนมีนิสัยใฝ่เรียนรู้ส่วนข้อที่มีการปฏิบัติต่ำสุด คือ ส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมแข่งขันทางวิชาการ และติดตาม ตรวจสอบ ประสานความร่วมมือกับผู้ปกครองในการสร้างนิสัยรักการอ่าน รักการเรียนรู้

5) ด้านอยู่อย่างพอเพียง โดยภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุดและรายข้อมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุดทุกข้อ โดยข้อที่มีการปฏิบัติสูงสุด คือ ส่งเสริมให้นักเรียนรู้และปฏิบัติด้านการประหยัดคอดอม รองลงมา คือ สร้างเสริมนิสัยในการใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี ส่วนข้อที่มีการปฏิบัติต่ำสุด คือ จัดอบรมให้ความรู้ วิธีการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง

6) ด้านมุ่งมั่นในการทำงาน โดยภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด และรายข้อมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด 6 ข้อ ระดับมาก 1 ข้อ โดยข้อที่มีการปฏิบัติสูงสุด คือ ฝึกทักษะ การทำงานให้เก้กับนักเรียน รองลงมา คือ สร้างนิสัยให้นักเรียนรักการทำงานส่วนข้อที่มีการปฏิบัติต่ำสุด คือ ติดตาม ตรวจสอบ แก้ไขพฤติกรรมการทำงานของนักเรียน

7) ด้านรักความเป็นไทย โดยภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุดและรายข้อมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุดทุกข้อข้อที่มีการปฏิบัติสูงสุด คือ ส่งเสริมนิสัยในการทำมาคารพตามแบบมารยาทไทย รองลงมา คือ ส่งเสริมการพูดภาษาไทยในสถานศึกษา ส่วนข้อที่มีการปฏิบัติต่ำสุด คือ จัดกิจกรรมส่งเสริมความเป็นไทย

8) ด้านมีจิตสาธารณะ โดยภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับมาก และรายข้อมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด 2 ข้อ ระดับมาก 4 ข้อ โดยข้อที่มีการปฏิบัติสูงสุด คือ แผนงานโครงการกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ รองลงมา คือ สร้างแรงจูงใจในการให้นักเรียนมีจิตสาธารณะ ส่วนข้อที่มีการปฏิบัติต่ำสุด คือ ติดตามประเมินผลการเข้าร่วมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 โดยภาพรวมการปฏิบัติมีปัญหาในระดับน้อยที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าการปฏิบัติมีปัญหาในระดับน้อยที่สุด 4 ด้าน ระดับน้อย 4 ด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยสูงไปหาต่ำ ดังนี้ ด้านที่ การปฏิบัติมีปัญหาสูงสุด คือ ด้านมีจิตสาธารณะ รองลงมา คือ ด้านมุ่งมั่นในการทำงานด้านวินัยด้านอยู่อย่างพอเพียง ด้านรักความเป็นไทย ด้านใฝ่เรียนรู้ ด้านซื่อสัตย์สุจริต และด้านการปฏิบัติ มีปัญหาต่ำสุด คือ ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

1) ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ โดยภาพรวมการปฏิบัติมีปัญหาในระดับน้อยที่สุด และข้อการปฏิบัติมีปัญหาในระดับน้อยที่สุด 6 ข้อ ระดับน้อย 1 ข้อโดยข้อที่มีปัญหาสูงสุด คือ ขาดการประชาสัมพันธ์ ประสานงานกับชุมชนในการดำเนินงานด้านชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์รองลงมา คือ แผนงานโครงการกิจกรรม ส่งเสริมให้ปฏิบัติตนตามสิทธิและหน้าที่พลเมืองดีของชาติไม่สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนและข้อที่มีปัญหาต่ำสุด คือ ขาดการส่งเสริมในการเข้าร่วมและมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์

2) ด้านซื่อสัตย์สุจริต โดยภาพรวมการปฏิบัติมีปัญหาในระดับน้อยที่สุด และข้อมีปัญหาในระดับน้อยที่สุด 6 ข้อ ระดับปานกลาง 1 ข้อ โดยข้อที่การปฏิบัติมีปัญหาสูงสุด คือ การติดตาม ตรวจสอบ พฤติกรรมด้านความซื่อสัตย์สุจริตไม่ต่อเนื่อง รองลงมา คือ ขาดการส่งเสริมให้นักเรียนเห็นความสำคัญของความซื่อสัตย์สุจริต และข้อที่มีปัญหาการปฏิบัติต่ำสุด คือสถานศึกษา ชุมชน ไม่เห็นความสำคัญหรือประโยชน์ของการซื่อตรงต่อตนเองและบุคคลอื่น

3) ด้านวินัย โดยภาพรวมการปฏิบัติมีปัญหาในระดับน้อย และข้อที่การปฏิบัติมีปัญหาในระดับน้อยที่สุด 6 ข้อ ปานกลาง 1 ข้อ โดยข้อที่มีปัญหาสูงสุด คือ การติดตามพฤติกรรมด้านวินัยที่โรงเรียนและที่บ้านไม่ต่อเนื่อง รองลงมา คือ การปลูกฝังระเบียบวินัยไม่เหมาะสมกับวัยของนักเรียน และข้อที่มีปัญหาการปฏิบัติต่ำสุด คือ สถานศึกษาขาดการชี้แจงให้นักเรียนเข้าใจในระเบียบวินัยที่พึงปฏิบัติ

4) ด้านใฝ่เรียนรู้ โดยภาพรวมการปฏิบัติมีปัญหาในระดับน้อยที่สุด และข้อการปฏิบัติมีปัญหาในระดับน้อยที่สุด 5 ข้อ ระดับน้อย 2 ข้อ โดยข้อที่มีปัญหาสูงสุด คือ ขาดการติดตาม ตรวจสอบ ประสานความร่วมมือกับผู้ปกครองในการสร้างนิสัยรักการอ่าน รักการเรียนรู้ รองลงมา คือ นักเรียนส่วนมากไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมแข่งขันทางวิชาการ และข้อที่มีปัญหาลดสุด คือ แผนงานโครงการกิจกรรมสร้างจิตสำนึกให้นักเรียนเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ไม่ครอบคลุม

5) ด้านอยู่อย่างพอเพียง โดยภาพรวมการปฏิบัติมีปัญหาในระดับน้อยและข้อมีปัญหาในระดับน้อยที่สุด 5 ข้อ ระดับน้อย 2 ข้อ ข้อที่มีปัญหาสูงสุด คือ ขาดการประสานกับชุมชนในการให้ความรู้ด้านอยู่อย่างพอเพียง รองลงมา คือ การจัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบอย่างมีเหตุผลไม่ชัดเจน และข้อที่มีปัญหาลดสุด คือ สถานศึกษาขาด การปลูกฝังนิสัยการใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัดและช่วยกันรักษาของส่วนรวม

6) ด้านมุ่งมั่นในการทำงาน โดยภาพรวมการปฏิบัติมีปัญหาในระดับน้อย และข้อมีปัญหาอยู่ในระดับน้อยที่สุด 2 ข้อ ระดับน้อย 5 ข้อ โดยข้อที่มีปัญหาสูงสุด คือ บุคลากรทางการศึกษาและผู้ปกครองขาดการติดตาม ตรวจสอบ แก้ไข เพื่อพัฒนาพฤติกรรมด้านความมุ่งมั่นในการทำงานของนักเรียน รองลงมา คือ ชุมชน ผู้ปกครองไม่ให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมฝึกความมุ่งมั่นในการทำงานนักเรียนและข้อที่มีปัญหาลดสุด คือ การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับทักษะในการทำงานที่ดีต่อเนื่อง

7) ด้านรักความเป็นไทย โดยภาพรวมการปฏิบัติมีปัญหาในระดับน้อย และข้อการปฏิบัติมีปัญหาอยู่ในระดับน้อยที่สุด 4 ข้อ ระดับน้อย 3 ข้อ โดยข้อที่การปฏิบัติสูงสุด คือ การจัดสรรงบประมาณส่งเสริมกิจกรรมรักความเป็นไทยไม่เพียงพอ รองลงมา คือ สื่อและการประชาสัมพันธ์สร้างจิตสำนึกถึงความเป็นไทยไม่น่าสนใจและจูงใจที่นำไปสู่การปฏิบัติ และข้อที่มีปัญหาการปฏิบัติต่ำสุด คือ ขาดการประสานงานกับชุมชนในการจัดกิจกรรมส่งเสริมความเป็นไทย

8) ด้านมีจิตสาธารณะ โดยภาพรวมการปฏิบัติมีปัญหาในระดับน้อย และข้อการปฏิบัติมีปัญหาในระดับน้อยที่สุด 1 ข้อ ระดับปานกลาง 1 ข้อ ระดับน้อย 4 ข้อ โดยข้อที่มีปัญหาสูงสุด คือ การติดตามประเมินผลการเข้าร่วมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียนไม่ชัดเจนไม่เป็นระบบรองลงมา คือ งบประมาณในการจัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนมีจิตสาธารณะ/จัดค่ายบำเพ็ญประโยชน์ไม่เพียงพอและข้อที่มีปัญหาลดสุด คือ ขาดการสร้างแรงจูงใจในการให้นักเรียนมีจิตสาธารณะ

2. ผลการเปรียบเทียบสภาพและปัญหาการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 จำแนกตามสถานภาพและขนาดสถานศึกษา

ผลการเปรียบเทียบสภาพการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 จำแนกตามสถานภาพโดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยผู้บริหารมีความคิดเห็นว่าสภาพการส่งเสริมมีการปฏิบัติมากกว่าครูผู้สอน เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านอยู่อย่างพอเพียง และด้านมีจิตสาธารณะแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ด้านรักความเป็นไทยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ส่วนด้านรักษา ศาสน์ กษัตริย์ ด้านซื่อสัตย์สุจริต ด้านมีวินัยด้านใฝ่เรียนรู้ และด้านมุ่งมั่นในการทำงานไม่แตกต่างกัน

ผลการเปรียบเทียบปัญหาการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 จำแนกตามสถานภาพ โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อปัญหาการส่งเสริมมากกว่าผู้บริหาร เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านซื่อสัตย์สุจริต ด้านมีวินัย ด้านใฝ่เรียนรู้ ด้านมุ่งมั่นในการทำงาน และ

ด้านมีจิตสาธารณะแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ด้านอยู่อย่างพอเพียงแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์และด้านรักความเป็นไทยไม่แตกต่างกัน

ผลการเปรียบเทียบสภาพการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 จำแนกตามขนาดสถานศึกษา โดยภาพรวม มีการปฏิบัติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านอยู่อย่างพอเพียงและด้านมีจิตสาธารณะมีการปฏิบัติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนด้านมีวินัย ด้านใฝ่เรียนรู้ ด้านมุ่งมั่นในการทำงานมีการปฏิบัติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ด้านซื่อสัตย์สุจริต และด้านรักความเป็นไทยมีการปฏิบัติไม่แตกต่างกัน

ผลการเปรียบเทียบปัญหาการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 จำแนกตามขนาดสถานศึกษาโดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านซื่อสัตย์ ด้านมีวินัย ด้านใฝ่เรียนรู้ ด้านความมุ่งมั่นในการทำงานและด้านจิตสาธารณะ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ด้านอยู่อย่างพอเพียง และด้านรักความเป็นไทยไม่แตกต่างกัน

อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยสภาพและปัญหาการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 มีประเด็นที่น่าสนใจควรนำมาอภิปรายผล ดังต่อไปนี้

ผลการวิเคราะห์สภาพการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า การจัดการศึกษาของสถานศึกษา ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 ได้กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้อย่างชัดเจนว่า สถานศึกษาต้องดำเนินการพัฒนาและประเมินผลคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนเมื่อสิ้นปีการศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของการประเมินผลการเรียน และกำหนดแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการปลูกฝังคุณลักษณะนิสัยให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนซึ่งเป็นหน้าที่และภารกิจหลักของสถานศึกษาที่ต้องจัดการศึกษาให้นักเรียนมีความรู้ มีคุณธรรม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีการแสดงออกถึงพฤติกรรมในทางที่ดี ซึ่งสถานศึกษาต้องให้ความสำคัญและจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์อย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความสำเร็จหรือเป็นไปตามเป้าหมายของมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ จวน พงษ์จุมพล (2550) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่องสภาพการปฏิบัติงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ต่อนักเรียนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า สภาพการปฏิบัติงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ต่อนักเรียนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 ทั้งโดยรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก ผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นต่อสภาพการปฏิบัติงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ต่อนักเรียนในสถานศึกษาทั้งโดยรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ รักพงษ์ ศรีจันทร์ (2551) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาการดำเนินการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ด้านความรับผิดชอบ โรงเรียนบ้านกระนวน จังหวัดขอนแก่น โดยใช้หลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) กลยุทธ์ที่ใช้ในการพัฒนาได้แก่ การปลูกฝังค่านิยมที่ดีใช้กิจกรรมพบกันทุกวันอังคาร การจูงใจและการเสริมแรงใช้กิจกรรมการเยี่ยมบ้าน ผลการศึกษาพบว่า ความรับผิดชอบต่อตนเอง ด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวมนักเรียนปรับเปลี่ยนคุณลักษณะอันพึงประสงค์ดีขึ้นร้อยละ 100 และประทวน ชุมสิงห์ (2548) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนให้บรรลุเป้าหมายการจัดการศึกษา โดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการโดยใช้กิจกรรมการพัฒนา

ได้แก่ กิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรม กิจกรรมรักษาความสะอาด ความมีวินัยของการแต่งกาย กิจกรรมโครงการรักษาความสะอาดห้องเรียนและบริเวณโรงเรียน กิจกรรมสอบโดยใช้ชุดการสอบ และกิจกรรมประกวดความสะอาดของห้องเรียน ผลการศึกษาพบว่า 1) ด้านการแต่งกายมีนักเรียนที่มีความประพฤติผิดวินัยด้านการแต่งกายไม่ถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียนลดลงเหลือเพียงร้อยละ 1.34 ของนักเรียนทั้งหมดซึ่งบรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้และนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในระเบียบการแต่งกาย มีความตระหนักในการปฏิบัติตนให้อยู่ในวินัยของนักเรียนดีขึ้น 2) การรักษาความสะอาด มีจำนวนนักเรียนที่ขาดวินัยด้านการรักษาความสะอาดห้องเรียนและบริเวณที่รับมอบหมายลดลงเหลือเพียงร้อยละ 4.84 ของนักเรียนทั้งหมด ซึ่งบรรลุผลตามเป้าหมายที่วางไว้และนักเรียนให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายมีความกระตือรือร้นและเอาใจใส่ในการรักษาความสะอาดด้วยความตระหนักและพึงพอใจ

ผลการวิเคราะห์ปัญหาสภาพการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 โดยภาพรวมการปฏิบัติมีปัญหาในระดับน้อยเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่การปฏิบัติมีปัญหาสูงสุด คือ ด้านมีจิตสาธารณะ โดยข้อที่มีปัญหาสูงสุด คือ การติดตามประเมินผลการเข้าร่วมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียนไม่ชัดเจนไม่เป็นระบบรองลงมา คือ งบประมาณในการจัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนมีจิตสาธารณะจัดค่ายบำเพ็ญประโยชน์ไม่เพียงพอและข้อที่มีปัญหาลดที่สุด คือ ขาดการสร้างแรงจูงใจในการให้นักเรียนมีจิตสาธารณะ ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากสถานศึกษาขาดปฏิทินในการดำเนินการวางแผนในการติดตามการเข้าร่วมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียนไม่ชัดเจนและการบำเพ็ญประโยชน์ของนักเรียนไม่มีเวลาในการปฏิบัติที่แน่นอน ส่งผลให้การติดตามประเมินการปฏิบัติจึงมีความยากลำบากในการเก็บข้อมูล ซึ่งกระบวนการในการติดตามยังไม่มีรูปแบบที่หลากหลาย และสถานศึกษามีข้อจำกัดในเรื่องของบุคลากรที่มีจำนวนไม่เพียงพอ เมื่อวิเคราะห์ตามขนาดของสถานศึกษาพบว่า สถานศึกษาขนาดเล็กมีบุคลากรครูจำนวนน้อย การติดตามจึงมีปัญหามากที่สุด การติดตามประเมินผลการบำเพ็ญประโยชน์จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากนักเรียน ผู้ปกครอง และผู้นำชุมชน เครื่องมือที่ใช้ในการติดตามประเมินผลไม่หลากหลาย ไม่ครอบคลุมตามตัวชี้วัดและไม่สะดวกในการนำไปใช้ จึงส่งผลให้การติดตาม ประเมินผลการบำเพ็ญประโยชน์มีผลการปฏิบัติงานที่ต่ำสุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ รักพงษ์ ศรีจันทร์ (2551) ที่ศึกษาเรื่องการพัฒนาการดำเนินการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ด้านความรับผิดชอบ โรงเรียนบ้านกระน่าน จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า ความรับผิดชอบต่อตนเอง ด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวมนักเรียนปรับเปลี่ยนคุณลักษณะอันพึงประสงค์ดีขึ้นร้อยละ 100 ทั้งนี้ต้องดำเนินการพัฒนาจำนวน 2 วงรอบจึงส่งผลการพัฒนาบรรลุตามความมุ่งหมายสอดคล้องกับงานวิจัยของพระจิระวัฒน์ แก้วมะ (2548) ที่ศึกษาเรื่องระเบียบวินัยจริยธรรม ด้านความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความขยันหมั่นเพียรและความสามัคคี ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ผลการศึกษาพบว่านักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีจริยธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบสภาพการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ของนักเรียน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 จำแนกตามสถานภาพ โดยภาพรวมมีการปฏิบัติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยผู้บริหารมีการปฏิบัติมากกว่าครูผู้สอน เป็นไปตามสมมติฐานทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความแตกต่างในสภาพการปฏิบัติงาน ผู้บริหารสถานศึกษาปฏิบัติงานในเชิงนโยบาย คือวิเคราะห์ วางแผนการดำเนินการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ กำหนดผู้รับผิดชอบ การดำเนินงานในด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์จึงครอบคลุมในทุกเรื่อง ทุกประเด็น ทุกตัวชี้วัด ส่วนครูผู้สอนเป็นผู้นำนโยบายไปสู่การปฏิบัติและปฏิบัติด้วยตนเอง จึงมีความเข้าใจในปัญหาที่เกิดขึ้นในส่วนที่รับผิดชอบเท่านั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประเทือง เลื่อนใส (2548) ที่ศึกษาวิจัยเรื่องปัญหาการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่จัดการศึกษาช่วงชั้นที่ 1-2 สังกัดสำนักงาน

เขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 ผลการวิจัยพบว่าปัญหาการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรม และจริยธรรมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยรวมมีปัญหาในการดำเนินงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการเปรียบเทียบปัญหาการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 จำแนกตามสถานภาพ โดยภาพรวมมีปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยครูผู้สอนมีปัญหาการปฏิบัติมากกว่าผู้บริหาร เป็นไปตามสมมติฐานทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนมีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานที่แตกต่างกัน การวิเคราะห์ประเด็นปัญหาเกิดจากงานที่ได้รับมอบหมายหรืองานที่ปฏิบัติจึงแตกต่างกัน ดังนั้นการวิเคราะห์ประเด็นปัญหาในการปฏิบัติงานจึงมีความแตกต่างกัน ซึ่งคำว่า ครู คือ บุคคลที่มีหน้าที่ หรือมีอาชีพในการสอนนักเรียนเกี่ยวกับวิชาความรู้ หลักการคิดการอ่าน รวมถึงการปฏิบัติและแนวทางในการทำงาน โดยวิธีในการสอนจะแตกต่างกันออกไปโดยคำนึงถึงพื้นฐานความรู้ ความสามารถ และเป้าหมายของนักเรียนแต่ละคน ส่วนผู้บริหารสถานศึกษา คือ ผู้ที่วางแผนการจัดการศึกษาให้ครอบคลุมประเด็นภารกิจที่กำหนดไว้ให้บรรลุตามเป้าหมาย โดยอาศัยหลักทฤษฎีระเบียบกฎหมาย ที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางในการปฏิบัติจากนิยามและความดังกล่าวจึงชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของ การปฏิบัติงานและประเด็นความคิดระหว่างผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน จึงทำให้การวิเคราะห์ประเด็นในการปฏิบัติมีความแตกต่าง

ผลการเปรียบเทียบสภาพการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 จำแนกตามขนาดสถานศึกษาโดยภาพรวม มีการปฏิบัติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เป็นไปตามสมมติฐาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า สภาพสถานศึกษาขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ มีความแตกต่างกันทั้งในเรื่องงบประมาณ คน วัสดุอุปกรณ์ การบริหารจัดการ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ สถานศึกษาขนาดกลางและสถานศึกษาขนาดใหญ่จะมีความพร้อมมากกว่า โดยเฉพาะด้านทรัพยากรบุคคล โรงเรียนขนาดกลางและโรงเรียนขนาดใหญ่มีความพร้อมมากกว่าจึงสามารถวางแผนและดำเนินการในการส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้อย่างมีคุณภาพจึงส่งผลให้ความคิดเห็นของบุคลากรจำแนกตามขนาดสถานศึกษาที่มีความแตกต่างกัน และสอดคล้องกับ จวน พงษ์จุมพล (2550) ที่ศึกษาวิจัยเรื่องสภาพการปฏิบัติงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ต่อนักเรียนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 ผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นต่อสภาพการปฏิบัติงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ต่อนักเรียนในสถานศึกษาทั้งโดยรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก สถานศึกษาขนาดเล็ก และสถานศึกษาขนาดใหญ่ มีสภาพการปฏิบัติงานส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยม ที่พึงประสงค์ต่อนักเรียนในสถานศึกษาทั้งโดยรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก ผู้บริหารและครูมีความเห็นต่อการปฏิบัติงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ต่อนักเรียนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 ทั้งโดยรวมและรายด้านทุกด้าน ไม่แตกต่างกัน ผู้บริหารและครูในสถานศึกษาขนาดเล็ก และสถานศึกษาขนาดใหญ่มีความคิดเห็นต่อสภาพการปฏิบัติงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ต่อนักเรียนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 ทั้งโดยรวมและรายด้านทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยสถานศึกษาขนาดใหญ่มีการปฏิบัติงานส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ต่อนักเรียนมากกว่าสถานศึกษาขนาดเล็ก

การเปรียบเทียบปัญหาการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 จำแนกตามขนาดสถานศึกษาโดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เป็นไปตามสมมติฐานทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าสถานศึกษาขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่มีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะในด้านจำนวนนักเรียนและวัยของ

นักเรียนมีความแตกต่างกัน การจัดกิจกรรมการส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์จึงมีความแตกต่างกัน คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนทั้ง 8 ด้านมีปัญหาการปฏิบัติที่แตกต่างกัน การจัดกิจกรรมบางอย่างไม่สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาที่สถานศึกษาหนึ่งได้ รวมทั้งด้านบุคลากรที่มีความแตกต่างกัน สถานศึกษาขนาดใหญ่จะมีการระดมความคิดได้มากกว่าสถานศึกษาขนาดเล็ก ความคิดจึงมีความแตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประเทือง เลื่อนไธ (2548) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องปัญหาการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน ที่จัดการศึกษาช่วงชั้นที่ 1-2 สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษา กาฬสินธุ์ เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดการศึกษาช่วงชั้นที่ 1-2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กาฬสินธุ์ เขต 2 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีปัญหาการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยรวมมีปัญหาการปฏิบัติงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สรุปผลการวิจัย

สภาพการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด ปัญหาการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาพรวมการส่งเสริมมีปัญหาในระดับน้อยที่สุด ผลการเปรียบเทียบสภาพและปัญหาการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำแนกตามสถานภาพและขนาดสถานศึกษา ภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 1.1 ควรศึกษาวิจัยปัจจัยการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยการวิจัยเชิงพัฒนา
- 1.2 ควรศึกษาวิจัยผลกระทบของการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยการวิจัยเชิงพัฒนา
- 1.3 ควรศึกษาวิจัยกระบวนการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ. (2542). กรอบความคิดเพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมที่เน้นความมีวินัยและความเป็นประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: ศุภสภา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). คู่มือการบริหารสถานศึกษาที่เป็นนิติบุคคล. กรุงเทพฯ: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- _____. (2552). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพฯ: สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- จวน พงษ์จุลพล. (2550). สภาพการปฏิบัติงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ต่อนักเรียนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2. (คุรุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม).
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). การวิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: ชมรมเด็ก.

- ประทวน ชุมสิงห์. (2548). การพัฒนาการดำเนินงานสร้างเสริมวินัยนักเรียน โรงเรียนล้นฟ้าวิทยาคาร อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด. (การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).
- ประเทือง เลื่อนใส. (2548). ปัญหาการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่จัดการศึกษาช่วงชั้นที่ 1-2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2. (ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม).
- พระจิระวัฒน์ แก้วมะ. (2548). การเปรียบเทียบจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความขยันหมั่นเพียรและความสามัคคี ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1. (การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).
- รักพงษ์ ศรีจันทร์. (2551). การพัฒนาการดำเนินการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียนบ้านกระน่าน จังหวัดขอนแก่น. นครราชสีมา. (การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2553). แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2552-2559). กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2552). แนวทางการพัฒนา การพัฒนา การวัดและประเมิน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551. กรุงเทพฯ: สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

The Causes of Illness in The Girimānanda Sutta

Phitak Harnklar^{1*}

¹Mahamakut Buddhist University, Isan Campus, Thailand

*Corresponding author. E-mail: phitak18022537@gmail.com

ABSTRACT

The illness in Buddhist scriptures refers to illness importantly causing the body to deteriorate and lead to death. There are two types of illness: physical and mental illness. There are two treatment methods: 1) treatment of physical diseases such as by herbal medicine, principles of nutrition and medical practice; 2) mental diseases, such as by dhamma, Buddhist chants and other methods. The study of the causes of illness and its treatment as appeared in the Girimānanda sutta found that the causes of illness are important in terms of recognizing its origins, treatment and ways to maintain good health. There are 14 causes of illness: bile, sputum, wind, fever, unpredictable seasons, irregular management, and improper perseverance, results of kamma, coldness, heat, hunger, thirst, feces and urine pain. The way of mental treatment is to listen to the 10 perceptions (saññā): contemplation of impermanency (anicca-saññā), contemplation on impersonality (anatta-saññā), contemplation of foulness or loathsomeness (asubha-saññā), contemplation on the disadvantages of the body (ādinava-saññā), contemplation on abandonment or overcoming (pahāna-saññā), contemplation on detachment (virāga-saññā), contemplation of cessation (nirodha-saññā), contemplation on the non-delightfulness of the whole world (sabbaloke anabhirata-saññā), contemplation on the non-pleasantness of the whole world (sabbasaṅkhāresu anittā-saññā) and mindfulness of in- and out-breathing (anāpānasati).

Keywords: The Causes, Illness, Girimānanda Sutta

สมุฏฐานการอาพาธที่ปรากฏในคิริมานนทสูตร

พิทักษ์ หาญกล้า^{1*}

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ประเทศไทย

*Corresponding author. E-mail: phitak18022537@gmail.com

บทคัดย่อ

การอาพาธที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้พบว่า อาพาธ หมายถึง ความเจ็บป่วย มีความสำคัญที่ทำให้ร่างกายเสื่อมโทรมแล้วนำไปสู่ความตาย การอาพาธมี 2 ประเภท คือ โรคทางกาย และ โรคทางใจ มีแนวทางการรักษา 2 ทาง ได้แก่ 1 รักษาโรคทางกาย เช่น ยาสมุนไพร และการแพทย์ และ 2 โรคทางใจ ได้แก่ ธรรมะ พุทธมนต์ และวิธีการอื่นๆ สมุฏฐานการอาพาธและแนวทางการรักษาการอาพาธที่ปรากฏในคิริมานนทสูตร ได้พบว่า สมุฏฐานการอาพาธ มีความหมายว่า สาเหตุที่เกิดของความเจ็บป่วย มีความสำคัญที่ทำให้รู้แหล่งที่เกิดความเจ็บป่วย รักษาหาย มีสุขภาพแข็งแรง มีสาเหตุของอาพาธ 14 อย่าง ได้แก่ น้ำดี เสลด ลม ไข้สันนิบาต ฤดูแปรปรวน การบริหารที่ไม่สม่ำเสมอ ความเพียรเกินกำลัง วิวาทของกรรม ความหนาว ความร้อน ความหิว ความกระหาย ปวดอุจจาระ และปวดปัสสาวะ ส่วนแนวทางในการรักษาโรคทางจิต ด้วยการฟังสัญญา 10 ประการ ได้แก่ อนิจจสัญญา อนัตตสัญญา อสุภสัญญา อาทินวสัญญา ปหานสัญญา วิราคสัญญา นิโรธสัญญา สัพพโลเกอนภิตสัญญา สัพพสังขารสุ อนิจจสัญญาและอานาปานสติ

คำสำคัญ: สมุฏฐาน, การอาพาธ, คิริมานนทสูตร

© 2022 BRJ: Bodhisatva Review Journal

บทนำ

สรรพชีวิตที่เกิดมาแล้วย่อมหนีไม่พ้นความแก่ ความเจ็บไข้ และความตาย ซึ่งไม่มีใครสามารถล่วงพ้นไปได้เลย สมดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ยังไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 22/57/99) ซึ่งร่างกายของมนุษย์นี้เป็นรังแห่งโรค เป็นฐานที่อยู่ ฐานที่ตั้งแห่งโรคทั้งหลาย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 25/148/78) ดังนั้น ความเจ็บป่วยหนึ่งเป็นธรรมดาแน่นอน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงจำแนกโรคออกเป็น 2 ชนิด คือ โรคทางกายและโรคทางใจ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 21/157/217) ส่วนโรคทางกาย หมายถึงโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดทางกาย ได้แก่ โรคตา โรคหู โรคจมูก และโรคในกาย เป็นต้น และส่วนโรคทางใจ หมายถึงโรคที่เกิดทางใจ เช่น ความโลภ ความโกรธ และความหลง เป็นต้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 11/305/259)

ร่างกายของมนุษย์นี้เป็นธาตุขันธ์ ซึ่งมีองค์ประกอบไปด้วยธาตุทั้ง 6 อันได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ธาตุอากาศ และธาตุวิญญาณ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 35/172/134) อธิบายว่า ในบรรดาธาตุดินเรียกว่า ปฐวีธาตุ เป็นส่วนที่เป็นธรรมชาติที่แข็ง ธรรมชาติที่กระด้าง ความแข็ง ภาวะที่แข็ง เช่น ผนัง หนักร หน่อ เ็น กระดุก เยื่อในกระดุก ไต หัวใจ ดับ พังผืด ม้าม ปอด ไส้ใหญ่ ไส้เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า แม้อันใดมิอยู่ นี้เรียกว่า ปฐวีธาตุ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 35/173/134) ส่วนธาตุน้ำเรียกว่า อาโปธาตุ ที่มีความเอิบอาบ ธรรมชาติที่เอิบอาบ ความเหนียว ธรรมชาติที่เหนียว ธรรมชาติเป็นเครื่องเกาะกุมรูป เช่น ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เพลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูลนี้เรียกว่าอาโปธาตุ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 35/174/135) ส่วนธาตุไฟเรียกว่าเตโชธาตุ ที่มีความร้อน ธรรมชาติที่ร้อน ความอุ่น ธรรมชาติที่อุ่น ความอบอุ่น ธรรมชาติที่อบอุ่น เช่น เตโชธาตุที่ทำให้ร่างกายอบอุ่น ที่ทำให้ร่างกายทรุดโทรม ที่ทำให้เราร้อนและที่ทำให้ของกิน ของดื่ม ของเคี้ยว ของลิ้ม ถึงความย่อยไปด้วยดี นี้เรียกว่าเตโชธาตุ (มหา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 35/175/136) ในส่วนธาตุลมเรียกว่าวาโยธาตุ ที่มีความพัดไปมา ธรรมชาติที่พัดไปมา ธรรมชาติเครื่องคำจุนรูป เช่น ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในไส้ ลมพัดไปตามตัว ลมคัสตรา ลมมีดโกน ลมเพิกหัวใจ ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก นี้เรียกว่าวาโยธาตุ (มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 35/176/136-137)

ในส่วนอากาศธาตุ ที่เป็นอากาศ ธรรมชาติที่นับว่าอากาศ ความว่างเปล่า ธรรมชาติที่นับว่าความว่างเปล่า ช่องว่าง ธรรมชาติที่นับว่าช่องว่าง ซึ่งเนื้อและเลือดไม่ถูกต้องแล้ว เช่น ช่องหู ช่องจมูก ช่องปาก ช่องสำหรับกลืน ของกิน ของดื่ม ของเคี้ยว ของลิ้ม ช่องที่พักอยู่แห่งของกิน ของดื่ม ของเคี้ยว ของลิ้มและช่องสำหรับของกิน ของดื่ม ของเคี้ยว ของลิ้มไหลลงเบื้องต่ำ นี้เรียกว่าอากาศธาตุ (มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 35/177/137-138) และในส่วนวิญญาณธาตุ เป็นส่วนที่เป็นจักขุวิญญาณธาตุ โสทวิญญานธาตุ ฆานวิญญานธาตุ ชิวหาวิญญานธาตุ กายวิญญานธาตุ และมโนวิญญานธาตุ นี้เรียกว่าวิญญาณธาตุ สิ่งทั้ง 6 อย่างเหล่านี้เรียกว่าธาตุ 6 (มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 35/178/138) หรือที่เป็นองค์ประกอบของร่างกาย หรือเป็นอวัยวะของร่างกายมี อากาโร 31 อันได้แก่ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็นกระดูก เยื่อในกระดูก ไต หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอด ใสใหญ่ ใส่น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เพลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ และมูตร (มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 24/60/129) อวัยวะต่างๆ ในร่างกายเหล่านี้มีการขาดความสมดุล มีความผิดปกติเกิดขึ้น จึงทำให้ร่างกายเกิดการอาพาธต่างๆ ดังในคิริมานนทสูตร ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสถึง อาพาธ คือ โรคตา โรคหู โรคจมูก โรคลิ้น โรคกาย โรคศีรษะ โรคที่โบทุ โรคปาก โรคฟัน โรคโอ โรคหิด โรคไข้หวัด โรคไข้พิษ โรคไข้เชื่อมซึม โรคท้อง โรคลมสลบ โรคลงแดง โรคจุกเสียด โรคลงราก โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมอกรอ โรคลมบ้าหมู โรคหิดเปื่อย โรคหิดดั้น โรคคุดทะราด โรคหูด โรคละอองบวม โรคอาเจียนเป็นเลือด โรคดี โรคเบาหวาน โรคเริม โรคพุพอง โรคครีตสีดวง และรวมถึงสมุฏฐานอันเป็นสาเหตุแห่งการอาพาธ ซึ่งมีอาพาธที่เกิดจากมดีเป็นสมุฏฐาน อาพาธมีเสลดเป็นสมุฏฐาน อาพาธมีลมเป็นสมุฏฐาน อาพาธมีไข้สันนิบาตเป็นสมุฏฐาน อาพาธที่เกิดแต่ฤดูแปรปรวน อาพาธที่เกิดแต่การบริหารที่ไม่สม่าเสมอ อาพาธที่เกิดแต่ความเพียรเกินกำลัง อาพาธที่เกิดแต่วิบากของกรรม ความหนาว ความร้อน ความหิว ความกระหาย ปวดอุจจาระ และปวดปัสสาวะ (มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 24/60/129-130)

การอาพาธของคนในสังคมปัจจุบันนี้ ได้มีมากมาย อย่างเช่น โรคมะเร็ง ความดัน เบาหวาน โรคไต โรคตับ โรคปอด โรคหัวใจ โรคตา โรคหู โรคผิวหนัง โรคทางเดินอาหาร เป็นต้น ซึ่งก็มีสาเหตุของโรคที่แตกต่างกันไปตามชนิดของโรค และก็มีวิธีแนวทางการรักษาโรคนั้นมากมาย ทั้งแนวทางการรักษาโรคตามแพทย์แผนตะวันตก หรือแพทย์แผนปัจจุบันที่ปรากฏอยู่ในโรงพยาบาลต่างๆ และมีแนวทางการรักษาตามแพทย์แผนไทย หรือแพทย์แผนโบราณ ดังสมัยพุทธกาล ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้มีแนวทางการรักษาการอาพาธ ดังเช่นในนิสสัย 4 เมื่อคราวพระภิกษุบรรพชาอุปสมบทใหม่ๆ พระพุทธองค์ได้บัญญัติเป็นพระวินัย ได้อนุญาตให้พระภิกษุบอกนิสสัย 4 มีข้อ 1 ในจำนวน 4 ข้อ เป็นข้อที่ 4 คือ บรรพชาอาศัยยาคือน้ำมูตรเน่า เธอพึงทำอุตสาหะในยาคือน้ำมูตรเน่านั้นจนตลอดชีวิต อติเรกลาภคือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย (มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 4/73/100-101)

ในสมัยที่พระคิริมานนทะ ได้อาพาธเป็นไข้หนัก พระพุทธองค์ได้รักษาการอาพาธโดยให้ฟังสัณญา 10 ที่ตรัสให้พระอนนท์ฟังแล้วให้นามาล่าต่อให้พระคิริมานนทฟัง พอเมื่อได้ฟังจึงได้หายจากการอาพาธโดยฉับพลัน (มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 24/60/128-133) ยังอนุญาตให้ใช้เภสัชเป็นยารักษาโรค ดังปรากฏในหมวดพระวินัยปิฎก เภสัชขันธ์กะ (มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 5/25-94/30-107) มีแนวทางของหมอชีวกโกมารภัจจ์ ผู้เป็นหมอประจำของพระพุทธเจ้า และประจำตำแหน่งของพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งเป็นแนวทางในการรักษาการอาพาธที่โด่งดังตั้งแต่สมัยพุทธกาลมาจนถึงปัจจุบัน ได้รับยกย่องเป็นปฐมบรมครูของการแพทย์แผนไทยหรือแผนโบราณ และตลอดจนแนวทางการรักษาโรคตามแพทย์ทางเลือกที่กำลังนิยมกันอยู่ในปัจจุบันนี้ (มหา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 5/326-327/179) และยังมีการรักษาแบบอาศัยอานุภาพคุณของพระรัตนตรัย 3 ประการเป็นโอสถรักษาโรคจงดับโรคให้หายไป ดังบทสวดมนต์ในบทสักระว่า ซึ่งแปลแล้วมีข้อความว่า เพราะทำความเคารพพระพุทธรัตตะ ซึ่งเป็นประหนึ่งโอสถอันประเสริฐเยี่ยมยอด เกื้อกูลแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ด้วยเดชแห่งพระพุทธรัตตะ ขอให้อันตรายทั้งหลายทั้งปวง จงพินาศไปสิ้น ขอให้ทุกข์ทั้งหลายของท่านจงสงบไป เพราะทำความเคารพพระธรรมรัตนตะ ซึ่งเป็นประหนึ่งโอสถอันประเสริฐเยี่ยมยอด เกื้อกูลแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ด้วยเดชแห่งพระธรรม ขอให้อันตรายทั้งหลายทั้งปวง จงพินาศไปสิ้น ขอให้ภัยทั้งหลายของท่านจงสงบไป และเพราะทำความเคารพพระสังฆรัตนตะ ซึ่งเป็นประหนึ่งโอสถอันประเสริฐเยี่ยมยอด เกื้อกูลแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ด้วยเดชแห่งพระสงฆ์ ขอให้อันตรายทั้งหลายทั้งปวง จงพินาศไปสิ้น ขอให้โรคทั้งหลายของท่าน จงสงบไป (มหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557)

ดังนั้น บทความนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์เรื่องสมุฏฐานการอาพาธที่ปรากฏในคัมภีร์นันทสูตร อันเป็นพระสูตรที่ว่าด้วยโรคและการรักษาแล้วนำเสนอต่อสังคมเพื่อเป็นแนวทางในการหาสมุฏฐานและแนวทางการรักษาการอาพาธที่ปรากฏในคัมภีร์นันทสูตรหลังจากนั้นจะได้นำเสนอสังคมต่อไป

การอาพาธที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

1. ความหมายของอาพาธ

คำศัพท์ว่า อาพาธ แปลว่า ความเจ็บป่วย, โรค ในภาษาไทยใช้เฉพาะพระภิกษุ สามเณร แต่ในภาษาบาลีใช้ทั่วไป อาพาธต่างๆ มีมากมาย เรียกตามชื่ออวัยวะบ้าง เรียกตามอาการบ้าง บางทีแยกตามสมุฏฐานว่า ปิตตสมุฏฐานา อาพาธา, เสพสมุฏฐานา อาพาธา, วาตสมุฏฐานา อาพาธา, สนนิปาติกา อาพาธา, อุตุปริณามชา อาพาธา, วิสมปรีหารชา อาพาธา, โอปกัมมิกา อาพาธา, กมมวิปากชา อาพาธา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2559) คำว่า อาพาธ ยังแปลว่า โรคอันเป็ดเบียนโดยยิ่ง, ความเป็ดเบียนยิ่ง, ความไม่สบาย, ความป่วย, ความป่วยไข้, ความเจ็บไข้, โรค (พันธุรี ป. หลงบุญหลาย, 2546)

พระอรรถกถาจารย์ให้ความหมายของคำว่า อาพาธ ที่ชื่อว่า อาพาธ เพราะด้วยอรรถว่าเป็ดเบียน (มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 29/5/79) อาพาธนั้นก็คือความเจ็บป่วย เป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกันกับโรค เมื่อกล่าวถึงความเจ็บป่วยก็จะหมายถึงความเป็นโรคที่เกิดขึ้น เมื่อกล่าวถึงโรคภัยก็จะมีอาการเจ็บป่วยมาควบคู่กัน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ความแถมอยู่ในความเป็นหนุ่มสาว ความเจ็บไข้มิอยู่ในความไม่มีโรค ความตายก็มิอยู่ในชีวิต” (มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 5/326-338/179-200) มีคำศัพท์ที่มีความหมายใกล้เคียงกันมากคือ คำว่า พยาธิ นี้แปลว่า ภาวะเสียตแห่ง, ภาวะที่เป็ดเบียน, ภาวะอันบิบัคั่นใจ, ภาวะอันทำลาย, ความบิบัคั่น, ความเจ็บไข้, โรค ซึ่งหมายถึงตัวเชื้อโรคชนิดหนึ่ง (พันธุรี ป. หลงบุญหลาย, 2546)

ดังนั้นการให้ความหมายของคำว่าอาพาธจึงมักหมายถึง ความเจ็บป่วยไปด้วย นอกจากนั้นยังมีศัพท์ที่มียุติเดียวกันคือ โรค ซึ่งแปลว่า สภาพผู้ถูกทำลายอวัยวะใหญ่่น้อย สภาพผู้เสียตแห่ง สภาพผู้เป็ดเบียน ความเจ็บป่วย ความไม่สบาย ความป่วย ความไข้ ความป่วยไข้การเป็นโรคต่างๆ จัดว่าเป็นอาการของความเจ็บ ป่วย ไข้ จึงเรียกว่า อาพาธ เพราะหมายถึงการถูกทำลายให้ร่างกายเสื่อมโทรมลงไปจนถึงขั้นเสียชีวิต (พันธุรี ป. หลงบุญหลาย, 2546)

2. ความสำคัญของการอาพาธ

ความสำคัญของการอาพาธนี้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเห็นด้านความสำคัญในด้านไม่ตีมากกว่าด้านดี เพราะว่า การอาพาธต่างๆ จะนำไปสู่การถูกทำลายการเป็ดเบียนร่างกายให้ทรุดโทรมลงไปได้ ผู้ไม่มีปัญญาก็จะรอความตายเท่านั้น แต่ในพระพุทธศาสนาได้ให้ข้อคิดเพื่อให้พิจารณาองเห็นโทษภัยของการอาพาธแล้วรีบเร่งในการทำความดีก่อนจะลุกลามไปสู่ความตายดังในเทวทูตสูตร มี 1 ข้อในจำนวน 5 ข้อว่า “พญายมครั้นสอบสวนซักไซ้ไล่เลียงเขาถึงเทวทูตที่ 2 แล้ว จึงสอบสวนซักไซ้ไล่เลียงถึงเทวทูตที่ 3 ว่า ‘เจ้าไม่เคยเห็นเทวทูตที่ 3 ปรากฏในหมู่มนุษย์

บ้างหรือ' เขาตอบว่า 'ไม่เคยเห็น พระเจ้าข้า' 'ในหมู่มนุษย์ สตรีหรือบุรุษเจ็บป่วย ประสบทุกข์ เป็นไข้หนัก นอนจมอยู่ในมูตรและกรีสของตน ผู้อื่นต้องช่วยพยุงให้ลุกขึ้นช่วยป้อนอาหาร เจ้าไม่เคยเห็นบ้างหรือ' 'เคยเห็น พระเจ้าข้า' 'เจ้านั้นเป็นผู้รู้เพียงสา เป็นผู้ใหญ่ ไม่ได้คิดอย่างนี้หรือว่า 'ถึงตัวเราก็คมีความป่วยไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความป่วยไข้ไปได้ เอาเถิด เราจะทำความดี ทางกาย วาจา และใจ' หรือ'ไม่เคยคิด เพราะมัวประมาทอยู่ พระเจ้าข้า' 'เจ้าไม่ได้ทำความดีทางกาย วาจา และใจ เพราะมัวประมาทอยู่ เอาเถิดเราจะลงโทษเจ้าตามฐานะที่ประมาทก็บาปกรรมนี้นั้น บิดามารดา พี่ชายน้องชาย พี่สาว น้องสาว มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต สมณพราหมณ์ เทวดา ไม่ได้ทำให้เจ้าเลย เจ้าทำเองแท้ๆ เจ้านั้นเองต้องรับผลของบาปกรรมนั้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 14/264-/311-312)

การอาพาธนำไปสู่การหมดลมหายใจคือสู่ความตาย เมื่อหมดลมหายใจก็เท่ากับชีวิตหมดสิทธิในการทำความดี แต่มีพระเถระรูปหนึ่งที่นอนอาพาธกายเน่า ได้เปลี่ยนวิกฤตได้พลิกให้เป็นโอกาส จากการอาพาธให้เป็น การบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์เข้านิพพาน ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระติสสเถระผู้มีร่างกายเน่าเปื่อย ดังนี้ "อีกไม่นานนัก ร่างกายนี้ก็จักปราศจากวิญญูณ ถูกทอดทิ้งทับถมแผ่นดิน เหมือนท่อนไม้ที่ไร้ประโยชน์ ฉะนั้น" (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 25/41/38)

มีประวัติดังในเรื่องพระพุทฺธคัตติสสเถระ สมัยพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบรมศาสดา เมื่อประทับอยู่ในกรุงสาวัตถี ทรงปรารภพระเถระชื่อว่าพุทฺธคัตติสสเถระ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า กุลบุตรชาวกรุงสาวัตถีผู้หนึ่ง พึงธรรมกถาในสำนักของพระศาสดา ถวายชีวิตในพระศาสนา ได้บรรพชาอุปสมบทแล้ว ได้ชื่อว่าพระติสสเถระ เมื่อกาลล่วงไปๆ โรคเกิดขึ้นในสรีระของท่าน ต่อมาทั้งหลายประมาณเท่าเมล็ดผักกาดผุดขึ้น มันโตขึ้นโดยลำดับประมาณเท่าเมล็ดถั่วเขียว ประมาณเท่าเมล็ดถั่วดำ ประมาณเท่าเมล็ดกระเบา ประมาณเท่าผลมะขามป้อม ประมาณเท่าผลมะตูม แดงแล้ว สรีระทั้งสิ้นได้เป็นช่องเล็กช่องน้อย จึงมีชื่อของท่านเกิดขึ้นแล้วเรียกว่า พระพุทฺธคัตติสสเถระ (แปลว่าพระติสสเถระผู้มีกายเน่า) ต่อมา ในกาลเป็นส่วนอื่น กระดูกของท่านแตกแล้ว ท่านได้เป็นผู้ที่ใครๆ ปฏิบัติไม่ได้ ผ่านุงและผ้าห่มเปื้อนด้วยหนองและเลือด ได้เป็นเช่นกับขนมร่าแห พวกภิกษุมีสัทธิวิหาริกเป็นต้น ไม่อาจจะปฏิบัติได้ จึงพากันทอดทิ้งแล้ว ท่านเป็นผู้ไม่มีที่พึ่งนอนแล้วแล้ว ก็ธรรมดาว่าพระพุทฺธเจ้าทั้งหลายย่อมไม่ทรงละการตรวจดูโลกสิ้น 2 วาระ คือ ในกาลใกล้รุ่ง เมื่อทรงตรวจดูโลก ทรงตรวจดูจำเดิมแต่ขอบปากแห่งจักรวาล ทำพระญาณให้มุ่งต่อพระคันธกุฎี, เมื่อทรงตรวจดูเวลาเย็น ทรงตรวจดูจำเดิมแต่พระคันธกุฎี ทำพระญาณให้มุ่งต่อที่ออกไปภายนอก

ก็ในสมัยนั้น พระพุทฺธคัตติสสเถระปรากฏแล้วภายในข่าย คือพระญาณของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระศาสดาทรงเห็นอุปนิสัยแห่งพระอรหัตของติสสภิกษุ ทรงดำริว่า "ภิกษุนี้ถูกพวกสัทธิวิหาริกเป็นต้นทอดทิ้งแล้ว บัดนี้เรอยกเว้นเราเสียก็ไม่มีที่พึ่งอื่น" ดังนี้แล้ว จึงเสด็จออกจากพระคันธกุฎี เหมือนเสด็จเที่ยวจาริกในวิหารเสด็จไปสู่โรงไฟ ทรงล้างหม้อ ใส่ น้ำ ยกตั้งบนเตา เมื่อทรงรอให้น้ำร้อน ได้ประทับยืนในโรงไฟนั้นเอง ทรงรู้ความที่น้ำร้อนแล้ว เสด็จไปจับปลายเตียงที่ติสสภิกษุนอน ในกาลนั้น พวกภิกษุกราบทูลว่า "ขอพระองค์จงเสด็จกลับไปพระเจ้าข้า พวกข้าพระองค์จักยกเอง แล้วช่วยกันยกเตียง นำไปสู่โรงไฟ พระศาสดาทรงให้น้ำรางมา ทรงเทน้ำร้อนใส่แล้ว ทรงสั่งภิกษุเหล่านั้นให้เปลื้องเอาผ้าห่มของพระติสสเถระ ให้ขยำด้วยน้ำร้อน แล้วให้ผึ่งแดด ลำดับนั้น พระศาสดาประทับยืนอยู่ที่ใกล้ของพระติสสเถระ ทรงรดสรีระนั้นให้ชุ่มด้วยน้ำอุ่น ทรงอุสริระให้อาบแล้ว พอในที่สุดแห่งการอาบ ผ้าห่มนั้นแห้งแล้ว ที่นั้นพระศาสดาทรงช่วยให้นุ่งผ้าห่มนั้น ทรงให้ขยำผ้ากาสาว่าที่พระติสสเถระนุ่งด้วยน้ำ แล้วให้ผึ่งแดด ที่นั้นเมื่อน้ำที่กายของเธอพอขาดคือแห้ง ผ้าห่มนั้นก็แห้ง พระติสสเถระนุ่งผ้ากาสาว่าผืนหนึ่ง ห่มผ้ากาสาว่าผืนหนึ่ง เป็นผู้มีสรีระเบา มีจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง นอนบนเตียงแล้ว พระศาสดาประทับยืน ณ ที่เหนือศีรษะของเธอ ตรัสว่า "ภิกษุ กายของเธอมีวิญญูณไปปราศแล้ว หายอุปการะมิได้ จักนอนบนแผ่นดิน เหมือนท่อนไม้" ดัง ตรัสพระคาถานี้ว่า อจิริ วตยํ กาโย ปฐวี อธิเสสสติ อุทฺโท อเปตวิญญูณํ นิรตถํ กลิงฺครํ ไม่นานหนอ กายนี้จักนอนทับแผ่นดิน กายนี้มีวิญญูณไปปราศ อันบุคคลทั้งแล้ว, ราวกับท่อนไม้ไม่มี

ประโยชน์นั้น ในเวลาจบเทศนา พระพุทฺธคัตติสสเถระบรรลุประอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาแล้ว แม้คนอื่นเป็นอันมากก็ได้เป็นพระอริยบุคคลมีพระโสดาบันเป็นต้น ฝ่ายพระเถระบรรลุประอรหัตแล้วก็ปรินิพพาน พระศาสดาโปรดให้ทำสรริกกิจของท่าน ทรงเก็บ (อัฐิ) ธาตุ แล้วโปรดให้ทำเจดีย์ไว้ พวกภิกษุกราบทูลถามพระศาสดาว่า “พระเจ้าข้า พระพุทฺธคัตติสสเถระบังเกิดในที่ไหน?” พระศาสดาตรัสว่า เธอปรินิพพานแล้วภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุขานรับว่า พระเจ้าข้า กายของภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยอุปนิสัยแห่งพระอรหัตเห็นปานนั้น เกิดเป็นกายเน่า เพราะเหตุอะไร? กระดูกทั้งหลายแตกแล้ว เพราะเหตุอะไร? อะไรเป็นเหตุถึงความเปื้อนอุปนิสัยแห่งพระอรหัตของท่านเล่า? พระศาสดาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ผลนี้ทั้งหมดเกิดแล้วแก่ตีสสะนั้น ก็เพราะกรรมที่ตัวทำไว้ พวกภิกษุทูลถามว่ากรรมอะไร? ที่ท่านทำไว้พระเจ้าข้า พระศาสดาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้ากรรมนั้น พวกเธอจงฟัง” ดังนี้แล้ว ทรงนำอดีตนิทานมาตริสดังต่อไปนี้

บุรพกรรมของพระตีสสะ ในกาลแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่ากัสสปะ พระตีสสะ นี้เคยเกิดเป็นพรานนก ผ่านกเป็นอันมากบำรุงอิสระชน ขายนกที่เหลือจากนกที่ให้แก่อิสระชนเหล่านั้น คิดว่า “นกที่เหลือจากขาย อันเราฆ่าเก็บไว้ จักเน่าเสีย” จึงหักกระดูกแข็งและกระดูกปีกของนกเหล่านั้น ทำอย่างที่ไม่อาจบินหนีไปได้ แล้วกองไว้ เขาขายนกเหล่านั้นในวันรุ่งขึ้น ในเวลาที่ได้นกมามากมาย ก็ให้บังไว้ เพื่อประโยชน์แห่งตนวันหนึ่ง เมื่อโภชนะมีรสของเขาสุกแล้ว พระชีนาสพองค์หนึ่งเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต ได้ยืนอยู่ที่ประตูเรือนของเขา เห็นพระเถระแล้ว ยังจิตให้เลื่อมใส คิดว่า “สัตว์มีชีวิตมากมายถูกรักษาตาย ก็พระผู้เป็นเจ้ายืนอยู่ที่ประตูเรือนของเรา และโภชนะอันมีรสก็มีอยู่พร้อมภายในเรือน เราจะถวายบิณฑบาตแก่ท่าน” ดังนี้แล้ว จึงรับบาตรของพระชีนาสพนั้น ใส่โภชนะอันมีรสนั้นให้เต็มบาตรแล้ว ถวายบิณฑบาตอันมีรส แล้วไหว้พระเถระด้วยเบญจางคประดิษฐ์ กล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าพึงถึงที่สุดแห่งธรรมที่ท่านเห็นเถิด.” พระเถระได้ทำอนุโมทนาว่า “จงเป็นอย่างนั้น.” ภิกษุทั้งหลาย ผลกรรมทั้งหมดนั้นสำเร็จแล้วแก่พระตีสสะ ด้วยอำนาจแห่งกรรมที่พระตีสสะทำแล้วในกาลนั้นนั่นเอง กายของพระตีสสะเกิดเน่าเปื่อย และกระดูกทั้งหลายแตกก็ด้วยผลของการทูปกระดูกนกทั้งหลาย พระตีสสะบรรลุประอรหัตก็ด้วยผลของการถวายบิณฑบาตอันมีรสแก่พระชีนาสพ ดังนี้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 25/41/38)

ร่างกายเป็นโรค มีอาพาธต่างๆ ทำให้ร่างกายเสื่อมโทรมเพราะถูกโรคเบียดเบียนไปสู่ความตาย ก่อนตายถ้าพิจารณาโรคตามความเป็นจริง กล่าวถึงโทษของอาพาธ มีความไม่ประมาท มีความสลด สังเวช แล้วละบาปชั่วทั้งปวง ทำความดีให้ถึงพร้อม และทำสมาธิให้จิตสงบ ผ่องใสก่อนจะตาย ยิ่งบรรลุธรรมก่อนตายได้ก็ยิ่งดี นี่คือความสำคัญของอาพาธ

3. ประเภทของการอาพาธ

พระพุทธเจ้าได้ทรงจำแนกชนิดของอาพาธออกเป็น 2 ประเภท ดังปรากฏในโรคสูตร คือ 1 โรคทางกาย (กายิกโรโค) และ 2 โรคทางใจ (เจตสิกโรโค) อธิบายว่า (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 21/157/217)

3.1 โรคทางกาย

โรคทางกาย หรืออาพาธทางกาย หมายถึง การเจ็บป่วยทางกาย อันเนื่องมาจากองค์ประกอบของร่างกายที่ทำงานผิดปกติ ทำให้เกิดความรู้สึกไม่สบายกาย หรือมีอาการผิดปกติที่แสดงออกมาให้ปรากฏทางกาย ได้แก่ ความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับร่างกาย โรคที่เกิดขึ้นทางกายนี้ในพระไตรปิฎกอธิบายไว้เป็นจำนวนมาก พระไตรปิฎก ได้ระบุว่าแต่เดิมโรคมีอยู่เพียง 3 ชนิดเท่านั้น คือ โรคความอยาก โรคความหิว และโรคชรา แต่เพราะการทำร้ายเบียดเบียนสัตว์จึงทำให้แพร่โรคร้ายเพิ่มขึ้นถึง 98 ชนิด ผู้วิจัยได้สืบค้นรายชื่อโรคในพระไตรปิฎกฉบับดังกล่าว ได้แก่ โรคเบาหวาน โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมอคร่อ โรคลมบ้าหมู โรคฝีสุกใส โรคมีน้ำหนอง โรคน้ำเหลือง โรคฝีดาษ อหิวาตกโรค โรคอัมพาต โรคผอมเหลือง โรคกลืนตัวแรง โรคมนุษย์เข้าสิง โรคตา โรคปวดศีรษะ โรคลม โรคเท้าแตก โรคท้องผูก โรคโดนยาแฝด โรคผิวหนัง โรคเนื้องอกในลำไส้ (หรือโรคลำไส้บิด) โรคท้องร่วง โรคหิด โรคริดสีดวง โรคออสกะ โรคลงแดง โรคพันธุกรรม โรคคัน โรคหู โรคจมูก โรคลิ้น โรคที่ไพบู

โรคปาก โรคฟัน โรคไอ โรคหืด โรคไข้หวัด โรคไข้พิษ โรคไข้เชื่อมซึม โรคท้อง โรคลมสลบ โรคจุกเสียด โรคลงราก โรคคุดทะราด โรคหูด โรคละอองบวม โรคอาเจียนเป็นเลือด โรคดีกำเริบ โรคเรื้อรัง โรคพุพอง โรคละลอก โรคปากชั้นทิกภาพาร โรคตกรกระ โรคสิว และโรคต่อม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 25/314/572)

3.2 โรคทางจิต

โรคทางจิต หรืออาพาธทางใจ ได้แก่ โรคจิตที่เกี่ยวข้องเนื่องกันอยู่กับกาย หมายถึง โรคที่เกิดทางจิตใจ เป็นภาวะที่จิตใจถูกครอบงำด้วยกิเลสความเศร้าหมอง คือ โลภะ โทสะ และโมหะ เรียกว่า อนุสัยหรืออาสวะที่นอนเนื่องอยู่ภายในของภวังคจิต ประกอบด้วยราคะ ปฏิฆะ อวิชชา ในปฐมเทศาสูตรได้กล่าวรับรองไว้ว่า แม้ความหวั่นไหว (ตัณหา) ก็เป็นโรคด้วยเช่นกัน โรคทางใจที่ปรากฏให้เห็น เช่น ความเศร้าหมอง ภาวะซึมเศร้า ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความอิจฉาริษยา ความหึงหวง ความวิตกกังวล ความอเล่ห์อาวรณ์ และความคับแค้นใจ เป็นต้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 18/90/90)

3.2 โรคทางจิต

นอกจากในทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งการอาพาธออก 2 ประเภท ได้แก่ ร่างกายเป็นโรคที่เกิดขึ้นตามร่างกายเรียกว่าโรคทางกาย ได้แก่ โรคเบาหวาน เป็นต้น และจิตใจที่มีกิเลส อนุสัย สังโยชน์หมักดองอยู่เรียกว่าโรคทางใจ แต่ส่วนพุทธทาสภิกขุ ซึ่งเป็นนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งอาพาธออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1 โรคทางกาย 2 โรคทางจิต และ 3 โรคทางวิญญาน ส่วนโรคทางกายและโรคทางจิตได้อธิบายไว้แล้วตามข้อความที่กล่าวข้างต้น แต่ส่วนโรคทางวิญญานนี้ ได้แก่ การที่วิญญานหรือจิตส่วนลึกประกอบด้วยกิเลส โดยเฉพาะอย่างยิ่งอวิชชาหรือมิจฉาทิฐิ เมื่อคนมีความเห็นผิดก็เป็นเหตุให้คิดผิด พุตผิด และการกระทำผิดหรืออาชญาจะกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า โรคทางวิญญานก็คือ กายยึดมั่นถือมั่นว่า เป็นเรา เป็นเขา ด้วยเหตุที่แพทย์ในปัจจุบันได้ใช้คำว่า “โรคจิต” กับผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตและต้องทำการรักษากับจิตแพทย์ ความหมายจึงไม่ตรงกับพุทธพจน์ ดังนั้น ท่านพุทธทาสจึงได้บัญญัติคำว่า “โรคทางวิญญาน” ขึ้นมาใหม่ เพื่อให้มีความหมายตรงกับพุทธพจน์ (พุทธทาสภิกขุ, 2549)

ลักษณะการรักษาอาพาธนั้น ถึงรักษาโรคหรือไม่รักษายังไงก็ไม่หาย ถึงรักษาโรคหรือไม่รักษายังไงก็ไม่หาย และถ้ารักษาโรคจึงหายแต่ถ้าไม่รักษาก็ไม่หาย ดังมีในพระไตรปิฎกที่ได้กล่าวถึงลักษณะของการรักษาโรคโดยรวมไว้ 3 ลักษณะ ดังนี้ 1 ผู้ป่วยที่ได้อาหารที่สบายหรือไม่ได้ก็ตาม ได้ยาที่สบายหรือไม่ได้ก็ตาม หรือได้คนพยาบาลที่สมควรหรือไม่ได้ก็ตาม ก็ย่อมไม่หายจากความเจ็บป่วย 2 ผู้ป่วยที่ได้อาหารที่สบายหรือไม่ได้ก็ตาม ได้ยาที่สบายหรือไม่ได้ก็ตาม หรือได้คนพยาบาลที่สมควรหรือไม่ได้ก็ตาม ย่อมหายจากความเจ็บป่วย 3 ผู้ป่วยได้อาหารที่สบายจึงหายจากความเจ็บป่วย ถ้าไม่ได้ก็ไม่หาย ได้ยาที่สบายจึงหายจากความเจ็บป่วย ถ้าไม่ได้ก็ไม่หาย ได้คนพยาบาลที่สมควรจึงหายจากความเจ็บป่วย ถ้าไม่ได้ก็ไม่หาย การรักษาโรคที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น ตามพุทธวิธี คือ วิธีการทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาสุขภาพกายและใจ ซึ่งเป็นทั้งวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติด้วยพระองค์เอง หรือทรงสอนแก่พระสาวกและบุคคลอื่นๆ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติในการส่งเสริมสุขภาพและบรรเทาทุกข์จากความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้น

ความหมายของสมุฏฐานการอาพาธ

ความหมายของสมุฏฐานการอาพาธที่ปรากฏในคัมภีร์นันทสูตรนี้ คำศัพท์ที่ว่า สมุฏฐาน แปลว่า การตั้งขึ้นพร้อม ความตั้งขึ้นพร้อม ที่ตั้ง ที่เกิด เหตุ หรือเค้าเงื่อน (พันธุรี ป. หลงบุญหลาย, 2546 : 715) ส่วนพระอรรถกถาจารย์ให้ความหมายของคำว่า อาพาธ ที่ชื่อว่า อาพาธ เพราะด้วยอรรถว่าเบียดเบียน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 29/5/79) คำศัพท์ว่า อาพาธ แปลว่า ความเจ็บป่วย, โรค ในภาษาไทยใช้เฉพาะพระภิกษุสามเณร แต่ในภาษาบาลีใช้ทั่วไป อาพาธต่างๆ มีมากมาย เรียกตามชื่ออวัยวะบ้าง เรียกตามอาการบ้าง บางที่แยกตามสมุฏฐานว่า ปิตตสมุฏฐานา อาพาธา, เสมหสมุฏฐานา อาพาธา, วาตสมุฏฐานา อาพาธา, สนนิปาติกา อาพาธา, อุตุปริณามชา อาพาธา, วิสมปรีหารชา อาพาธา, โอปกมิกา อาพาธา, กมมวิปากชา อาพาธา (พระพรหม

คุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2559) คำว่า อาพาธ ยังแปลว่า โรคอันเบียดเบียนโดยยิ่ง, ความเบียดเบียนยิ่ง, ความไม่สบาย, ความป่วย, ความป่วยไข้, ความเจ็บไข้, โรค ดังนั้น คำว่า สมุฏฐานการอาพาธ มีความหมายว่า เหตุที่เกิดของการเจ็บป่วยของโรค (พันตรี ป. หลงบุญหลาย, 2546)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ให้ความหมายของคำว่า สมุฏฐาน ซึ่งแปลว่า เหตุเกิดขึ้น (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2539 : 738) ในตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเวชกรรม เล่ม 1 ได้กล่าวไว้ถึงที่ตั้งแรกเกิดของโรคนั้น ได้แก่ สมุฏฐาน ซึ่งแปลว่า ที่ตั้งเกิดของโรคภัยไข้เจ็บ จะบังเกิดขึ้นก็เพราะสมุฏฐานเป็นที่ตั้ง (กองการประกอบโรคศิลปะ, มปป. : 9) ส่วนพระมหาสมณคิด ขยาภิรโต ได้ให้ความหมายของสมุฏฐานการอาพาธ คำว่า อาพาธ ซึ่งแปลว่า ความเจ็บป่วยด้วยโรคต่างๆ ด้วยสาเหตุสำคัญแห่งการอาพาธ 8 ประการ ได้แก่ 1 อาพาธอันเกิดจาก “ดี” เป็นสาเหตุ 2 อาพาธอันเกิดจาก “เสมหะ” เป็นสาเหตุ 3 อาพาธอันเกิดจาก “ลม” เป็นสาเหตุ 4 อาพาธอันเกิดจาก “ดี, เสมหะ, ลม ประชุมกัน” 5 อาพาธอันเกิดจาก “ฤดูแปรปรวน” 6 อาพาธอันเกิดจาก “การบริหารร่างกายไม่สม่ำเสมอ” 7 อาพาธอันเกิดจาก “การถูกทำร้าย” และ 8 อาพาธอันเกิดจาก “วิบากกรรม” (พระมหาสมณคิด ขยาภิรโต, 2559)

อาพาธ หมายถึง ความเจ็บป่วย คือ ภาวะที่ระบบและกลไกการทำงานต่างๆ ภายในส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือหลายส่วนของร่างกาย ไม่สามารถดำเนินไปตามปกติได้ อย่างไรก็ตาม เหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดความเจ็บป่วยนั้น อาจมาจากทั้งปัจจัยภายนอกในร่างกายและปัจจัยภายในร่างกาย เหตุปัจจัยภายนอกในร่างกาย ได้แก่ เชื้อโรคต่างๆ อาหารการกิน (ตั้งแต่กินอาหารมากเกินไป กินอาหารไม่เพียงพอ กินอาหารไม่มีประโยชน์) สารเคมี สารมีพิษต่างๆ รวมกระทั่ง ร่างกายถูกกระทบกระแทก (รถชน หกล้ม ฯลฯ) ตลอดจนสิ่งแวดล้อมไม่ดี อากาศไม่บริสุทธิ์ เป็นต้น เหตุปัจจัยภายนอก เหล่านี้ล้วนส่งผลให้ร่างกายเกิดการเจ็บป่วยขึ้นได้ เพราะทำให้เซลล์และเนื้อเยื่อผิดปกติ จนทำให้ระบบหรือกลไกการทำงานภายในร่างกายบกพร่องผิดปกติไป เหตุปัจจัยภายในร่างกาย การที่จะเข้าใจเหตุปัจจัยภายในได้ชัดเจนนั้น จำเป็นต้องทราบความจริงว่า ธรรมชาติได้สร้างร่างกาย ให้สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงปัจจัยภายนอกได้ระดับหนึ่งทีเดียว เช่น เรื่องอาหาร คนเราสามารถอดอาหารได้ เป็นสัปดาห์ก็ไม่ตาย หรือคนเฝ้าเอสกิโมแทบจะไม่เคยกินผักเลย กินแต่น้ำ กินแต่ปลา เขาก็มีชีวิตอยู่ได้ เป็นต้น นั่นแสดงว่า ระบบและกลไกภายในร่างกายที่อยู่ในภาวะปกติ ย่อมมีความสามารถ และความพยายามในการปรับตัว พัฒนาตัวเอง ต่อสู้กับเหตุปัจจัยภายนอก เพื่อให้มีชีวิตอยู่รอด เมื่อเข้าใจความจริงนี้แล้ว ก็จะเข้าใจได้ว่า ระบบและกลไกภายในร่างกายนี้หากผิดปกติเสียเอง แม้จะไม่มีปัจจัยภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้องก็ย่อมส่งผลให้ร่างกายเจ็บป่วยขึ้นได้เช่นกัน (พระภิกษุวชิรญาณ (เผด็จ ทตฺตชีโว), 2549)

ดังนั้น เหตุที่เกิดขึ้นครั้งแรกของการเจ็บป่วยโดยโรคต่างๆ จึงเรียกว่า สมุฏฐานการอาพาธ เพราะว่า เป็นแหล่งที่เกิดขึ้นของความเจ็บป่วยต่างๆ จึงทำให้เกิดเป็นโรคต่างๆ ขึ้นแล้วทำร้ายร่างกายจนถึงเสื่อมโทรมอาจถึงความสูญเสียของชีวิต

แนวทางการรักษาการอาพาธในคิริมานนทสูตร

1. แนวทางการรักษาโรคทางจิตใจ

แนวทางการรักษาการอาพาธในคิริมานนทสูตรนี้ พระพุทธเจ้าใช้แนวทางการรักษาการอาพาธด้วยการฟังสัญญา 10 ประการ จึงหายจากอาพาธ ดังข้อความย่อว่า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท์ ถ้าเธอเข้าไปหา แล้วกล่าวสัญญา 10 ประการแก่คิริมานนทภิกษุ เป็นไปได้ที่การอาพาธของคิริมานนทภิกษุจะสงบระงับ โดยฉับพลันเพราะได้ฟังสัญญา 10 ประการนี้ คือ 1 อนิจจสัญญา 2 อนัตตสัญญา 3 อสุภสัญญา 4 อาทีนวสัญญา 5 ปหานสัญญา 6 วิราคสัญญา 7 นิโรธสัญญา 8 สัพพโลเก อนภิรตสัญญา 9 สัพพสังขารेषุ อนิจจสัญญา 10 อานาปานสติ อธิบายว่า

1.1 อนิจจสัญญา คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี พิจารณาว่า ‘รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง’ เป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยงในอุปาทานชั้น 5 นี้อยู่อย่างนี้ นี้เรียกว่า อนิจจสัญญา

1.2 อนัตตสัญญา คือ พิจารณาเห็นว่า ตาเป็นอนัตตา รูปเป็นอนัตตา หูเป็นอนัตตา เสี่ยงเป็นอนัตตา จมูกเป็นอนัตตา กลิ่นเป็นอนัตตา ลิ้นเป็นอนัตตา รสเป็นอนัตตา กายเป็นอนัตตา โภกฐัพพะเป็นอนัตตา ใจเป็นอนัตตา ธรรมารมณ์เป็นอนัตตา เป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความเป็นอนัตตาในอายตนะทั้งหลายที่เป็นภายในและภายนอก 6 ประการนี้อยู่อย่างนี้ นี้เรียกว่า อนัตตสัญญา

1.3 อสุภสัญญา คือ พิจารณาเห็นกายนี้เท่านั้น ตั้งแต่พื้นเท้าขึ้นไป ตั้งแต่ปลายผมลงมา มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เต็มไปด้วยของไม่สะอาดมีประการต่างๆ ว่า ‘ในกายนี้มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อเอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ไต หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอด ใสใหญ่ ใส่น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เพลวมน้ำ น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร’ เป็นผู้พิจารณาเห็นโดย ความเป็นของไม่งามในกายนี้อยู่อย่างนี้ นี้เรียกว่า อสุภสัญญา

1.4 อาทีนวสัญญา คือ พิจารณาเห็นว่า ‘กายนี้มีทุกข์มาก มีโทษมาก เพราะฉะนั้น อาพาธต่างๆ จึงเกิดขึ้นในกายนี้ คือ โรคตา โรคหู โรคจมูก โรคลิ้น โรคกาย โรคศีรษะ โรคที่ใบหู โรคปาก โรคฟัน โรคโอ โรคทืด โรคไข้หวัด โรคไข้พิษ โรคไข้เชื่อมซึม โรคท้อง โรคลมสลบ โรคลงแดง โรคจุกเสียด โรคลงราก โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมอกร่อ โรคลมบ้าหมู โรคหิดเปื่อย โรคหิดดั้น โรคคุดทะราด โรคหูด โรคละอองบวม โรคอาเจียนเป็นเลือด โรคดี โรคเบาหวาน โรคเริม โรคพุพอง โรคริดสีดวง อาพาธมีดีเป็นสมุฏฐาน อาพาธมีเสลดเป็นสมุฏฐาน อาพาธมีลมเป็นสมุฏฐาน อาพาธมีไข้ สันนิบาตเป็นสมุฏฐาน อาพาธที่เกิดแต่ฤดูแปรปรวน อาพาธที่เกิดแต่การบริหารที่ไม่สม่ำเสมอ อาพาธที่เกิดแต่ความเพียรเกินกำลัง อาพาธที่เกิดแต่วิบากของกรรม ความหนาว ความร้อน ความหิว ความกระหาย ปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะ’ เป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความเป็นโทษในกายนี้อยู่อย่างนี้ นี้เรียกว่า อาทีนวสัญญา

1.5 ปหานสัญญา คือ ไม่รับกามวิตกที่เกิดขึ้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ทำให้ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป ไม่รับพยาบาทวิตกที่เกิดขึ้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ทำให้ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป ไม่รับวิหิงสาวิตกที่เกิดขึ้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ทำให้ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป ไม่รับบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเกิดขึ้นอีก ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ทำให้ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป นี้เรียกว่าปหานสัญญา

1.6 วิจารณ์สัญญา คือ พิจารณาเห็นว่า ‘ภาวะที่สงบ ประณีต คือความระงับสังขารทั้งปวง ความสละคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งตัณหา ความคลายกำหนัด นิพพาน’ นี้เรียกว่า วิจารณ์สัญญา

1.7 นิโรธสัญญา คือ พิจารณาเห็นว่า ‘ภาวะที่สงบ ประณีต คือความระงับสังขารทั้งปวง ความสละคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งตัณหา ความดับ นิพพาน’ นี้เรียกว่า นิโรธสัญญา

1.8 สัพพโลเก อนภิตสัญญา คือ ละอุปาทานในโลกที่เป็นเหตุตั้งมั่น ยึดมั่น และเป็นอนุสัยแห่งจิต งดเว้น ไม่ถือมั่น นี้เรียกว่า สัพพโลเก อนภิตสัญญา

1.9 สัพพสังขารสุ อนิจจสัญญา คือ ย่อมอดอด ระอา รังเกียจในสังขารทั้งปวง นี้เรียกว่าสัพพสังขารสุ อนิจจสัญญา

1.10 อานาปานสติ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก อานาปานสติ 16 ขั้น ได้แก่ 1 เมื่อหายใจเข้ายาวก็รู้ชัดว่าหายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกยาวก็รู้ชัดว่าหายใจออกยาว 2 เมื่อหายใจเข้าสั้นก็รู้ชัดว่าหายใจเข้าสั้น เมื่อหายใจออกสั้นก็รู้ชัดว่าหายใจออกสั้น 3 สำเนียงว่า จะรู้ชัดกองลมทั้งปวง หายใจเข้า สำเนียงว่า จะรู้ชัดกองลมทั้งปวง หายใจออก 4 สำเนียงว่า จะระงับกายสังขาร หายใจเข้า สำเนียงว่า จะระงับกายสังขาร หายใจออก 5 สำเนียงว่า จะรู้ชัดปิติ หายใจเข้า สำเนียงว่า จะรู้ชัดปิติ หายใจออก 6 สำเนียงว่า จะรู้ชัดสุข หายใจเข้า

สำเนียงว่า จะรู้ชัดสุข หายใจออก 7. สำเนียงว่า จะรู้ชัดจิตตสังขาร หายใจเข้า สำเนียงว่า จะรู้ชัดจิตตสังขาร หายใจออก 8. สำเนียงว่า จะระงับจิตตสังขาร หายใจเข้า สำเนียงว่า จะระงับจิตตสังขาร หายใจออก 9. สำเนียงว่า จะรู้ชัดจิต หายใจเข้า สำเนียงว่า จะรู้ชัดจิต หายใจออก 10. สำเนียงว่า จะยังจิตให้บันเทิง หายใจเข้า สำเนียงว่า จะยังจิตให้บันเทิง หายใจออก 11. สำเนียงว่า จะตั้งจิตมั่น หายใจเข้า สำเนียงว่า จะตั้งจิตมั่น หายใจออก 12. สำเนียงว่า จะเปลื้องจิต หายใจเข้า สำเนียงว่า จะเปลื้องจิต หายใจออก 13. สำเนียงว่า จะพิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง หายใจเข้า สำเนียงว่า จะพิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง หายใจออก 14. สำเนียงว่า จะพิจารณาเห็นความคลายออกได้ หายใจเข้า สำเนียงว่า จะพิจารณาเห็นความคลายออกได้ หายใจออก 15. สำเนียงว่า จะพิจารณาเห็นความดับไป หายใจเข้า สำเนียงว่า จะพิจารณาเห็นความดับไป หายใจออก 16. สำเนียงว่า จะพิจารณาเห็นความสละคืน หายใจเข้า สำเนียงว่า จะพิจารณาเห็นความสละคืน หายใจออก นี้เรียกว่า อานาปานสติ

ถ้าเธอจะฟังเข้าไปหาแล้วกล่าวสัญญา 10 ประการนี้แก่ศิริมานนทภิกษุเป็นไปได้อาพาธของศิริมานนทภิกษุนั้นจะระงับไปโดยฉับพลันเพราะได้ฟังสัญญา 10 ประการนี้ ครั้นนั้นแล ท่านพระอานนทได้เรียนสัญญา 10 ประการนี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาค เข้าไปหาท่านพระศิริมานนทถึงที่อยู่ กล่าวสัญญา 10 ประการนี้แก่ท่านพระศิริมานนท ขณะนั้นเอง อาพาธของท่านพระศิริมานนทสงบระงับลงโดยฉับพลันเพราะได้ฟังสัญญา 10 ประการนี้ ท่านพระศิริมานนทได้หายขาดจากอาพาธนั้น อาพาธนั้น เป็นโรคอันท่านพระศิริมานนทละได้ อย่างนี้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 24/60/128-133)

การรักษาโรคทางจิต จากหลายกรณีทีวิเคราะห์การรักษาโรคทางจิตนี้ ได้มีมาแล้วในสมัยพุทธกาล ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามักใช้แสดงธรรมโดยเฉพาะบทโพชฌงค์ปริตรแก่ภิกษุอาพาธ การสวดมนต์หรือการฟัง การสาธยายมนต์หรือใช้ธรรมะรักษาโรคทางจิตนั้น ถือว่าเป็นการทำสมาธิ เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้จิตใจสงบจนเกิดความสุขุม ซึ่งส่งผลต่อร่างกายที่สามารถทำให้การปรับตัวเข้าสู่ภาวะสมดุลได้ง่ายขึ้น และการสวดมนต์ยังก่อให้เกิดบุญมาก เพราะขณะสวดใจจะระลึกถึงพระรัตนตรัย ด้วยบุญผลานิสงส์นี้ จึงทำให้หายป่วยจากโรคได้ในที่สุด สมดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้การรักษาการอาพาธของพระศิริมานนท ซึ่งได้ฟังการสาธยายสวดมนต์จากพระอานนทที่ได้รับจากการถ่ายทอดให้ฟังอีกทีหนึ่ง เมื่อสงบจิตไปตามกระแสเสียงสวดมนต์ ด้วยจิตที่เป็นสมาธิ ถือว่าเป็นการทำจิตใจให้สงบเป็นสมาธิ จึงสามารถรักษาโรคได้ จึงได้ทำการวิเคราะห์การรักษาโรคทางจิต ด้วยการสวดมนต์ และการนั่งสมาธิ ซึ่งจะได้อธิบายต่อไป

2. สวดมนต์รักษาโรค

การสวดมนต์ สามารถบำบัดและรักษาอาการป่วยได้อย่างน่าอัศจรรย์ การสวดมนต์ก็มีอนุภาพมากพอกับการใช้ธรรมะรักษาโรค สอดคล้องกับในกรณีที่พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงการได้นำหลักพุทธวิธีว่าด้วยหลักธรรมของธรรมชาติหรือธรรมมาประยุกต์ใช้ในยามที่ท่านเจ็บป่วย มีข้อความว่า “อาตมาก็คิดอยู่ว่า ถือเป็นหลักแต่ไหนแต่ไรแล้ว ให้ธรรมชาติรักษา ธรรมะรักษา คุณหมอช่วยผดุงชีวิตไปได้ ไม่ให้ตายเสียก่อนแล้วธรรมชาติก็รักษาโรคต่างๆ ได้เอง ทีนี้เราจะรักษาตัวความเจ็บ ตัวความตาย และตัวความทุกข์ให้มันชัดเจนยิ่งขึ้น ไม่สบายทุกทีก็ฉลาดทุกที

การรักษาโรคทางจิตใจด้วยวิธีการใช้ธรรมะรักษานี้ ซึ่งได้สอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการแพทย์แนวพุทธว่า พระพุทธเจ้าเป็นหมอที่ให้การรักษาโรคทางใจ ให้คนพ้นจากกิเลสสันดานอวิชชาที่นอนเนื่องในสันดาน ใช้วิธีการรักษาโรคด้วยอริยสัจ 4 มีความสัมพันธ์ของกายและจิตเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดโรคทางจิตและให้หายจากโรค คนในสังคมปัจจุบันมักจะมีอาการเครียดในการเป็นอยู่และการประกอบอาชีพ หลักธรรมโพชฌงค์ 7 เป็นหมวดธรรมที่ใช้ระงับความเครียดได้ดี ขณะอย่างนี้เรียกโรคทางจิตใจ การรักษาด้วยหลักธรรม เรียกว่า พระธรรมโอสถ

ดังนั้น พระพุทธเจ้าทรงมีแนวทางในการแก้ปัญหาสุขภาพและความเจ็บป่วยมี 2 แนวทางใหญ่ๆ คือ

1) การป้องกัน วิธีการป้องกันสุขภาพที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ มีหลักปฏิบัติต่างๆ ในการดูแลสุขภาพอนามัยอย่างครบถ้วนทั้งทางด้านกายภาพและจิตภาพ ที่มุ่งเน้นการปฏิบัติควบคู่กันไปอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำทุกวัน เพื่อเป็นการเสริมสร้างสุขภาพอนามัยทางกายและสุขภาพทางจิตให้แข็งแรงสมบูรณ์ ซึ่งนับว่าเป็นวิธีที่จะป้องกันโรคต่างๆ ไว้ได้ในช่วงระยะหนึ่ง

2) การรักษาโรค วิธีการรักษาโรคที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาใช้ มีอยู่ 2 วิธี คือ วิธีที่ 1 การรักษาโรคด้วยกรรมวิธีตามแบบทั่วไป เป็นการใช้กรรมวิธีทางการแพทย์แบบทั่วๆ ไปที่สังคมในยุคนั้นมี เช่น การใช้ยาสมุนไพร การใช้อาหาร การใช้ความร้อน การผ่าตัดและการพักผ่อน เป็นต้น แต่กรณีของพระภิกษุสงฆ์ ทรงจำกัดขอบเขต เช่น ห้ามภิกษุฉันยาที่เจือด้วยน้ำเมาเกินขนาด และห้ามภิกษุผ่าตัดริดสีดวงทวาร เป็นต้น วิธีที่ 2 การรักษาโรคด้วยพระธรรมโอสธ พระพุทธเจ้าทรงนำเอาหลักธรรมชั้นสูงหมวดต่างๆ ที่ทรงใช้ในการตรัสรู้มาบำบัดโรค เช่น ธรรมที่มีชื่อว่า “โพธิปักขิยธรรม 37” โดยนำเอาผลพลอยได้จากการตรัสรู้ไปรักษาโรคทางกายและทางใจ และสามารถรักษาโรคให้หายได้

ดังนั้น แนวทางการรักษาการอาพาธในคิริมานนทสูตร มีความหมายว่า สาเหตุที่เกิด ที่ตั้งของความเจ็บป่วยใช้เป็นโรคภัยอันเบียดเบียนโดยยิ่ง ความสำคัญของสมุฏฐานการอาพาธนี้ ทำให้สามารถรู้ต้นแหล่งที่มาของการเกิดการเจ็บป่วยต่างๆ เป็นโรค การตรวจวินิจฉัยโรคได้ถูกต้อง ทำการรักษาให้หายได้ สาเหตุของอาพาธต่างๆ นั้น มี 14 อย่าง ได้แก่ อาพาธมีน้ำดีเป็นสมุฏฐาน คือ ดินอกถุน้ำดีและดีในถุน้ำดี อาพาธมีเสมหะหรือเสมหะเป็นสมุฏฐาน อาพาธมีลมเป็นสมุฏฐาน หมายถึง ธาตุลมภายในร่างกาย อาพาธมีไข้สันนิบาตเป็นสมุฏฐาน ได้แก่ อาพาธที่เกิดขึ้นด้วยลม ดีและเสมหะประชุมรวมกัน อาพาธที่เกิดแต่ฤดูแปรปรวน ได้แก่ โรคที่เกิดขึ้นเพราะร้อนจัดเย็นจัดตามฤดูกาล สภาพอากาศ อาพาธที่เกิดแต่การบริหารที่ไม่สม่ำเสมอ ได้แก่ การอยู่ในอิริยาบถใดอิริยาบถหนึ่งนานเกินไป มีการยืนและนั่ง เป็นต้น

อาพาธที่เกิดแต่ความเพียรเกินกำลัง ได้แก่ อาพาธที่เกิดจากความขะมักเขม้น ใช้ความเพียรพยายามจนเกินกำลังของร่างกายจะทนได้ อาพาธที่เกิดแต่วิบากของกรรม ได้แก่ วิบากกรรมอันแรงกล้าส่งผลบาปให้ป่วยเป็นโรคต่างๆ ตลอดจนอาพาธที่เกิดแต่ความหนาว ความร้อน ความหิว ความกระหาย ปวดอุจจาระ และปวดปัสสาวะ มีแนวทางการรักษาการอาพาธให้หายด้วยการฟังสัญญา 10 ประการ ได้แก่ อนิจจสัญญา คือ เป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยงในอุปาทานชั้น 5 อนัตตสัญญา คือ เป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความเป็นอนัตตาในอายตนะทั้งหลายที่เป็นภายในและภายนอก 6 ประการ อสุภสัญญา คือ เป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่งามของอวัยวะในกายนี้ อาทินวสัญญา คือ พิจารณาเห็นว่า ‘กายนี้มีทุกข์มาก มีโทษมาก

เพราะฉะนั้น อาพาธต่างๆ จึงเกิดขึ้นในกายนี้ คือ โรคตา เป็นต้นปหานสัญญา คือ ละกามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก และบาปอกุศลธรรม วิจารณ์สัญญา คือ ภาวะที่สงบ ความคลายกำหนด นิพพาน นิโรธสัญญา คือ ภาวะที่สงบ ความดับ นิพพาน สัพพโลเก อนภินิสงส์สัญญา คือ ละงตเว้นอุปาทานที่เป็นเหตุตั้งมั่น ยึดมั่น และเป็นอนุสัยแห่งจิต สัพพสังขารสุ อนิจจสัญญา คือ ย่อมอึดอัด ระอา รังเกียจในสังขารทั้งปวง อานาปานสติ คือ มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก อานาปานสติ 16 ขั้น ได้แก่ สำเนียงกว่า จะระงับกายสังขาร จะระงับจิตตสังขาร หายใจเข้า หายใจออก เป็นต้น ฟังสัญญา 10 ประการนี้ ได้หายขาดจากอาพาธ ยังมีบทวิเคราะห์สวดมนต์นั่งสมาธิรักษาโรค การทำสมาธิเพื่อบำบัดและนำหลักธรรมต่างๆ มารักษาโรค อย่างการเปล่งเสียงสวดมนต์สามารถบำบัดและรักษาอาการป่วยได้อย่างน่าอัศจรรย์ กลุ่มที่มีการสวดมนต์อาการของโรคดีขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับผู้ป่วยประเภทเดียวกันแต่ได้รับการรักษาแบบปกติ มีการใช้ทดลองบทสวดชัยมงคลคาถา โพชฌงค์ปริตร และ เป็นต้น การสวดมนต์นั้นถือเป็นการทำสมาธิอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้จิตใจเกิดความสงบ ปกติ ส่งผลต่อร่างกายให้ปรับตัวเข้าสู่ภาวะสมดุลได้ง่ายขึ้นช่วยชำระล้างบาปในใจอันเป็นเหตุแห่งโรคให้เบาบางจึงทำให้หายป่วยในที่สุด และการนั่งสมาธิเพื่อรักษาโรค กล่าวถึงเรื่อง สมาธิบำบัดโรค หรือสมาธิรักษาโรค หรือบำบัดโรคด้วยสมาธิหรือรักษาโรค

ด้วยสมาธิกันมากมาย ในปัจจุบันนี้สมาธิและคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถือว่าเป็นแนวโน้มใหม่ที่ใคร ๆ ก็อยากศึกษาเพื่อการบำบัดโรค

บทสรุป

สมุฏฐานการอาพาธและแนวทางการรักษาการอาพาธที่ปรากฏในคัมภีร์นันทสูตร มีความหมายว่า สาเหตุที่เกิด ที่ตั้งของความเจ็บป่วยใช้เป็นโรคภัยอันเบียดเบียนโดยยิ่ง ความสำคัญของสมุฏฐานการอาพาธนี้ ทำให้สามารถที่รู้ต้นแหล่งที่มาของการเกิดการเจ็บป่วยต่างๆ เป็นโรค การตรวจวินิจฉัยโรคได้ถูกต้อง ทำการรักษาให้หายได้ ด้วยการสวดมนต์และนั่งสมาธิรักษาโรค การสมาธิบำบัดและหลักกรรมต่างๆ การสวดมนต์นั้นถือเป็นการทำสมาธิวิธีหนึ่งทำให้ใจเกิดความสมดุล ส่งผลต่อร่างกายให้ปรับตัวเข้าสู่ภาวะสมดุลได้ง่ายขึ้น และการนั่งสมาธิรักษาโรคและเมื่อร่างกายหายจากโรคแล้วสามารถนำร่างกายมาประกอบบุญบารมี ปฏิบัติธรรมก็สามารถทำให้บรรลุธรรมได้ หรือถ้าตายไปก็ไม่ไปสู่ทุกข์

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระภวนาวีรยคุณ (เผด็จ ทัดตชีโว). (2549). สุขภาพนักสร้างบารมี. ปทุมธานี: บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ 1977 จำกัด.
- พระมหาสมคิด ชยาภิโรโต. (2559). สรรพศาสตร์ในพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ: ทันโลกทันธรรม.
- พันตรี ป.หลงสมบุญ (ประยุทธ์ หลงสมบุญ). (2546). พจนานุกรม มคอ-ไทย. กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.
- พุทธทาสภิกขุ. (2549). ธรรมะกับสุขภาพ ความเป็นสุขภาพอนามัยทางจิตที่ดี. กรุงเทพฯ: ธรรมทาน.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2557). บทเจริญพุทธมนต์ สวดมนต์ข้ามปี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2539). สารานุกรมพระพุทธศาสนา ประมวลจากพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งศิลป์การพิมพ์.

An Analysis of Anantariya-Kamma in Buddhism

Thanaporn Phetsombat^{1*}

¹Mahamakut Buddhist University, Isan Campus, Thailand

*Corresponding author. E-mail: kruaum04@gmail.com

ABSTRACT

This article aims to study and analyze Anantariya in Buddhism. The results of the study found that the anantariya-kamma is the heaviest action called ‘garu-kamma’. In the unwholesome side, there are five types of this kamma: 1) matricide, 2) patricide, 3) killing an Arahant, 4) causing a Buddha to suffer a contusion or to bleed and 5) causing schism in the Order. Those who acted this kamma will go to the eighth main hell called ‘Avīci (the lowest hell)’. The result of the analysis of the anantariya-kamma of the King Supabuddha is that Supabuddha had a mind of unwholesome, anger and vengefulness against the Lord Buddha because of his daughter, Yasothara who was Prince Siddhartha's wife before his going out to seek the way of liberation. He then left Phimpha to take care of her children alone. Supabuddha therefore had anger and resentment against him. This leads to his conspiracy to persecute the Buddha with the enlistment of royal clerics to sit and drink at the same time on the way that the Buddha would go to receive alms. This did not allow the Buddha to travel successfully. This is the reason for doing the anantariya-kamma of Supabuddha.

Keywords: Anantariyakarma, Karma, Buddhism

วิเคราะห์อนันตริยกรรมในพระพุทธศาสนา

ธนาพร เพชรสมบัติ^{1*}

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ประเทศไทย

*Corresponding author. E-mail: Kruaum04@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์อนันตริยกรรมในพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า อนันตริยกรรม เป็นกรรมหนักที่สุด หรือครุกรรม ฝ่ายบาปอกุศล มี 5 อย่าง ได้แก่ 1) มาตุฆาต – ฆ่ามารดา 2) ปิตุฆาต – ฆ่าบิดา 3) อรหันตฆาต – ฆ่าพระอรหันต์ 4) โลหิตุปบาท - ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงพระโลหิตห้อ 5) สังฆเภท - ยุยงสงฆ์ให้แตกกัน ทำลายสงฆ์ ผู้ที่สร้างกรรมนี้ เชื่อว่าทำอนันตริยกรรมจะต้องตกนรกลงไปยังขุมนรกมหาขุมนรกอเวจี ซึ่งอยู่ชั้นที่ 8 เป็นขุมนรกขุมใหญ่ ผลการวิเคราะห์อนันตริยกรรมของพระเจ้าสุปปพุทธะ พบว่า มีจิตอันเป็นอกุศล มีความโกรธ อาฆาตพยาบาทพระพุทธรูป เพราะเหตุที่ พระราชธิดาคือพระนางยโสธรา ซึ่งเป็นภรรยาเจ้าชายสีหัตถะ ก่อนที่ออกไปแสวงหาหนทางแห่งการหลุดพ้น จนต้องทิ้งให้นางพิมพาดูแลบุตรอยู่เบื้องหลังตามลำพัง พระเจ้าสุปปพุทธะจึงมีความโกรธ ความไม่พอใจ ผูกความอาฆาตพระยาบาทต่อพระองค์ จึงนำไปสู่ความมีจิตปองร้ายจนเกิดการกลั่นแกล้งพระพุทธรูป ด้วยการเกณฑ์อำมาตย์ข้าราชการ ไปนั่งเสกเมรัยวางทางที่พระพุทธรูปจะออกบิณฑบาตโปรดเวไนยสัตว์ โดยไม่ให้พุทธรูปเดินทางได้สำเร็จ จึงเป็นเหตุผลในการทำอนันตริยกรรมของพระเจ้าสุปปพุทธะ

คำสำคัญ: อนันตริยกรรม, กรรม, พระพุทธศาสนา

© 2022 BRJ: Bodhisatva Review Journal

บทนำ

พระพุทธศาสนาสอนเรื่องความเชื่อศรัทธา 4 อย่าง คือ 1. กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่า เมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่า เวล่ำ และเชื่อว่าผลที่ต้องการ จะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจหรืออนาคตโชค เป็นต้น 2. วิปากสัทธา เชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วย่อมมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว 3. กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบส่วยวิปาก เป็นไปตามกรรมของตน และ 4. ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง 9 ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ทรงบำเพ็ญไว้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นผลที่จะเกิดขึ้นนั้นจะต้องประกอบด้วยเจตนา คือกระทำด้วยจงใจหรือไม่จงใจ ดีหรือชั่ว การกระทำนั้นมี 2 อย่าง คือ 1. การกระทำความดี 2. การกระทำความชั่ว การกระทำความดี เป็นการกระทำที่เป็นบุญหรือเป็นกุศล การกระทำความชั่ว เป็นการกระทำที่เป็นบาปหรือเป็นอกุศล กรรม หมายถึงความดีและความไม่ดีด้วย เพราะกรรมคือการกระทำ ส่วนการส่งผลของ กรรมนั้น มีทั้งกรรมหนักและกรรมเบา กรรมจะส่งผลหนักหรือจะส่งผลเบานั้นขึ้นอยู่กับว่า การประกอบกรรมหรือทำกรรมนั้นมีเจตนาทำ (ตั้งใจหรือจงใจทำ) หรือ ไม่มีเจตนาทำ (ไม่ตั้งใจทำ) ถ้าหากเราตั้งใจทำความดีผลของความดีก็จะส่งผลมาก ตรงกันข้ามถ้าหากเราไม่ได้ตั้งใจที่จะทำความดี ผลของความดีก็จะส่งผลน้อยหรือไม่ส่งผลเลย ถ้าเราตั้งใจหรือมีเจตนาที่จะประกอบกรรมชั่วหรือทำความชั่ว ผลของการทำความชั่วของเราก็จะส่งผลให้กับเรามาก แต่ถ้าหากเราไม่มีเจตนา

หรือไม่ มีความตั้งใจที่จะทำความไม่ดีหรือความชั่ว เราก็จะได้รับผลของความชั่วหรือความไม่ดีนั้นเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการกระทำความดี (บุญกุศล) หรือการกระทำความไม่ดี (บาปอกุศล) กรรมของเรามาจากการ กระทำของเราได้ 3 ทางคือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ได้แก่ 1. การกระทำทางกายหมายถึง การใช้ร่างกายทำกรรมหรือประกอบกรรมหรือลงมือทำ 2. การกระทำทางวาจาหมายถึง การใช้วาจา คำพูด ทำกรรมหรือประกอบกรรม 3. การกระทำทางใจหมายถึง เกิดจากความนึกคิดหรือการใช้ความนึกคิดทำกรรมหรือ ประกอบกรรม กรรมที่ทำแล้วย่อมมีผลเสมอเพราะทุกชีวิตจะดำเนินไปในทางดีหรือทางชั่ว ก็ขึ้นอยู่กับ กรรม หรือการกระทำที่ตนทำไว้ทั้งสิ้น ดังพระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบสุภมาณพ โตทยะบุตร ว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยกรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้แตกต่างกันไป

อนันตริยกรรม คือกรรมหนักที่สุด หรือครุกรรม ฝ่ายบาปอกุศล มี 5 อย่าง ได้แก่ มาตุฆาตคือฆ่ามารดา ปิตุฆาตคือฆ่าบิดา อรหัตฆาตคือฆ่าพระอรหันต์ โลหิตุปบาทคือทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงพระโลหิตห้อ และ สังฆเภทคือยุยงสงฆ์ให้แตกกันหรือทำลายสงฆ์ ด้วยกรรมแห่งอนันตริยกรรมทั้ง 5 ประการนี้ จัดเป็นกรรมหนักหรือครุกรรม ผู้ใดทำกรรมอนันตริยกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้นั้นจะได้รับโทษทั้งทางโลกและทางธรรม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 22/129/165) ผลของการกระทำแห่งอนันตริยกรรม ใครทำกรรม 5 อย่างนี้ ปิดสวรรค์ ปิดนิพพาน คือต่อให้ภายหลังกลับตัวกลับใจได้ยังไง ทำความดีมากเท่าไรก็ตาม อย่างมากแค่ว่าตนรกขุมดินหน่อยแต่ไม่มีทางไปสวรรค์ ไม่มีทางไปนิพพานได้เด็ดขาดในชาตินั้น ต้องไปใช้กรรมในนรก ยาวนาน พันกรรมนรกกลับไปเกิดเป็นคนเมื่อไหร่ ค่อยมีโอกาสใหม่ การทำกรรมหนักนั้นในครั้งพุทธกาล ในสมัยพระพุทธองค์มีคนที่ทำกรรมหนักหรือทำความชั่วจนถูกธรณีสูบไปถึง 5 ราย ได้แก่ 1 คือ พระเทวทัต ส่วนคนที่ 2 คือ พระสุปปะพุทธะ ซึ่งเป็นพระราชบิดาของพระเทวทัตและพระนางยโสธราพิมพา พระชายาของเจ้าชายสิทธัตถะนั่นเอง รายที่ 3 ที่ถูกธรณีสูบอีกคนก็คือ นันทมานพ แม้จะมีได้ทำร้ายต่อพระพุทธองค์โดยตรง แต่ก็ได้ทำผิดขั้นร้ายแรงต่อพระอรหันต์ เหยื่อของนันทมานพก็คือ นางอุบลวรรณาเถรี สตรีผู้มีโฉมงดงาม เป็นที่หมายปองของชายผู้พบเห็นตั้งแต่พระราชาและเศรษฐีคนแทบทั่วไป แต่นางอุบลวรรณาเถรีเบื่อหน่ายในโลกีย์สุข ต้องการหาความสงบตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ จึงออกบรพชาเป็นภิกษุณีตั้งแต่อายุได้ 16 ปี ในที่สุดก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ รายที่ 4 ที่ถูกธรณีสืบโทษเป็นหญิง และเป็นหญิงรายเดียวใน 5 รายที่ถูกธรณีสูบ ซึ่งได้ทำบาปกรรมต่อพระพุทธองค์โดยตรง นางนี้มีนามว่า จิณฺจมาณวิกา ส่วนรายที่ 5 ที่ถูกธรณีสูบไม่ใช่มนุษย์ แต่เป็นยักษ์ มีนามว่า นันทยักษ ซึ่งมิฤทธิ์เดชมาก

ดังนั้นผู้เขียน จึงมีความประสงค์ที่ต้องการวิเคราะห์หอนันตริยกรรม และวิเคราะห์หอนันตริ กรรมของพระสุปปะพุทธะที่เป็นเหตุแห่งการรับผลกรรมจากการกระทำที่เกิดขึ้น จนเกิดธรณีสูบ รายละเอียดดังต่อไปนี้

อนันตริยกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

1. ความหมายของอนันตริยกรรม

มนุษย์เกิดมาแล้วแล้วเป็นไปตามกรรม กรรมเป็นตัวชี้ทางในการเดินจึงเห็นว่า คำสอนทางพระพุทธศาสนาจะสอนไปที่การกระทำที่ก่อให้เกิดผลของการกระทำ การกระทำที่ก่อให้เกิดผลของการกระทำนั้น มักจะประกอบด้วยเจตนา คือทำด้วยความจงใจหรือจงใจทำ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เช่น ขุดหลุมพรางดักคนหรือสัตว์ให้ตกลงไปตาย เป็นกรรม แต่ขุดบ่อน้ำไว้กินใช้ สัตว์ตกลงไปตายเอง ไม่เป็นกรรม การกระทำที่ดีเรียกว่า “กรรมดี” ที่ชั่ว เรียกว่า “กรรมชั่ว” กรรมในทางพระพุทธศาสนาสามารถกรรมจำแนกตามตามธรรมที่เป็นมูลเหตุ มี 2 คือ 1. อกุศลกรรม กรรม (การกระทำ) ที่เป็นอกุศล กรรมชั่ว คือเกิดจากอกุศลมูล 2. กุศลกรรม กรรม (การกระทำ) ที่เป็นกุศล กรรมดี คือเกิดจากกุศลมูล แต่ถ้าว่าโดยการจำแนกกรรมตามทวารคือทางที่ทำกรรม มี 3 คือ 1. กายกรรม การกระทำทางกาย 2. วาจากรรม การกระทำทางวาจา 3. มโนกรรม การกระทำทางใจ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 13/64/56)

คำว่า “กรรม” แปลว่า การกระทำหรือผลจากการกระทำ ใช้ได้ทั้งในทางดี และทางไม่ดี ถ้าเป็นกรรมดี เรียกว่า กุศลกรรม และกรรมไม่ดี เรียกว่า อกุศลกรรม แต่ในความรู้สึกของชาวพุทธทั่วไป แล้ว คำว่า กรรม มักจะหมายถึง การกระทำไม่ดีและผลของการกระทำที่ไม่ดี พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสความหมายของกรรมไว้ในนิพเพธิกสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยเหตุนี้ว่าเรากล่าวว่าเจตนาเป็นตัวกรรมบุคคลคิดแล้วจึงกระทำด้วยกาย วาจา และใจ” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 22/63/577)

กรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมก็ตาม ซึ่งเป็นกรรมที่สัตว์บุคคลได้กระทำลงไปมีผลต่อการให้กรรมอย่างไรรั้น กรรมชนิดไหนมีกำลังใหญ่ให้ผลก่อนเป็นอันดับแรกกรรมชนิดไหนมีอันดับรองลงมา ให้ผลเป็นอันดับรองลงมา กรรมชนิดไหนมีอาวุโสให้น้อยให้ผลลำดับหลัง ประเภทแห่งกรรมโดยลำดับนี้เรียกเป็นศัพท์ว่า ปากทานปริยายจตุกกะ มีอยู่ 4 กรรม คือ คุรุกรรม 1 อสังนกรรม 1 อาจิณกรรม 1 และกตัตตากรรม 1 กรรมใดเป็นกรรมหนักแน่น เพราะกรรมอื่นๆ ไม่สามารถที่จะห้ามการให้ผลได้ กรรมนั้นชื่อว่า คุรุกรรมเป็นกรรมที่หนักมาก (พระพรหมโมลี, 2552)

สรุปได้ว่า อนันตริยกรรม หมายถึง กรรมที่ไม่ให้ผลเป็นระยะ เป็นกรรมหนักที่สุด และส่งผลต่อผู้ที่กระทำตदनักรกรรมอื่นที่ได้กระทำและยังทำให้ ตัดทางสู่สวรรค์ ตัดทางนิพพาน ตลอดทั้งยังทำให้ตกนรกเวจ้ในที่สุด มี 5 อย่าง คือ 1. ฆ่าบิดา 2. ฆ่ามารดา 3. ฆ่าพระอรหันต์ 4. ทำให้พระกายพระพุทธรเจ้าถึงโลหิตห่อ 5. ทำให้สงฆ์แตกแยกกัน

2. ประเภทของอนันตริยกรรม

1) มาตุฆาต คือ ฆ่ามารดา

มาตุฆาต นี้ได้แก่ การฆ่ามารดา ก็มาตุฆาตกรรม ฆาตมารดา ที่จัดว่าเป็นอนันตริยกรรมนั้น ย่อมหมายเอาเฉพาะฆ่ามารดาบังเกิดเกล้าเท่านั้น ถ้าเป็นฆ่าแม่เลี้ยง ฆ่าแม่นม ฆ่ายาย จะได้เป็นอนันตริยกรรมก็หาไม่ได้ ลูกเป็นสัตว์เดรัจฉาน แต่ตัวบิดามารดาเป็นมนุษย์ ลูกที่เป็นมนุษย์นั้นฆ่าเสียซึ่งบิดามารดาที่เป็นสัตว์เดรัจฉาน อย่างนี้ไม่เป็นอนันตริยกรรม ลูกเป็นสัตว์เดรัจฉาน แต่ตัวมารดาเป็นสัตว์เดรัจฉาน ลูกที่เป็นสัตว์เดรัจฉานนั้น ฆ่าพ่อแม่ซึ่งเป็นสัตว์เดรัจฉานเสีย อย่างนี้ก็ไม่เป็นอนันตริยกรรม คือจะกำหนดว่าเขาจะต้องไปตกนรกในชาติต่อไปอย่างแน่นอน ตามอำนาจแห่งคุรุกรรมฝ่ายอกุศล ที่เรากำลังกล่าวถึงกันอยู่นี้หาได้ไม่ โดยที่เมื่อเขาตายจากชาติที่เป็นสัตว์เดรัจฉานนั้นแล้ว เขาอาจจะไปเกิดในสุคติภูมิเช่นเทวโลกได้ก่อน ภายหลังจึงไปตกนรก ทนทุกข์เวทนาอย่างแสนสาหัส เช่นเดียวกับต้องอนันตริยกรรม

ในกรณีมาตุฆาตปิตุฆาตกรรมนี้ ยังมีข้อที่ควรทราบซึ่งท่านกล่าวไว้อีก ดังนี้ คือ เมื่อบุคคลเข้าไปสู่ป่ามีเจตนาว่าจะสังหารแพะซึ่งเป็นสัตว์เดรัจฉาน เห็นมารดาแต่สำคัญมั่นหมายว่าเป็นแพะ จึงพุ่งหอกแทงมารดาถึงแก่ความตาย อย่างนี้ก็เป็นมาตุฆาตต้องอนันตริยกรรม เห็นบิดาแต่สำคัญมั่นหมายว่าเป็นแพะ จึงพุ่งหอกแทงบิดาถึงแก่ความตาย อย่างนี้ก็เป็นปิตุฆาตต้องอนันตริยกรรม จิตที่ไม่รู้ว่าเป็นบิดามารดา สำคัญมั่นแต่ว่าเป็นแพะนั้น ไม่อาจจะคุ้มบาปคุ้มกรรมได้ เพราะเหตุที่ยกเอาอกเจตนาในกาลเมื่อยกศัตรารั้งแทงนั้นเป็นหลักเป็นประธาน ฉะนั้น ต้องเป็นอริยกรรม (พระพรหมโมลี, 2552)

2) ปิตุฆาต คือ ฆ่าบิดา

ปิตุฆาต คือการฆ่าบิดา ที่จัดว่าเป็นอนันตริยกรรม ก็หมายเอาเฉพาะฆ่าบิดาบังเกิดเกล้าเท่านั้น ถ้าฆ่าพ่อเลี้ยง ฆ่าอา ฆ่าพ่อตา จำได้เป็นอนันตริยกรรมก็หาไม่ได้

ในกรณีแห่งปิตุฆาตกรรมนี้ ถึงไม่รู้จักเลยว่าเป็นบิดา หากว่าฆ่าเสียก็เป็นอนันตริยกรรม ยกตัวอย่างเช่น บุตรแห่งหญิงแพศยาคือโสเภณี ไม่รู้ว่าใครเป็นบิดา ภายหลังได้ทำการฆ่าบุรุษผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นบิดาแห่งตน เพราะเกิดด้วยสัมภวราคะแห่งบุรุษผู้นั้นโดยไม่รู้ อย่างนี้ก็คงเป็นปิตุฆาต คือต้อง อริยกรรม ในกรณีแห่งปิตุฆาตกรรมนี้ ถึงไม่รู้จักเลยว่าเป็นบิดา หากว่าฆ่าเสียก็เป็นอนันตริยกรรม ยกตัวอย่างเช่น บุตรแห่งหญิงแพศยาคือโสเภณี ไม่รู้ว่าใครเป็นบิดา ภายหลังได้ทำการฆ่าบุรุษผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นบิดาแห่งตน เพราะเกิดด้วยสัมภวราคะแห่ง

บุรุษผู้นั้นโดยไม่รู้ อย่างนี้ก็คงเป็นปิตุฆาต คือต้อง อริยกรรม ลูกเป็นสัตว์เดรัจฉาน แต่ตัวบิดาเป็นมนุษย์ ลูกที่เป็นเดรัจฉาน นั้นฆ่าเสียซึ่งบิดาที่เป็นมนุษย์ อย่างนี้ไม่ต้องอนันตริยกรรม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 22/129/165)

3) อรหันตฆาต คือ ฆ่าพระอรหันต์

อรหันตฆาต ได้แก่การฆ่าพระอรหันต์ บุคคลผู้มีวาสนาบารมีเป็นผู้โชคดีเกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา อุตสาหะพยายามปฏิบัติธรรม ตามพระโอวาทานุสาสนีแห่งองค์สมเด็จพระชินสีห์สัมมาสัมพุทธเจ้า จนกระทั่งได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ซึ่งเป็นพระอริยบุคคลชั้นสูงสุดในพระบวรพุทธศาสนา เป็นผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ควรเป็นที่สักการบูชาแห่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะเป็นผู้ปราศจากกิเลสมลทิน บริสุทธิ์ผุดผ่อง ได้รับการยกย่องว่าเป็นพระมหาชีนาสาวเจ้า ท่านผู้นี้ถือว่าเป็นพระอรหันต์ บุคคลผู้ใดมีใจหยาบฆ่าพระอรหันต์ บุคคลผู้นั้นย่อมได้ชื่อว่าเป็นอรหันตฆาต ต้องเป็นอนันตริยกรรม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 3/86/155)

4) โลหิตุปบาท คือ ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงพระโลหิตห้อขึ้นไป

โลหิตุปบาทนี้ ได้แก่การทำร้ายสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยการยังพระโลหิตให้ห้อในพระวรกายแห่งพระองค์ บุคคลผู้ใดมีใจหยาบฆ่าลามกประกอบด้วยโทสจิตคิดจะปลงพระชนชีพ แห่งสมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธองค์ ซึ่งยังทรงพระชนชีพอยู่ เหมือนอย่างพระเวทัตถะกระทำแก่พระองค์สมเด็จพระมิ่งมกุฏศรศาสยมนิโคตมพรรคมุขแห่งเราทั้งหลาย ในพุทธสมัยนี้ บุคคลนั้นย่อมได้ชื่อว่ากระทำโลหิตุปบาท ต้องอนันตริยกรรม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 6/332)

3. สังฆเภท คือ การทำให้สงฆ์แตกแยก

สังฆเภทนี้ ได้แก่การที่พระภิกษุทำลายให้พระสงฆ์แตกกัน ภิกษุรูปใดมีใจบาปหยาบฆ่าลามก ประกอบไปด้วยดวงจิตอันสกปรกยุ้งให้พระสงฆ์แตกแยกกัน ภิกษุรูปนั้นย่อมได้ชื่อว่ากระทำสังฆเภท ต้องอนันตริยกรรม จากข้อความที่กล่าวมานี้ ท่านผู้มีปัญญาก็คงจะเห็นได้แล้วว่า ถ้าเป็นบุคคลอื่นที่มิใช่พระภิกษุในพระพุทธศาสนา คือว่าเป็นสามเณรก็ดี เป็นอุบาสกก็ดี เป็นอุบาสิกาก็ดี เป็นคนภายนอกพระพุทธศาสนาก็ดี ถึงแม้จะมีเจตนาร้ายยุ้งให้พระสงฆ์คือพระภิกษุทั้งหลายเกิดความพิโรธโกรธเกรี้ยวเคียวฟันด่าทอตีรันฟันแทงกันจนเลือดตกยางออกด้วยอารมณ์โทสะตามประสาแห่งพระภิกษุเหล่านั้นเป็นการใดๆ ก็ดี ผู้ที่ยุ้งนั้นได้บาปได้กรรมได้แน่ๆ แต่จะว่าเขากระทำสังฆเภทต้องอนันตริกรรมนั้นไม่ได้ ที่จะจัดเป็นสังฆเภทต้องอนันตริกรรมนั้น หมายถึงเฉพาะแต่พระภิกษุกระทำเท่านั้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 7/353/214)

สรุปได้ว่า อนันตริกรรม หมายถึง กรรมหนักที่สุด หรือครุกรรม ฝ่ายบาปอกุศล มี 5 อย่าง ได้แก่ 1. มาตุฆาต - ฆ่ามารดา 2. ปิตุฆาต - ฆ่าบิดา 3. อรหันตฆาต - ฆ่าพระอรหันต์ 3. โลหิตุปบาท - ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงพระโลหิตห้อ ขึ้นไป 5. สังฆเภท - ยุ้งสงฆ์ให้แตกกัน ทำลายสงฆ์ ผู้ที่สร้างกรรมนี้จะได้รับกรรมที่ส่งผลทั้งในชาตินี้และชาติหน้าผู้ทำอนันตริกรรมจะต้องตกนรกลงไปยังขุมนรกที่ลึกที่สุดคือ มหาขุมนรกอเวจี ซึ่งอยู่ชั้นที่ 8 เป็นขุมนรกขุมใหญ่ที่มีการลงโทษหนักโดยไม่มีผ่อนผันหรือหยุดพักแต่ใดๆเลยแม้แต่วินาทีเดียว สัตว์นรกที่ตกขุมนรกนี้จะได้รับความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสและเป็นเวลายาวนานที่ไม่อาจจะนับได้เลย หรือเรียกว่า กัลป์

วิเคราะห์อนันตริกรรมของพระเจ้าสุปปพุทธะ

1. ประวัติของพระเจ้าสุปปพุทธะ

พระเจ้าสุปปพุทธะ เป็นกษัตริย์ปกครองเมืองเทวทหะ แห่งแคว้นโกลิยะ มีพระมเหสี นามว่า นางอมิตาเทวี แห่งเมืองกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ พระเจ้าสุปปพุทธะ มีพระราชบุตร 2 พระองค์ องค์แรกเป็นพระราชโอรส มีพระนามว่า เจ้าชายเทวทัต ซึ่งคิดอิจฉาริษยากับพระพุทธเจ้ายิ่งนัก ส่วนพระองค์ที่- เป็นพระราชธิดา มีพระนามว่า นางยโสธรา หรือ พิมพา ซึ่งเป็นพระมเหสีของเจ้าชายสิทธัตถะ ซึ่งต่อมาเจ้าชายสิทธัตถะได้ออกบวชและได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

พระเจ้าสุปปพุทธะเป็นกษัตริย์โกลิยะวงศ์เป็นพระราชบิดาของพระเทวทัต เมื่อทราบว่าเป็นพระเทวทัตถูกธรณีสูบ ลงมหาเวจिनราก็มีสำนักในบาปบุญคุณโทษ กลับมีจิตอาฆาตพยาบาทพระพุทธรองค์ เพราะนอกจากจะทำให้พระเทวทัตต้องธรณีสูบ พระพุทธรองค์ยังทำให้เจ้าหญิงโสธราธิดาของพระเจ้าสุปปพุทธะเป็นหม้าย จึงกลั่นแกล้งพระพุทธรองค์ด้วยการเกณฑ์อำมาตย์ข้าราชการไปนั่งเสพเมรัยขวางทางที่พระพุทธรองค์จะออกบิณฑบาตโปรดเวไนยสัตว์ ซึ่งทางนั้นมีเพียงทางเดียวเท่านั้นที่พระพุทธรองค์จะทรงเสด็จดำเนินไปได้ เมื่อเสด็จดำเนินผ่านไม่ได้เพราะพระเจ้าสุปปพุทธะกับบริวารขวางอยู่วันนั้น พระพุทธรองค์ทรงอดพระกระยาหาร 1 วัน พระอานนท์จึงทูลถามอยากจะทราบโทษของพระเจ้าสุปปพุทธะ พระพุทธรองค์จึงทรงได้มีพุทธรูฏีกาตรัสว่า “ อานนท์ดูก่อนอานนท์ หลังจากนี้ไปนับได้ 7 วัน พระเจ้าสุปปพุทธะจะลงเวจตามเทวทัตไป ” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 106/41)

เมื่อบริวารของพระเจ้าสุปปพุทธะกลับไปถวายรายงาน พระเจ้าสุปปพุทธะก็มีจิตต้องการให้พุทธรูฏีกาของพระพุทธรองค์มีความจริง จึงขึ้นประทับ ณ ปราสาท 7 ชั้น แต่ละชั้นมีนายทหารป้องกันแข็งขัน ทรงตรัสกับนายทหารที่มีร่างกายกำยำนั้นว่า “ ในระหว่าง 7 วันนี้ ถ้าฉันลงมาละก็ พวกเธอจงขัดขวางเอาไว้ไม่มีใครทำโทษ ” โดยประกาศต่ออำมาตย์ ข้าราชการบริวาร และพระบรมวงศานุวงศ์ไว้ดังนั้น เพื่อมิให้นายทหารทั้งหลายต้องโทษจนกระทั่งถึงวันที่ 7 วันนั้นปรากฏว่า ม้าแก้ว ซึ่งเป็นม้าทรงศึกที่พระเจ้าสุปปพุทธะโปรดปราน อาละวาดกระที่บโรง ร้องเสียงดังมาก พระเจ้าสุปปพุทธะเกิดเป็นห่วงม้า ด้วยอาการขาดสติจึงทรงลงจากปราสาทชั้น 7 แต่ปรากฏว่านายทหารมิได้ขัดขวาง ด้วยคิดว่าเลยครบกำหนด 7 วันแล้ว พอพระเจ้าสุปปพุทธะย่างพระบาทเหยียบแผ่นดินะก็ถูกพระธรณีสูบหายไปสู่มหานรกอเวจี ตรงตามพุทธรูฏีกาที่ตรัสไว้แก่พระอานนท์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 2/41-43)

สรุป พระเจ้าสุปปพุทธะเป็นกษัตริย์โกลิยะวงศ์ เป็นพระราชบิดาของพระเทวทัต และเจ้าหญิงโสธราเป็นผู้ที่มีจิตอาฆาตแค้นพระพุทธรองค์ ด้วยสาเหตุเพราะทราบว่าเป็นพระเทวทัต ที่เข้ามาบวชถูกธรณีสูบ และเจ้าหญิงโสธรา ต้องเป็นหม้ายเพราะเหตุที่พระพุทธรเจ้าออกบวชด้วยความอาฆาตแค้นที่มีต่อพระองค์ได้กระทำการต่อว่าให้เกิดความเสื่อมเสียให้กับคณะสงฆ์ไม่ศรัทธาแตกแยก และครั้งหนึ่งได้ยังไม่

2. วิเคราะห์ความหมายอนันตริยกรรมของพระเจ้าสุปปพุทธะ

อนันตริยกรรม โดยได้เริ่มโยงจากการศึกษาเรื่องกรรมที่เป็นองค์ประกอบหลักในการส่งผลที่เกิดจากการกระทำ มาถึงกรรม ซึ่งเป็นกรรมหนัก และอนันตริยกรรม เป็นกรรมหนักที่สุด และส่งผลต่อผู้ที่กระทำตดหน้ากรรมอื่น ที่ได้กระทำและยังทำให้ ตัดทางสู่สวรรค์ ตัดทางนิพพาน ตลอดทั้งยังทำให้ตกนรกอเวจีในที่สุด มีอำนาจการให้ผลในภพต่อไป มีอยู่ 5 ประการ คือ 1. ชำมารดา 2. ชำบิดา 3. ชำพระอรหันต์ 4. ทำให้พระกายพระพุทธรเจ้าถึงโลหิตห่อ 5. ทำให้สงฆ์แตกแยกกัน

ด้วยกรรมแห่งอนันตริยกรรมทั้ง 5 ประการนี้จัดเป็นกรรมหนักหรือกรรม ผู้ใดทำกรรมอนันตริกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้นั้นจะได้รับโทษทั้งทางโลกและทางธรรม โทษของทางโลกคือจะถูกผู้คนประณามและสาปแช่ง ไม่คบค้าสมาคมใดๆเลย และยังถูกกฎหมายบ้านเมืองลงโทษอีก(โดยเฉพาะมาตุฆาต ปิตุฆาต และอรหันตฆาตเท่านั้น ยกเว้นสังฆเภทและโลหิตตูปบาทที่กฎหมายไม่สามารถลงโทษได้) ส่วนโทษของทางธรรมคือจะถูกตราหน้าว่าเป็นคนบาปหนักบาปหนาที่สุด ฟ้าไม่อาจจะยกโทษให้เลยแม้แต่น้อย พระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ว่า ผู้ใดทำกรรมอนันตริกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วจะไม่สามารถบวชเข้ามาเป็นภิกษุได้เลยเพราะถือว่าเป็นผู้ต้องปาราชิกสำหรับฆราวาสแล้วและจะไม่สามารถบรรลุมรรคผลนิพพานใดๆเลยตลอดชีวิตในชาติที่ยังมีชีวิตอยู่ และเมื่อตายจากโลกไปจะต้องตกนรกเพียงสถานเดียว ไม่สามารถขึ้นสวรรค์ได้ ต่อให้ทำกรรมดีมากมายเพียงใดก็ไม่อาจหนีพ้นจากนรกไปได้ (พุทธทาสภิกขุ, 2550)

นอกจากนี้ยังมีกรรมของนางจิญจมาณวิกา เป็นสตรีที่เชื่อว่ามีชีวิตอยู่ในพุทธกาล นางได้ร่วมมือกับเดียวิธีย์เพื่อจะทำการฆาตกรรมเพียงเพราะความเสื่อมลาภสักการะ ด้วยการให้ร้ายพระพุทธรเจ้า ต่อหน้าคนจำนวนมาก

กรรมที่นางทำนั้นเป็นกรรมหนัก การกล่าวร้ายพระอรหันต์ด้วยวิธีการด้านอาภักปิริยว่านางตั้งครุภัง ด้วยความที่นางมีความฉลาดในมารยาทของหญิง นับถือศรัทธาลัทธิเตยเถรีย มีเจตนาเพื่อทำลายพระพุทธเจ้าจึงเดินเข้าอถวัดเขตวันอยู่เสมอ ทำที่เหมือนอยู่ในพระเขตวัน แต่แท้จริงแล้วนางอยู่ในวัดเตยเถรียใกล้เคียง โดยกาลล่วงไป 8-9 เดือน ผูกไม้กลมไว้ที่ท้องห่มผ้าทับข้างบน ให้ทุบหลังมือและเท้าด้วยไม้คางโค แสดงอาการบวมขึ้น มีอินทรีย์บอบช้ำยอมทนกล่าวต่อพระพุทธเจ้าในท่ามกลางหมู่ชน จนทำให้เกิดความเข้าใจผิดของคนทั่วไปและความแคลงใจของหมู่คณะสงฆ์ในขณะนั้น ที่จะส่งผลให้เกิดความแตกแยก และความไม่น่าเชื่อถือของหมู่คณะสงฆ์และคนทั่วไป ถึงการกระทำของพระองค์ ภายหลังนางจึงถูกแผ่นดินสูบ การกระทำกรรมของนางจึงจกมณิกานันถัจฉาว่าเป็นการกระทำที่เป็นอนันตริยกรรม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 145/169-171)

ดังนั้น ความหมายอนันตริยกรรมของพระเจ้าสุปพุททะ จึงเป็นอนันตริยกรรม โดยหาเหตุการกล่าวให้ร้ายในทางที่เสียหายที่ได้กระทำต่อพระพุทธองค์ด้วยจิตอันเป็นอกุศลจากความ เกลียดชัง จากเหตุที่พระเทวทัตมาบวชและต้องถูกธรณีสูบ รวมถึงบุตรสาวที่ต้องเป็นม่าย ด้วยเหตุที่เจ้าชายสิทธัตถะออกบวชจนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จึงกระทำการเพื่อให้เกิดความเข้าใจผิดของคณะสงฆ์ ความแตกแยกในความน่าเชื่อถือ รวมถึง เพื่อขัดขวางการดำเนินชีวิตและเผยแผ่พระพุทธศาสนา จนเป็นเหตุให้ถูกธรณีสูบ เป็นกรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับกรรม 12 ฏฐธรรมเวทนิยกรรม (กรรมที่ให้ผลปัจจุบัน) ฏฐธรรมเวทนิยกรรม หมายถึง สภาวะที่แน่นอนโดยอรรถว่าเป็นกรรมอันบุคคลพึงเสวยในปัจจุบัน กรรมอันให้ผลในปัจจุบันกรรมทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล ซึ่งให้ผลทันตาเห็นกรรมที่บุคคล พึงเสวยในปัจจุบัน หมายถึง กรรมที่ให้ผลในภพชาตินี้กรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน และจึงไม่เป็นอนันตริยกรรม แต่ยังคงเป็นครุกรรม ที่ได้ กระทำต่อพระพุทธองค์ด้วยจิตอันเป็นอกุศลเพื่อขัดขวางการดำเนินชีวิตและเผยแผ่พระพุทธศาสนา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; 37/890/921) พึงเสวยในปัจจุบัน หมายถึง กรรมที่ให้ผลในภพชาตินี้กรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน กรรมที่ให้ผลทันตาเป็นชื่อเรียกกรรมอย่างหนึ่งที่มุ่งถึงการให้ผล (พระธรรมกิตติวงศ์, 2553) ในส่วนของพระเทวทัต ที่ทำอนันตริยกรรม ก็โดยกลิ้งหินลงจากภูเขาเพราะได้หวังจะทำร้ายพระพุทธเจ้าให้ถึงชีวิต แต่ด้วยบุญญาธิการของพระองค์ ทำให้ผลของการกระทำนั้นได้เพียงแค่ทำให้พระโลหิตห้อ จึงเป็นข้อกำหนดของการทำอนันตริยกรรม และเป็นผลทำให้ถูกธรณีสูบ

เห็นได้ว่ากรรมของพระเจ้าสุปพุททะ เป็นอนันตริยกรรม ที่ได้กระทำต่อพระพุทธองค์ด้วยจิตอันเป็นอกุศลที่ได้กระทำต่อพระพุทธเจ้าเพื่อให้เกิดความเข้าใจผิดและความแตกแยกของคณะสงฆ์

3. วิเคราะห์ความสำคัญอนันตริยกรรมของพระเจ้าสุปพุททะ

วิเคราะห์อนันตริยกรรมของพระเจ้าสุปพุททะ ซึ่งเป็นผู้ที่กษัตริย์โกถียะวงศ์ เป็นพระราชบิดาของพระเทวทัต ที่ถูกธรณีสูบ เพราะจิตอาฆาตพยาบาทพระพุทธองค์และกลั่นแกล้งพระพุทธองค์ด้วยการเกณฑ์อำมาตย์ข้าราชการไพร่ไปนั่งเสพเมรัยขวางทางที่พระพุทธองค์จะออกบิณฑบาตโปรดเวไนยสัตว์ ซึ่งทางนั้นมีเพียงทางเดียวเท่านั้นที่พระพุทธองค์จะทรงเสด็จดำเนินไปได้ ด้วยจิตอาฆาตพยาบาทและลงมือกระทำการกลั่นแกล้งเพื่อไม่ให้พระพุทธองค์เสด็จดำเนินเพื่อรับบิณฑบาตและโปรดเวไนยนั้น แรงกรรมที่เกิดขึ้นได้ส่งผลธรณีสูบ ตกนรกอเวจี ซึ่งเป็นแรงกรรมที่ได้กระทำกับพระองค์จากจิตพยาบาทและความแค้นเคืองอย่างรุนแรงส่วนตัวที่เกิดขึ้นกับพระราชโอรส มีพระนามว่า เจ้าชายเทวทัต และพระราชธิดา มีพระนามว่า นางยโสธรา หรือ พิมพา ซึ่งเป็นพระมเหสีของเจ้าชายสิทธัตถะ ซึ่งต่อมาเจ้าชายสิทธัตถะได้ออกบวชและได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เหตุจากจิตพยาบาทไม่เข้าหลักเกณฑ์ตามข้อกำหนด 5 ประการของการทำอนันตริยกรรม ด้วยเหตุผลดังกล่าว ด้วยแรงกรรมที่พระเจ้าสุปพุททะได้กระทำนั้น ถือเป็นครุกรรม ที่ส่งผลทันทีในชาติปัจจุบัน แต่ไม่ต้องอนันตริยกรรมในอนาคตชาติหรือภพหน้า (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; 2/41-43)

ดังนั้นครุกรรมหรือหนักที่ส่งผลต่อคนที่เห็นในยุคปัจจุบันคือการที่ถูกอกตัญญู ทำให้พ่อ แม่ ที่เป็นพระอรหันต์ ร้องไห้หรือได้รับความเดือดร้อน ผลของผู้ที่ได้กระทำย่อมได้รับผลในปัจจุบันคือมีปัญหาตลอดเวลา ในการดำรงชีวิต หรือติดคุกติดตาราง ต้องได้รับความทุกข์เวทนา ไม่มีความเจริญค้าขายติดขัด และมีความเศร้า

หมองในชีวิต ดังคำโบราณที่ว่า “ผู้ใดที่ทำให้พ่อแม่ น้ำตาตก ผู้นั้นไม่มีวันเจริญในชาตินี้” จึงสรุปได้ว่า กรรมที่พระเจ้าสุปพุทธเจ้ามีความสำคัญต่อพฤติกรรมกระทำของคนในยุคปัจจุบันที่จะได้เป็นข้อคิด และตระหนักรู้ ถึงผลของการกระทำที่จะส่งผลของกรรมในชาตินี้

4. วิเคราะห์มูลเหตุของธรรณิสุบอนันตริยกรรมของพระเจ้าสุปพุทธะ

พระเจ้าสุปพุทธะเป็นกษัตริย์โกถียะวงศ์ เป็นพระราชบิดาของพระเทวทัต เมื่อทราบว่าเป็นพระเทวทัตถูกธรรณิสุบ ลงมาหาเวจันราก็มีสำนักในบาปบุญคุณโทษ กลับมีจิตอาฆาตพยาบาทพระพุทธรองค์ เพราะนอกจากจะทำให้พระเทวทัตต้องธรรณิสุบ พระพุทธรองค์ยังทำให้เจ้าหญิงโสธราธิดาของพระเจ้าสุปพุทธะเป็นหม้าย ด้วยความเป็นกษัตริย์ที่มีอำนาจสั่งการการกระทำทุกอย่าง เพื่อให้พระพุทธรองค์ได้รับความลำบาก จึงใช้วิธีการต่างๆ ที่จะทำให้พระพุทธรองค์ได้รับความลำบาก สร้างความเสื่อมศรัทธาเพื่อให้เกิดความแตกแยกในหมู่คณะสงฆ์ด้วยกัน จนถึงการกลั่นแกล้งพระพุทธรองค์ด้วยการเกณฑ์อำมาตย์ข้าราชการไปนั่งเสพเมรัยขางทางที่พระพุทธรองค์จะออกบิณฑบาตโปรดเวไนยสัตว์ ซึ่งทางนั้นมีเพียงทางเดียวเท่านั้นที่พระพุทธรองค์จะทรงเสด็จดำเนินไปได้ เมื่อเสด็จดำเนินผ่านไม่ได้เพราะพระเจ้าสุปพุทธะกับบริวารขางอยู่วันนั้น พระพุทธรองค์ทรงอดพระกระยาหาร 1 วัน จากเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้นทำให้ได้ถูกธรรณิสุบ ตกนรกอเวจี ด้วยเหตุผลดังกล่าว ด้วยแรงกรรมที่พระเจ้าสุปพุทธะนั้นถือเป็นการกระทำต้องอนันตริยกรรม (พระธรรมกิตติวงศ์, 2553) สอดคล้องกับนันทมานพเป็นบุรุษหนึ่งผู้หมายปองพระอุบลวรรณาเถรี มาตั้งแต่พระเถรียังไม่บวชในพระพุทธศาสนา หลังจากนางอุบลวรรณาออกบวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนาจนกระทั่งบรรลุนิพพาน นันทมานพ ผู้มีจิตหลงใหลในพระเถรีก็ได้แอบเข้าไปซุ่มอยู่ในป่าข้างกระท่อมที่พระเถรีอยู่ เมื่อเห็นว่าออกจากกระท่อมไปบิณฑบาตแล้ว ก็เข้าไปซ่อนอยู่ใต้เตียง พอกลับมาใช้กำลังปลุกปล้ำพระอุบลวรรณาเถรี พระเถรีเตือนสติ นันทมานพว่าให้หยุดการกระทำ ไมเช่นนั้นจะเกิดความหายนะแก่ตัว แต่ก็ไม่ได้รับความสนใจ และพอนันทมานพสำเร็จความใคร่แล้ว ก็วิ่งออกไปจากกระท่อม พอเท้าถูกพื้นดิน ธรรณิสุบลงไปในขุมนรกทันที ถือเป็นการกระทำที่ทำร้ายพระอรหันต์ ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ หรือการกระทำ อรหันตฆาต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; 2/10-14)

จากการศึกษาวิเคราะห์อนันตริยกรรมของพระเจ้าสุปพุทธะ ที่ถูกธรรณิสุบ นั้นเห็นได้ว่าพระเจ้าสุปพุทธะถูกธรรณิสุบเพราะจิตอาฆาตพยาบาทพระพุทธรองค์และกระทำการให้เกิดความแตกแยกในหมู่พระสงฆ์โดยกล่าวให้ร้ายพระพุทธรองค์ในทางที่ไม่ดี เพราะความเกลียดชัง รวมถึงกลั่นแกล้งพระพุทธรองค์ด้วยเหตุประการหนึ่งนั้นคือการเกณฑ์อำมาตย์ข้าราชการไปนั่งเสพเมรัยขางทางที่พระพุทธรองค์จะออกบิณฑบาตโปรดเวไนยสัตว์ โดยไม่ให้พระพุทธรองค์เดินทางได้สำเร็จ

บทสรุป

อนันตริยกรรมในพระพุทธศาสนา พบว่า อนันตริยกรรม หมายถึง กรรมหนักที่สุด หรือ อกุศล 5 อย่าง ได้แก่ 1. มาตุฆาต – ฆ่ามารดา 2. ปิตุฆาต – ฆ่าบิดา 3. อรหันตฆาต – ฆ่าพระอรหันต์ 4. โลหิตุปบาท - ทำร้ายพระพุทธรเจ้าจนถึงพระโลหิตห้อ ขึ้นไป 5. สังฆเภท - ยุยงสงฆ์ให้แตกกัน ทำลายสงฆ์

ผู้ที่สร้างกรรมนี้จะได้รับกรรมที่ส่งผลทั้งในชาตินี้และชาติหน้าผู้ที่ทำอนันตริยกรรมจะต้องตกนรกลงไปยังขุมนรกที่ลึกที่สุดคือ มหาขุมนรกอเวจี ซึ่งอยู่ชั้นที่ 8 เป็นขุมนรกขุมใหญ่ที่มีการลงโทษหนักโดยไม่มีผ่อนผันหรือหยุดพักแต่ใดๆเลยแม้แต่วินาทีเดียว สัตว์นรกที่ตกขุมนรกนี้จะได้รับความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสและเป็นเวลายาวนานที่ไม่อาจจะนับได้เลยหรือเรียกว่า กัลป์

ผลกรรมของพระเจ้าสุปพุทธะถูกธรรณิสุบ เพราะทำอนันตริยกรรม เพราะมีจิตอาฆาตพยาบาทพระพุทธรองค์และกระทำการให้เกิดความแตกแยกในหมู่พระสงฆ์ รวมถึงกลั่นแกล้งพระพุทธรองค์ด้วย เหตุประการหนึ่งนั้นคือการเกณฑ์อำมาตย์ข้าราชการไปนั่งเสพเมรัยขางทางที่พระพุทธรองค์ จะออกบิณฑบาตโปรดเวไนยสัตว์ โดยไม่ให้พระพุทธรองค์เดินทางได้สำเร็จ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.

An Analytical Study of Sekhiyavatta, The Code of Etiquette Towards Thai Traditional Manner

Phra Samrong Saññato (Saengthong)^{1*}

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

*Corresponding author. E-mail: Msamrong84@gmail.com

ABSTRACT

This article focuses on the study and analysis of religious observances affecting Thai manners. The results of the study found that the code of etiquette is contained in the seventh part of the 227 precepts of the monks. This part contains 75 precepts categorized into 4 sections: 1) the section of proper behavior (*sāruppa*, 26 precepts) regarding the proper manners of the monks in the public; 2) the section on food (*bhojanapaṭisaṃyutta*, 30 precepts) concerning food consumption; 3) the section on teaching dhamma (*dhammadesanāsaṃyutta*, 16 precepts) relating to preaching; 4) the section on miscellany (*pakiṇṇaka*, 3 precepts) regarding to minor miscellany. In regards to the influence of the code of etiquette on Thai manners, in the Vinaya Piṭaka, the code of etiquette contains regulations and teachings on manners that are very valuable to Thai manners because most of the manners that Thai people practice today include physical etiquette: walking, sitting, showing respect, eating, dressing and verbal etiquette such as conversations on various occasions. These are all based on the teachings of Buddhism. The Buddhist followers have adopted the principles of the code of etiquette to apply as a model for Thai etiquette such as paying homage, paying respect, walking, sitting correctly and properly. The physical and verbal actions are suitably conducted in each occasion and do not encroach one's self and others. This makes the whole world realize that Thai people are respectful, have good manners, humility and are able to coexist with other people in the society peacefully.

Keywords: Sekhiyawat, Thai Etiquette, Buddhism

การศึกษาวิเคราะห์เสขียวัตรที่มีต่อมารยาทไทย

พระสำรอง สณญโต (แสงทอง)^{1*}

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประเทศไทย

*Corresponding author. E-mail: Msamrong84@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาการศึกษาวิเคราะห์เสขียวัตรที่มีต่อมารยาทไทย ผลการศึกษาพบว่า เสขียวัตร เป็นหมวดที่ 7 ในสิกขาบท 227 ของพระภิกษุ มี 75 สิกขาบท แบ่งเป็น 4 หมวด หมวด 1 สารูป มี 26 สิกขาบท ว่าด้วยความเหมาะสมแก่สมณเพศในการประพฤติปฏิบัติต่อชุมชน หมวด 2 โภชนาปฏิสังยุต มี 30 สิกขาบท ว่าด้วยการฉันอาหาร หมวด 3 อัมมเทศนาสังยุต มี 16 สิกขาบท ว่าด้วยการแสดงธรรม หมวด 4 ปกิณณกะ มี 3 สิกขาบท เป็นหมวดเบ็ดเตล็ด เสขียวัตรที่มีต่อมารยาทไทย พบว่าในพระวินัยปิฎก หมวดเสขียวัตรมีข้อบัญญัติและคำสอนเกี่ยวกับเรื่องของมารยาทไว้ ซึ่งมีคุณค่าอย่างมากในด้านมารยาทไทย เพราะส่วนใหญ่มารยาทที่คนไทยได้นำมาใช้ในปัจจุบันนี้ทั้งมารยาททางกาย คือ การเดิน การนั่ง การแสดงความเคารพ การรับประทานอาหาร การแต่งกาย และมารยาททางวาจา เช่นการพูดสนทนาในโอกาสต่างๆ กัน ล้วนมีพื้นฐานมาจากคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา ผู้นำถือได้นำเอาหลักของเสขียวัตร ธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาท มาประยุกต์ใช้เป็นต้นแบบมารยาทไทย รู้จักวิธีการกราบ การไหว้ การเดิน การนั่ง ที่ถูกต้องและเหมาะสม การกระทำทางกายและวาจาเป็นไปในทางที่ถูกที่ควร เหมาะสมกับกาลเทศะ และไม่เบียดเบียนให้เป็นที่เดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น ทำให้คนทั่วโลกมองเห็นว่า คนไทยเป็นคนมีสัมมาคารวะ มีกิริยามารยาทเรียบร้อย มีความอ่อนน้อมถ่อมตน สามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างสงบสุขและร่มเย็น

คำสำคัญ: เสขียวัตร, มารยาทไทย, พระพุทธศาสนา

© 2022 BRJ: Bodhisatva Review Journal

บทนำ

ความสง่างามในศีลาจารวัตรขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยังความเลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้พบเห็น และพระพุทธองค์ทรงอบรมสั่งสอนพระภิกษุสงฆ์ให้มีศีลาจารวัตรงดงามเรียบร้อย โดย ทรงบัญญัติหมวดพระวินัยเสขียวัตรขึ้น ครั้นเมื่อพระภิกษุสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยหมวดนี้แล้ว ทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย สงบสำรวม สง่างาม แก่ผู้ที่มาพบเห็น เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย ตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษไทยต่อมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนาได้หยั่งรากลึกลงในประเทศไทย คนชาติไทยได้คุ้นเคยกับศีลาจารวัตรอันงดงามของพระภิกษุสงฆ์จนซึมซับและถ่ายทอดกิริยามารยาท ที่นุ่มนวลนั้น อบรมสั่งสอนลูกหลานสืบทอดต่อกันมา เสขียวัตรจึงเปรียบเหมือนเพชรน้ำหนึ่งที่ทำให้คนไทยพิเศษ มีความอ่อนโยน นุ่มนวล น่ารัก ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่ค่อยมีปรากฏในชนชาติอื่นมากนัก จึงสมควรที่ลูกหลานไทยยุคปัจจุบันจะต้องกลับมาทบทวน ฝึกฝนตนเองอีกครั้งหนึ่งเพื่อรักษาวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า และเป็นเอกลักษณ์ของชนชาวไทย

พระพุทธศาสนาเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องเป็นหลักประพฤติปฏิบัติในการดำรงชีวิต ปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎก คัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนาที่บรรจุคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่แบ่งเป็น 3 ปิฎก ได้แก่ 1. พระวินัยปิฎก ว่าด้วยวินัยหรือข้อบัญญัติเกี่ยวกับความประพฤติความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี การดำเนินกิจการต่างๆ ของภิกษุสงฆ์ และภิกษุณีสงฆ์ 2. พระสุตตันตปิฎก ว่าด้วยพระสูตรหรือเทศนาที่ตรัสแก่บุคคลต่างๆ ในเวลาและสถานที่ที่แตกต่างกัน 3. พระอภิธรรมปิฎก ว่าด้วยหลักธรรมต่างๆ ที่อธิบายในเชิงวิชาการเป็นคำสอนด้านจิตวิทยาและอภิปรัชญาในพระพุทธศาสนา (เสถียรพงศ์ วรรณปก, 2543)

ในส่วนของพระวินัยปิฎก ที่ว่าด้วยข้อบัญญัติในการประพฤติดนัยความเป็นอยู่ตลอดจนขนบธรรมเนียมกิจการต่างๆ ของภิกษุ ภิกษุณี โดยมีจุดประสงค์ของการบัญญัติเพื่อประโยชน์ของพระสงฆ์โดยรวม ประโยชน์เฉพาะบุคคลประโยชน์ของความดีงามแห่งชีวิต ประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชน และพระพุทธศาสนา ในอดีตกาลหรือแม้แต่ตามชนบทในปัจจุบันวัดยังเป็นศูนย์รวมของการชุมนุมพบปะสังสรรค์กันของสมาชิกชุมชนเมื่อถึงเทศกาลต่างๆ จรรย์มารยาทอันดีงามซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิบัติธรรมได้ช่วยให้ผู้คนจำนวนมากหาศาลที่มาชุมนุมพบปะกัน มิให้เกิดการกระทบกระทั่งกันหรือแม้แต่การดำเนินชีวิตในยามปกติ มารยาทอันดีงามจากการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา ก็จะช่วยให้ชีวิตดำเนินไปได้โดยราบรื่น ซึ่งเรามักเข้าใจว่า มารยาทเป็นเรื่องของการปรับตัวให้เข้ากับสังคม เพื่อความงดงาม น่าดู เพื่อการยอมรับเข้าเป็นหมู่คณะเท่านั้น แต่แท้จริงแล้วเรื่องเบื้องหลังลึกซึ้งเกี่ยวกับต้นบัญญัติของมารยาท ที่เรายอมรับกันอยู่ในปัจจุบัน ถ้าเราย้อนกลับมาสำรวจตัวเอง จะพบว่าในตัวเราเองนั้นมีแต่สิ่งที่ไม่งามเกือบทั้งสิ้น ของเสียที่ขับออกมาจากร่างกายทั้งหลายนั้นไม่น่าพิสมัยทั้งนั้น จึงเป็นปัญหาว่าทำอย่างไร ที่จะไม่ให้ความไม่งามเหล่านั้น ไปรบกวนผู้ที่อยู่รอบข้าง จะทำอย่างไรจึงจะป้องกันการกระทบกระทั่งอันเกิดจากความไม่งามของสิ่งเหล่านั้น จากปัญหาเหล่านี้ได้มีการบัญญัติมารยาทขึ้นเป็นกฎเกณฑ์ใช้สืบทอดกันมา ต้นบัญญัติมารยาทต่างๆ ที่เก่าแก่และถือเป็นต้นแบบของมารยาทไทยปัจจุบัน คือ **เสขียวัตร** ซึ่งเป็นหมวดพระวินัยในพระพุทธศาสนา ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทต่างๆ ไว้เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ได้ถือปฏิบัติเป็นธรรมเนียมและแบบแผนอันเดียวกัน เพื่อยังศรัทธาของผู้ศรัทธาอยู่ให้เจริญยิ่งขึ้น และปลูกศรัทธาของผู้ยังไม่ศรัทธาให้บังเกิดความขึ้นซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับมารยาทไทย ในสังคมปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ดังนั้น บทความนี้จึงมุ่งการศึกษาวิเคราะห์เสขียวัตรที่มีต่อมารยาทไทย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

เสขียวัตรในพระวินัยปิฎก

เสขียวัตร (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 2/576-654/649-735) หมายถึง วัตรที่ภิกษุจะต้องศึกษา ธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาทที่ภิกษุพึงสำเหนียกหรือพึงฝึกฝนปฏิบัติ เป็นพุทธบัญญัติที่ได้เตือนสติให้ภิกษุสงฆ์พึงสำรวมกาย วาจา ใจ เมื่อเข้าไปอยู่ในที่ชุมชนหรือในละแวกบ้านของผู้อื่น เพื่อยังให้เกิดความเลื่อมใสของบุคคลในชุมชนนั้นๆ จะได้มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ข้อปฏิบัติในเสขียวัตร เป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานในการฝึกฝนตนให้เป็นผู้มีศีลอันเป็นพื้นฐานในการศึกษา เพื่อให้เกิดสมาธิ ปัญญาซึ่งตามคตินทางพระพุทธศาสนาเรื่องการศึกษาจะต้องควบคู่กับการมีจริยะ คือ การดำเนินชีวิตที่ดีงาม จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการฝึกฝน เรียนรู้ และพัฒนาไป ดังพระดำรัสของพระพุทธเจ้าที่ตรัสว่า “พรหมจริยะ คือ จริยะอันประเสริฐ ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งมาเป็นสิกขา คือ การเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนา” (พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), 2539)

ดังนั้น การฝึกตนเบื้องต้นคือ การรักษาศีล เป็นการฝึกพฤติกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นให้อยู่ในอาการสำรวมทางกาย วาจา ให้อยู่ในอาการสงบก็จะเกิดสมาธิ ปัญญาในการคิดพิจารณาไตร่ตรองการกระทำต่างๆ ที่เกิดขึ้นว่าสมควรกระทำหรือไม่สมควรกระทำ และการที่พระพุทธร่องค์ทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นมา เนื่องมาจากภิกษุพระฉัพพัคคีย์ประพฤติดนัยไม่เหมาะสมเป็นเหตุให้ภิกษุสงฆ์ทั่วไป และประชาชนพากันติเตียน เ่งโทษและโพนทนา เมื่อความทราบถึงพระพุทธเจ้า จึงได้มีการสอบสวนจนทราบความจริง ก็ทรงบัญญัติสิกขาบทมิให้ภิกษุสงฆ์ประพฤติดนัยนั้นอีก เพื่อเป็นการจัดระเบียบในการอยู่ร่วมกันในสังคม

พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อคนไทยและสังคมไทย มาตั้งแต่อดีต เนื่องจากหลักธรรมคำสอนของพระศาสนาสอดคล้องกับลักษณะนิสัยใจคอของคนไทย ทำให้คนไทยยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นแบบอย่างในการยึดถือปฏิบัติในการดำเนินชีวิตสืบเนื่องต่อกันมาจนกระทั่งทุกวันนี้

ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนแก่ภิกษุทั้งหลายและ ผู้ที่นับถือทั่วไปคำสอนเหล่านี้ได้ถูกรวบรวมไว้ในพระไตรปิฎกซึ่งจะขอกล่าวถึงเฉพาะเสขียวัตตรในพระวินัยปิฎก ซึ่งที่เกี่ยวกับมารยาทที่คนไทยได้นำมาปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน

เสขียวัตตร เป็นส่วนหนึ่งของพระวินัยของพระภิกษุในศีล 227 ข้อ กล่าวคือเป็นวัตรที่ภิกษุจะต้องศึกษาธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาทที่ภิกษุพึงสำเหนียก หรือพึงฝึกฝนปฏิบัติ เป็นพุทธบัญญัติที่ได้เตือนสติให้ภิกษุสงฆ์พึงสำรวมกาย วาจา ใจ เมื่อเข้าไปอยู่ในที่ชุมชนหรือในละแวกบ้านของผู้อื่น เพื่อยังให้บุคคลในชุมชนนั้นๆ เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาพระวินัยปิฎกที่นำมาใช้เป็นแหล่งสืบค้นในการศึกษาครั้งนี้จะนำมาเฉพาะพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่ม 2 ในหมวดหนึ่งที่มีชื่อว่า หมวดเสขียวัตตร

หมวดเสขียวัตตร แบ่งเป็น 4 หมวด ดังนี้

หมวด 1 สารูป มี 26 สิกขาบท ว่าด้วยความเหมาะสมแก่สมณเพศในการประพฤติปฏิบัติต่อชุมชน

หมวด 2 โภชนปฏิสังยุต มี 30 สิกขาบท ว่าด้วยการฉันอาหาร

หมวด 3 อัมมเทศนาสังยุต มี 16 สิกขาบท ว่าด้วยการแสดงธรรม

หมวด 4 ปกิณณกะ มี 3 สิกขาบท เป็นหมวดเบ็ดเตล็ด

ข้อวัตรปฏิบัติที่เรียกว่า เสขียะ เหล่านี้ เป็นมารยาทเบื้องต้นที่ภิกษุสามเณรควรเรียนรู้และประพฤติปฏิบัติตาม เป็นหลักปฏิบัติอันเป็นคุณสมบัติของผู้ที่ยังต้องศึกษา หรือธรรมเนียมเกี่ยวกับเรื่องมารยาทที่ภิกษุต้องสำเหนียก ฝึกฝนปฏิบัติ เสขียะ ไม่ใช่ชื่อแห่งอาบัติ แต่เป็นชื่อสิกขาบทที่ว่าด้วยมารยาทของบุคคลผู้ได้รับการศึกษาเรียกว่า เสขียวัตตร คือ กิริยามารยาทที่เหมาะสมของภิกษุ ผู้ไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งเสขียะ ต้องอาบัติทุกกฏ เป็นที่น่าสังเกตได้ว่า เสขียวัตตรนี้ สอนให้รู้จักความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น รวมทั้งสิ่งแวดล้อมภายนอกด้วย เป็นการให้ความเคารพทั้งบุคคล สถานที่ และสิ่งของ พระพุทธเจ้าทรงตระหนักในบุคคลและสิ่งแวดล้อม จึงทรงวางกฎเกณฑ์ในพระวินัยไว้ อันเป็นการอนุรักษ์แหล่งน้ำลำธาร และต้นไม้ได้ด้วย

แนวคิดเรื่องมารยาทไทยในพระพุทธศาสนา

สังคมอินเดียในสมัยก่อนพุทธกาลและแม้ในสมัยพุทธกาล ตกอยู่ในอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นศาสนาชนชั้นปกครองที่เรียกตนเองว่าอารยัน ได้ตั้งขึ้นและใช้เป็นเครื่องมือในการปกครอง ทั้งนี้โดยศาสนาพราหมณ์สอนไว้ว่า ชีวิตของมนุษย์ขึ้นอยู่กับพรหมลิขิต คือเมื่อพระพรหม เทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ได้ทรงลิขิตให้ผู้ใดเกิดในวรรณะใดแล้ว ผู้นั้นจะต้องอยู่ในวรรณะนั้นไปจนตลอดชีวิต จะเปลี่ยนเป็นวรรณะอื่นไม่ได้ และเรียกชาวพื้นเมืองเดิมที่ตนปกครองว่า มีลักษณะคือเป็น อนารยชน (จันนัง ทองประเสริฐ, 2543)

นอกจากนี้ ได้มีการแบ่งระบบชนชั้นวรรณะ ไม่ขึ้นตรงต่อกันและกัน วรรณะต่ำจะไปคบหาสมาคมกับวรรณะสูงไม่ได้ ถือว่าผิดประเพณี มีการดูถูกเหยียดหยามเรียกว่าวรรณะทั้ง 4 คือ “ชนชั้นในสังคมอินเดียที่กำหนดด้วยชาติกำเนิดตามหลักศาสนาพราหมณ์” ได้แก่ วรรณะพราหมณ์วรรณะกษัตริย์ วรรณะแพศย์ และวรรณะศูทร (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2528)

การแบ่งชนชั้นเช่นนี้ ทำให้เกิดปัญหาทางเชื้อชาติและการเมือง เพราะเป็นการเหยียดหยามดูถูก ไม่เป็นการเคารพต่อกันและกัน ผู้ที่จะได้เรียนรู้เรื่องกฎระเบียบ มารยาทประเพณีต่างๆ ก็จำกัดอยู่เพียงแค่ 2 วรรณะ คือ วรรณะกษัตริย์กับวรรณะพราหมณ์ ส่วนวรรณะแพศย์กับวรรณะศูทรถือว่าหมดสิทธิ์ที่จะได้ศึกษาเล่าเรียน ในฐานะที่พระพุทธองค์ทรงเกิดในวรรณะกษัตริย์ ซึ่งเป็นนักรบ พระองค์ทรงทราบดีว่า “พวกผู้ดีเขารังเกียจพวกไพร่เพียงใด ทั้งนี้เพราะพวกศูทรหรือไพร่นั้นเป็นคนชั้นต่ำไม่มีระเบียบวินัย ไม่รู้จักกิริยามารยาทที่ดีในสังคม” เมื่อบุคคลเหล่านี้ มาบวชในพระธรรมวินัยแล้ว พระพุทธองค์ทรงเห็นความสำคัญในการที่จะปรับพฤติกรรม จึงได้สอนมารยาทให้เพื่อจะแก้ปัญหาด้านสังคมในด้านกิริยามารยาท และป้องกันการดูถูกจากบุคคลภายนอกซึ่งอาจกล่าวได้ว่า สวาทของพระสมณะโคดม ไม่มีมารยาทหรือความเป็นผู้ดีเลย จึงได้สร้างกฎระเบียบใหม่ คือ การไม่แบ่งแยก

ระบบชนชั้นวรรณะ ทรงเปลี่ยนแปลงและปรับประยุกต์ระบบสังคมให้ดีขึ้น ไม่มีการดูถูกเหยียดหยามคนต่างวรรณะกัน เพราะถือว่าคนทุกคนเกิดมาเป็นคนมีคุณค่าเสมอกัน จะต่างกันก็ตรงที่การทำดีหรือทำชั่ว (จันทน์ ทองประเสริฐ, 2543)

จากแนวความคิดดังกล่าว พระพุทธองค์จึงทรงสอนคุณสมบัติสำหรับคนดีให้โดยการบัญญัติสิกขาบทเกี่ยวกับเรื่องมารยาทขึ้นมา เรียกว่าเสขยวัตร (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 2/576-654/649-735) คือข้อวัตรปฏิบัติที่ภิกษุจะต้องศึกษา ว่าด้วยเรื่องธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาทที่ภิกษุพึงสำเหนียกหรือพึงฝึกปฏิบัติ รวมทั้งให้สามเณรถือปฏิบัติด้วย มี 75 สิกขาบท เป็นหมวดที่ 7 แห่งสิกขาบทในบรรดาสิกขาบท 227 ของพระภิกษุ และก็พบว่า มารยาทไทยที่ปฏิบัติกันในปัจจุบัน มีความสอดคล้องกับมารยาทในพระวินัยปิฎกหลายประการ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทรงบัญญัติมารยาทให้พระภิกษุหมวดหนึ่งเรียกว่า “เสขยวัตร” เป็นวัตรที่ภิกษุสามเณรต้องศึกษาให้รู้ธรรมเนียมกิริยามารยาท ในเวลาเข้าบ้าน รับบิณฑบาต และฉันอาหาร เป็นต้น เพื่อป้องกันไม่ให้โลกติเตียน และเพื่อเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา ถ้าไม่ปฏิบัติตาม ต้องอาบัติทุกกฏ เหตุที่ตอบอย่างนี้ เพราะข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามกัฏฐิ ทรงอนุญาตกัฏฐิ เมื่อไม่ปฏิบัติตามย่อมมีความผิดฐานไม่เอื้อเฟื้อฯ เพื่อป้องกันความน่าสะอิดสะเอียนในตัวของเราให้หมดไป แล้วในเวลาเดียวกันก็ช่วยส่งเสริมบุคลิกให้ดีให้น่าเคารพรักขึ้นมา หมวดธรรมหมวดนี้ต่อมากลายเป็นพื้นฐานของมารยาทไทย ซึ่งมีอยู่ 4 หมวดด้วยกัน คือ

หมวดที่ 1 เรียกว่า “สารูป” แปลว่า ธรรมเนียมที่ควรประพฤติเวลาเข้าบ้าน ตามธรรมดา พระอยู่ในวัด แต่ถึงเวลาจะเข้าบ้านประชาชนหรือไปในหมู่บ้านต่างๆ

หมวดที่ 2 เรียกว่า “โภชนปฏิสังยุต” แปลว่า ธรรมเนียมในการรับบิณฑบาตและการฉันอาหารซึ่งจะเอามาปรับใช้เป็นมารยาทในการกินอาหาร

หมวดที่ 3 “ธัมมเทศนาปฏิสังยุต” ว่าด้วยธรรมเนียมของการแสดงธรรม หรือไม่ให้แสดงธรรมแก่บุคคลที่แสดงอาการไม่เคารพ

หมวดที่ 4 “ปกิณณกะ” ว่าด้วยธรรมเนียมในการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ

ดังนั้นในเสขยวัตรทั้ง 4 หมวดใหญ่ 75 สิกขาบท หมวดพระวินัย ได้บัญญัติไว้เกี่ยวกับเรื่องของมารยาทในการอยู่ร่วมกันของบุคคล และการปฏิบัติต่อตนเองต่อผู้อื่นและชุมชนจะต้องกระทำด้วยความเรียบร้อยไม่เป็นที่รำคาญแก่ผู้พบเห็น ในพระสูตรต้นปิฎกได้มีการแนะนำสั่งสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของภิกษุสงฆ์และการปฏิบัติตามหลักธรรมต่างๆ ที่สอดคล้องกับข้อบัญญัติในหมวดต่างๆ ในเสขยวัตร เพื่อให้ภิกษุสงฆ์นำไปเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติ และสามารถรักษากิริยาอาการต่างๆ ในการอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นในสังคมนั้นได้

แนวคิดเรื่องมารยาทไทย

คำว่า มารยาท หมายถึง กิริยาวาจาที่ถือว่าสุภาพเรียบร้อยถูกกาลเทศะ (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานเฉลิมพระเกียรติ, 2556) ความประพฤติที่แสดงออกมาทางกายและทางวาจา ซึ่งบัณฑิตทั้งหลายยอมรับว่า เรียบร้อย อยู่ในระเบียบแบบแผนหรือขอบเขตที่ติงาม เป็นการส่อให้เห็นถึงอัธยาศัยที่ดีอีกด้วย ได้แก่ การแสดงอิริยาบถต่างๆ ที่มีความสุภาพอ่อนน้อมละเมียดละไมทั้งกิริยา วาจา ที่สุภาพเรียบร้อยทั้งการแต่งกายที่มีระเบียบเหมาะสมกับกาลเทศะ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่แสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของคนไทย “การมีมารยาทที่ดีต่อกันของคนในสังคม นับเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก เพราะจะทำให้คนเราอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีวัฒนธรรมและคุณธรรมประจำใจ” คำว่า มารยาท นี้ มีคำศัพท์ในทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกันอยู่ เช่น คำว่า อาจารย์ (พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต), 2543) หมายถึง ความเป็นผู้มีคุณประพฤติดี มีจรรยามารยาทที่ติงามซึ่งเมื่อใช้กับพระภิกษุสามเณร หมายความว่า พระภิกษุสามเณรที่มีจรรยามารยาทมี

ความประพฤติที่ต้งามั่นเอง หรือบางครั้งก็รวมความเป็น ศีลาจาร (ศีล+ อาจารย์) ได้แก่ ศีลและอาจารย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตามพระวินัยบัญญัติและมารยาททั่วไปนั่นเอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2543)

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2550) กล่าวว่ามารยาทหรือมรรยาทมีที่ใช้ใน ภาษาไทยได้ ทั้ง 2 คำ หมายถึงกิริยาอาการที่ควรประพฤติปฏิบัติอย่างมีขอบเขตหรือมีระเบียบแบบแผนอันเหมาะสมแก่กาลเทศะและสังคม ได้แก่การยืน เดิน นั่ง นอน การแสดงความเคารพ การรับ ของและการส่งของส่วนมารยาทไทยเป็นการเจาะจงชี้แจงให้ทราบถึงขอบเขตหรือระเบียบแบบแผน แห่งการประพฤติปฏิบัติแบบไทยที่บรรพบุรุษ ได้พิจารณากำหนดขึ้น และดัดแปลงแก้ไขให้สืบทอดกันมา

ท่านผู้หญิงดุจธิดา มาลากุล (2546) ได้ให้ความหมายมารยาทไว้ว่า “มารยาท คือ กิริยา วาจา ที่ถือว่า สุภาพเรียบร้อย อันประกอบด้วยการเสียสละ ความพอใจส่วนตัว เพื่อทำความพอใจให้ ผู้อื่น” มารยาทไทย หมายถึง กิริยาที่ถือว่าสุภาพเรียบร้อย ซึ่งบางขณะต้องประกอบด้วยการเสียสละ ความพอใจส่วนตัว เพื่อความพอใจให้ผู้อื่น และยังเป็นส่วนหนึ่งของความประพฤติที่ควรประพฤติเรียกว่าจรรยาอีกด้วยชาติไทยได้ชื่อว่า เป็น ชาติที่มีมารยาทงามที่สุดในโลก ทั้งนี้เพราะบรรพบุรุษ ของไทยได้วางแบบอย่างมารยาทไว้เหมาะสม แบบอย่าง มรรยาทของชาติไทยเป็นหลักการที่ไม่ล้าสมัย จึงปฏิบัติได้ทุกโอกาส ทุกสมัยและทุกสถานที่ นำไปปฏิบัติในสังคม ของชาติอื่นได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า มารยาท เป็นระเบียบแบบแผนการประพฤติที่ต้งามั่น แสดงถึง พฤติกรรมที่สุภาพเรียบร้อย ละมุนละไมทั้งทางกาย วาจาโดยมีใจเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมให้ แสดงออกได้อย่าง เหมาะสม เป็นองค์ประกอบย่อยของวัฒนธรรมซึ่งเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติที่ สมควรจะถ่ายทอดสืบทอดไป มารยาทไทยเป็นกิริยามารยาทที่คนไทยได้สร้างสรรค์ให้เหมาะกับ ลักษณะนิสัยของคนไทยและสภาพแวดล้อมของ ประเทศไทย ดังนั้น กิริยามารยาทในแต่ละท่าแต่ละ แบบต่างๆ งามและถูกต้องตามหลักของกายวิภาคและมีความทันสมัยอยู่ตลอดเวลา

พื้นฐานที่สำคัญของมารยาท ซึ่งถือเป็นลักษณะของผู้เจริญหรือผู้ดีไทย คือ

1. ความสุภาพอ่อนน้อม คือ คนที่มีจิตใจสูงและเชื่อมั่นในตนเอง คนต้องมีอะไรในตัวแล้ว จึงจะมีความสุภาพอ่อนน้อมได้ ความสุภาพอ่อนน้อมไม่ได้เกิดจากความกลัวเกรง แต่เป็นความกล้า

2. ความสำรวม คือ การมีสติ ไม่พูดไม่ทำอะไรที่เกินควร รู้จักการปฏิบัติที่พอเหมาะพองาม คิดดีแล้วจึงค่อยทำพื้นฐานของมารยาททั้ง 2 ประการนี้ ถือเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้คนมีลักษณะดูเรียบร้อย จะเห็นได้ว่า บุคคลที่มีความสุภาพอ่อนน้อม และมีความสำรวมระมัดระวังอยู่ตลอดเวลา จะเป็นการแสดงออกทั้งด้าน กาย วาจา และใจ ด้วยความจริงใจไม่มีการเสแสร้งหรือแกล้งทำ อันจะส่งผลให้เป็นผู้รู้จักความเคารพ ได้แก่ การเคารพตนเองและเคารพคนอื่นดังนั้น มารยาทที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาโดยตรงเป็นส่วนมากเช่น การกราบ การไหว้ เป็นต้น จึงเรียกว่า มารยาทไทย หรือมารยาทแบบไทยๆและการมีมารยาทนี้ ยังจะเป็นเครื่องวัด คุณธรรมของคนอีกด้วย

จะเห็นได้ว่าคนไทยมีลักษณะสุภาพอ่อนน้อม และรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ดี มีการแสดงความเคารพ ที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของสังคมอื่น เช่น การยืมยืมทักทายปราศรัย การไหว้ การถวายความเคารพ พระมหากษัตริย์ เป็นต้นกล่าวได้ว่าคนไทยมีวัฒนธรรมแบบพระพุทธศาสนา สังคมไทยจึงเป็นสังคมชาวพุทธ เพราะมีสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาปรากฏให้เห็นมากมาย เช่น วัด เจดีย์ พระพุทธรูปพระสงฆ์ รวมทั้ง พระพุทธศาสนาได้สอนให้คนไทยมีปรัชญาชีวิตที่สงบสุข เชื่อในเรื่องกรรม หรือเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว สอนให้รู้จักการให้อภัยกันและกัน รักความสันโดษ ดำเนินชีวิตแบบเรียบง่ายอย่างสงบสุข

การศึกษาวิเคราะห์เสขยวัตรที่มีต่อมารยาทไทย

สังคมสงฆ์เป็นสังคมใหญ่ มีระเบียบแบบแผน ได้แก่ พระธรรมวินัย ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ให้ยึดถือ และปฏิบัติตาม กุลบุตรที่มาบวชในพระพุทธศาสนาต่างก็มาจากต่างทิศ ต่างตระกูล และต่างความคิดเห็น เมื่อมาอยู่ร่วมกัน จำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ให้ถือปฏิบัติ ได้แก่ การถือศีลสัณณ หมายถึง ก่อนเคยประพฤติปฏิบัติแบบใด แต่เมื่อมาอยู่ร่วมกันแล้ว การประพฤติปฏิบัติต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกันโดยยึดถือปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลัก

1. มารยาทในการเดิน ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่ม 2 หมวดเสขยวัตร ได้กล่าวถึงการเดินของภิกษุสงฆ์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 2/576-601/649-675) มารยาทไทยเกี่ยวกับการเดิน โดยทั่วไป เป็นอิริยาบถที่ทำให้ร่างกายเคลื่อนไหวไปจากเดิมได้ การเดินเป็นมารยาทที่ทุกคนควรจะต้องศึกษาและปฏิบัติให้ถูกต้อง จะทำให้เป็นผู้มีบุคลิกภาพดีและเป็นการออกกำลังกาย ทำให้อวัยวะหลายส่วนได้ทำงานเพื่อเจริญเติบโต และความแข็งแรงของร่างกาย ตามปกติทุกคนจะเดินตามความถนัดของตนตามที่ได้รับฝึกฝนมา แต่เมื่อมาอยู่ในสังคมต้องระมัดระวังในการเดินของตนเพื่อมิให้เป็นที่น่ารังเกียจ และเป็นที่น่ารำคาญแก่คนอื่นในสังคมได้ จะเห็นว่า มารยาทในการเดินได้มีบัญญัติไว้ในพระวินัยปิฎก หมวดเสขยวัตร ได้กล่าวถึงการเดินของภิกษุสงฆ์พึงสำรวมกิริยาท่าทางให้สุภาพ สง่างาม และในพระสูตรได้กล่าวอธิบายถึงการเดินควรเดินอย่างสำรวม เมื่อเข้าไปในสถานที่ต่างๆ ควรระมัดระวังกายวาจาไม่ให้เกิดความรำคาญแก่ผู้อยู่ใกล้ชิดได้ อันเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดบาปอกุศลกรรมขึ้นได้ ซึ่งในมารยาทไทยก็เช่นเดียวกัน ได้มีการกำหนดการเดินของบุคคลในโอกาสต่างๆ ไว้ตามความเหมาะสมเพื่อความเรียบร้อยและงดงามแก่ผู้พบเห็นและสอดคล้องกับมารยาทที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

2. มารยาทการนั่ง ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่ม 2 หมวดเสขยวัตร ได้กล่าวถึงการนั่งของสงฆ์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 2/576-601/649-675) มารยาทการนั่งเป็นสิ่งที่ต้องระมัดระวังเช่นเดียวกับอิริยาบถอื่นๆ เพื่อมิให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือไม่พึงพอใจแก่ผู้เลื่อมใสศรัทธา และผู้ที่นั่งฟังธรรมเณมต่างๆ และสำรวมกาย วาจาให้สงบเรียบร้อย มารยาทไทยเกี่ยวกับการนั่ง ถือเป็นการปฏิบัติอย่างหนึ่งซึ่งบ่งบอกถึงความเจริญของชนชาตินั้นๆ การนั่งของคนไทยในสมัยก่อนเป็นการนั่งกับพื้นเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาเมื่อมีการติดต่อกับประเทศตะวันตก มีการเลิกการหมอบคลานเข้าเฝ้า เป็นการยืนคานับแล้วนั่งเก้าอี้แทนจนในปัจจุบันมารยาทในการนั่งของไทยเริ่มเลื่อนไป ขาดระเบียบแบบแผนในการนั่งให้ถูกหลักการปฏิบัติของสังคมตามกาลเทศะที่แต่ละคนประสบอยู่ จะเห็นว่า มารยาทในการนั่งได้มีบัญญัติไว้ในพระวินัยปิฎก หมวดเสขยวัตร กล่าวถึง การนั่งของภิกษุสงฆ์พึงสำรวมกิริยาท่าทางให้สุภาพ สง่างาม และนั่งตัวตรง ไม่ให้แกว่งแขนไปมาซึ่งอาจทำให้ผู้ที่นั่งอยู่ใกล้เกิดความรำคาญหรือหงุดหงิดใจได้ในพระสูตรต่างๆ ได้กล่าวอธิบายถึงการนั่งควรนั่งอย่างสำรวมเมื่อเข้าไปในสถานที่ต่างๆ หรือนั่งอยู่ต่อหน้าบุคคลในระดับต่างกัน ควรนั่งในที่สมควรและควรระมัดระวังกายวาจาอันเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดบาปอกุศลกรรมขึ้นได้ ในมารยาทไทยก็เช่นเดียวกัน ได้มีการกำหนดการนั่งของบุคคลในระดับต่างๆ ไว้ตามความเหมาะสมเพื่อความเรียบร้อยและงดงามแก่ผู้พบเห็นและสอดคล้องกับในพระไตรปิฎก

3. มารยาทการแสดงความรัก ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่ม 2 หมวดเสขยวัตร ได้กล่าวถึงการแสดงความเคารพของภิกษุสงฆ์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 2/633-650/712-730) การแสดงความเคารพเป็นวัฒนธรรมไทยที่ใช้ปฏิบัติกันมาช้านาน เป็นการแสดงถึงความมีสัมมาคารวะ อ่อนน้อมถ่อมตน กตัญญูตเวทีของบุคคลนั้นๆ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้เกิดความผูกพัน รักใคร่เอ็นดู และยังความเจริญก้าวหน้าแห่งชีวิต การแสดงความเคารพที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของคนไทย ได้แก่ การกราบ การไหว้นอกจากนี้ยังมีการลุกขึ้นยืนรับ การโค้งคำนับ รวมไปถึงการเคารพในธรรมต่างๆ ซึ่งจะต้องนำมาใช้ให้ถูกต้องตามโอกาสอันควรบุคคลที่ควรนับถือ เนื่องจากมีคุณค่าต่อการประพฤติปฏิบัติของคนทั่วไปให้มีวิถีการดำเนินชีวิตอยู่ตามทำนองคลองธรรมที่ดี ได้แก่

1. พระพุทฺธ คือ องค์พระสัมมาสัมพุทฺธเจ้าซึ่งเป็นผู้สอนให้ประชุมชนประพฤติดุขด้วยกาย วาจา ใจ ตามพระธรรมวินัย

2. พระธรรม คือ คำสั่งและคำสอนของพระพุทฺธเจ้าให้ประพฤติดุขปฏิบัติตามมีทั้งข้อห้ามและข้ออนุญาตให้กระทำ และคำสอนตามความเป็นจริง เพื่อให้สามารถรู้ในสิ่งที่ควรรู้ ละเว้นในสิ่งที่ควรละเว้นได้รับผลเป็นความสุข ความเจริญ ตามสมควรแก่เหตุ รวมแล้วเรียกว่า พระธรรม

3. พระสงฆ์ คือ ผู้ที่มีความศรัทธาเลื่อมใสในคำสั่งสอนของพระพุทฺธเจ้า ยอมสละเพศฆราวาสออกมาบวชในพระพุทธศาสนา และเมื่อเข้ามาบวชแล้วต้องกระทำสิ่งที่เรียกว่า หน้าที่ คือ ศึกษาคำสั่งสอนของพระพุทฺธเจ้า ปฏิบัติตามคำสั่งสอนนั้น

ดังนั้น พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ จึงเป็นสิ่งที่สูงที่สุด มีคุณค่าที่สุดในพระพุทธศาสนา จึงได้ชื่อว่าเป็นรัตนะเพราะเป็นปูชนียวัตถุอันบุคคลเกิดไว้ในดวงใจเป็นของมีค่ามาก ทรงคุณ อันไม่อาจซึ่งได้บุคคลเห็นได้โดยยาก คนอหังการต่ำไม่อาจสัมผัสได้ เหตุนั้น นักปราชญ์จึงเรียกว่า รัตนะ (พระราชาธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), 2538 : 10)

พระรัตนะ 3 อย่าง ถือว่ามีคุณค่าดังต่อไปนี้

1. พระพุทฺธเจ้า ทรงมีพระคุณคือ เป็นผู้ใช้ความเพียรพยายามค้นคว้าแสวงหาทางตรัสรู้ด้วยความเหนื่อยยากลำบากและทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสทำพระองค์เองให้ หลุดพ้นจากความทุกข์ด้วยอำนาจจากกิเลส จนถึงความทุกข์ในสังสารวัฏ เข้าถึงความสุขที่สมบูรณ์ด้วยพระองค์เองแล้ว ยังได้พยายามชี้แจงแสดงเหตุแสดงผลให้บุคคลทั่วไปได้หลักในการดำรงชีวิต สั่งสอนคนทุกคนให้เป็นคนดี

2. พระธรรม มีคุณ คือ รักษาผู้ปฏิบัติเอาไว้ไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว

3. พระสงฆ์ มีคุณคือ ศึกษาคำสั่งสอนของพระพุทฺธเจ้า ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทฺธเจ้า สอนบุคคลอื่นๆ ให้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทฺธเจ้าด้วยซึ่งบุคคลดังกล่าวข้างต้น เป็นผู้ที่ควรเคารพสักการะด้วยบูชา และกราบไหว้เป็นอย่างยิ่ง

ความเคารพ เป็นกิริยาอาการที่ยกย่องเชิดชูซึ่งบุคคลหรือสิ่งที่ควรยกย่องเชิดชู ซึ่งสามารถแสดงออกด้วยการเคารพนบไหว้ นอบน้อม ความเคารพเป็นคุณสมบัติของหมู่ชนที่เจริญ แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้าผู้สูงสุดในโลก หาบุคคลผู้มีคุณธรรมเสมอ พระองค์ไม่ได้เลยพระองค์ก็ทรงเคารพในธรรมที่พระองค์ตรัสรู้แล้ว (สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ, (จวน อุฏฺฐายี), 2543)

การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะหรืออยู่ในสังคม บุคคลควรอยู่อย่างเคารพ ความสงบสุขภายในสังคมนั้นก็จะบังเกิดขึ้น มารยาทไทย ถือว่า พระสงฆ์เป็นตัวแทนของพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ซึ่งจะหาบุคคลผู้มีคุณธรรมเสมอ พระองค์ไม่ได้เลย ดังนั้น บุคคลพึงแสดงความนอบน้อมด้วยความเคารพในธรรมเมื่อนำแสดงธรรมนั้นด้วยการไม่สวมรองเท้า หรือนั่งคลุมศีรษะบนอาสนะที่สูงกว่า เป็นต้น

ในมารยาทไทยสอนให้ผู้น้อยอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ หรือแสดงความกตัญญูต่อบุคคลด้วยการแสดงความเคารพ อันแสดงออกด้วยการกราบ การไหว้ เพราะในสังคมไทยถือว่าบุคคลเหล่านี้มีทั้งวิญญู คุณวุฒิ และชาติวุฒิ และเป็นผู้ที่มีประสพการณ์ สามารถแนะนำสิ่งที่ดีและมีประโยชน์แก่ผู้น้อยได้เป็นอย่างดี และยังได้รับการช่วยเหลือเกื้อกูลจากผู้อาวุโสอีกด้วย

จะเห็นได้ว่า ประเทศไทยในฐานะที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ มีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้าเป็นศาสดา นำหลักธรรมคำสอนที่พระองค์ตรัสรู้มาเผยแผ่ และมีสาวกนำไปปฏิบัติและถ่ายทอดยังชาวพุทฺธ จนเป็นที่ศรัทธายอมรับนับถือกันจวบจนทุกวันนี้ ดังนั้น ชาวพุทฺธทุกคนจึงยึดมั่นในพระรัตนตรัย อันได้แก่ พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งในการดำเนินชีวิต และแสดงความเคารพด้วยการกราบไหว้พระรัตนตรัยสืบเนื่องมาจนทุกวันนี้ ดังเห็นได้จากมารยาทของชาวพุทฺธมีการกราบไหว้และบูชาพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์

หรือปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุที่เกี่ยวข้องกับทางพระศาสนา นอกจากนี้ยังรวมไปถึงบุคคลต่างๆที่เจริญด้วยวิญญู ญาคุมุข ชาติวุฒิ บุคคลผู้อยู่ใกล้ชิดที่สมควรยกย่องด้วย

4. มารยาทการแต่งกาย ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่ม 2หมวดเสขียวัตร กล่าวถึงการแต่งกายของภิกษุ สงฆ์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 :2/576-601/649-675) ในพระวินัยปิฎกได้กล่าวถึง การนุ่งห่มของ ภิกษุสงฆ์ ต้องนุ่งห่มผ้าให้เรียบร้อย ปกปิดร่างกายเพื่อปกป้องความไม่งามของร่างกายเอาไว้ เมื่อเข้าไปยังละแวก บ้านหรือเข้าบ้านจะเกิดการยอมรับและเลื่อมใสศรัทธาจากชาวบ้านเช่นเดียวกับในสังคมไทย ก็ยอมรับเรื่องการ แต่งกายที่เรียบร้อย ถือว่าเป็นบัตรผ่านได้อย่างดีในการติดต่อการงานต่างๆและการเข้าสู่สังคม ทั้งยังสร้างความรู้สึกที่ดีแก่ผู้ที่พบเห็น และเป็นการเสริมบุคลิกภาพแก่ตนเอง เป็นการแสดงความนับถือตัวเองด้วย เมื่อรู้สึก ว่าตนเองแต่งกายถูกต้องเหมาะสมแก่ รูปลักษณะ เหมาะสมกับกาลเทศะ โอกาสและกิจกรรมของตน ความมั่นใจ จะเกิดขึ้นแก่บุคคลนั้นด้วยเช่นกัน การแต่งกายที่เรียบร้อยเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ยังบ่งบอกถึงความเป็น หมู่ คณะ ความสามัคคีปรองดอง ความมีระเบียบวินัยของกลุ่มบุคคล และยังเป็นการให้เกิดเกียรติแก่บุคคลและสถานที่ ที่ สำคัญที่จะขาดมิได้สำหรับพื้นฐานของการแต่งกายที่สวยงาม สง่างาม คือ ความสะอาดหมดจดของร่างกาย อาจ กล่าวได้ว่า การแต่งกายเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมากในสังคม ถือว่าเป็นการให้เกิดเกียรติแก่ผู้อื่น และยังสร้างสง่าราศี ให้แก่ตนเองอีกด้วย

5. มารยาทการรับประทานอาหาร ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่ม 2หมวดเสขียวัตร ได้กล่าวถึงการเดิน ของภิกษุสงฆ์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 2/602-632/676-711) ส่วนในสิกขาบทที่ 27 - 31 นั้น จะ เกี่ยวข้องกับมารยาทในการรับบิณฑบาตของภิกษุสงฆ์ที่พึงสำรวมกิริยา และควรรับสิ่งของที่ผู้นำมาถวายโดย เคารพ ดังต่อไปนี้

1. การรับบิณฑบาตหรืออาหารของภิกษุสงฆ์ เมื่อขอรับมาถวาย ควรรับโดยเคารพหรือไม่ควรกระทำ กิริยาเหมือนไม่ยกยอ หากสิ่งที่ได้รับมาไม่เป็นที่พึงพอใจ

2. ควรมองดูบาตรหรือภาชนะในขณะที่มีผู้นำอาหารมาใส่ลงในบาตร ไม่ควรสอดสายสายตาเหลียวมองดู สิ่งอื่น

3. ในการรับบิณฑบาตหรืออาหารที่ใส่ลงในบาตรพระ ควรรับทั้งข้าวและแกง พอกัน ไม่ควรเลือกรับอย่างใดอย่างหนึ่งหรือเพียงอย่างเดียว ยกเว้นรับของญาติ รับของจากผู้เปิดโอกาสให้ขอรับเพื่อประโยชน์แก่ภิกษุอื่น หรือจ่ายมาด้วยทรัพย์ของตน

4. การรับบิณฑบาตควรรับให้พอดีเสมอกับขอบบาตร ไม่ควรรับจนล้น

ในหมวดโภชนาภิสังขัต พบว่า ในการฉันอาหารของภิกษุสงฆ์ต้องสำรวมอาการตั้งแต่การรับบิณฑบาต การฉันอาหาร จนกระทั่งฉันอาหารเป็นที่เรียบร้อย จะต้องกระทำให้เกิดความพอดีทั้งในการตักอาหาร การทำคำ ข้าวและการนำเข้าปาก รวมถึงกิริยาอาการในขณะที่ฉันอาหาร

การรับประทานอาหารโดยทั่วๆ ไปเป็นสิ่งที่ไม่ยากเย็นอะไร แต่การรับประทานอาหารให้ถูกต้องตามแบบ แผนตามมารยาทและประเพณีนิยมที่ได้กำหนดไว้นั้น ต้องปฏิบัติกันหลายประการ โดยเฉพาะเมื่ออยู่ในสังคมต้อง ระมัดระวังตั้งแต่การตักอาหาร การทานอาหารและการรับประทานอาหารร่วมกับผู้อื่น พึงกระทำอย่างไรเพื่อไม่ให้ ผู้ร่วมรับประทานอาหารเกิดอาการรังเกียจ หรือเกิดบรรยากาศที่ไม่น่ารื่นรมย์ขึ้นได้ ในมารยาทไทยได้กำหนดไว้ เช่น เวลาตักอาหารสำหรับรับประทานต้องตักให้พอดี ใช้ช้อนกลาง เวลารับประทานอาหารไม่ทำให้เลอะเทอะ มุมมาม ไม่เคี้ยวเสียงดัง ไม่ชดน้ำแกงดังซู่ๆ ไม่ตักข้าวคำใหญ่เกินไป ไม่เลือกตักอาหารเฉพาะที่ชอบเพียงอย่างใด อย่างหนึ่ง ไม่อมอาหารจนกระทั่งพุงแก้มพองโป่งออกมา ไม่พูดคุยกันในขณะรับประทานอาหาร เป็นต้น

เรื่องอาหารการกินนั้นถือเป็นเรื่องสำคัญมากในชีวิตของเรา เพราะเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ที่ร่างกายมนุษย์ ต้องการ มารยาทในการกินมีขึ้นเพื่อประโยชน์ของผู้กินเอง กินมุมมาม ไม่ดีแก่สุขภาพอนามัย เคี้ยวอาหารไม่ ละเอียด อาหารอาจตกไปในหลอดลมถึงตายได้ และยังบอกลักษณะนิสัยในการกิน ทำให้เสียมารยาทได้ การห้ามไม่ให้

พูดทั้งคำซ้ำ ก็มีเหตุผลเดียวกัน มารยาททั้งหลายในการกินจึงได้เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ตนเป็นอันดับแรก เพื่อประโยชน์ผู้อื่นคือ ไม่ทำให้เขาไม่พอใจ เป็นอันดับรอง

จะเห็นว่า มารยาทที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกมีความสอดคล้องกับมารยาทที่คนไทยได้นำมาปฏิบัติในปัจจุบันนี้ และมีบางส่วนที่ได้มีการปรับใช้ให้เข้ากับยุคสมัยความเป็นสากลและความเหมาะสมตามโอกาสอันควร แต่ก็ยังคงไว้ตามแบบไทยๆทั้งในการรับประทานอาหาร การร่วมรับประทานอาหารกับผู้อื่น และมารยาทในการพูดในขณะที่รับประทานอาหาร อาทิเช่น การใช้มีดสำหรับตัดอาหาร การใช้ช้อนส้อมส่วนตัวแล้วก็จะไม่นำไปจิ้มอาหารเข้าปาก หรือการใช้ผ้าเช็ดมือในการเช็ดปากก่อนที่จะดื่มน้ำหรือดื่อกาอาหารเพื่อมิให้มีคาบสกปรกที่ริมฝีปาก ซึ่งจะแสดงออกถึงความเลอะเทอะมอมมามของผู้รับประทานอาหาร อันทำให้ผู้ร่วมรับประทานอาหารเกิดความรังเกียจได้ เป็นต้น

ดังนั้น ข้อบัญญัติในพระวินัยได้กล่าวไว้เพื่อให้ผู้รับประทานอาหารควรที่จะรู้จักประมาณในการบริโภคให้เพียงพอกับความต้องการของร่างกายถ้ารับประทานอาหารมากเกินไปจะทำให้บุคคลนั้นเป็นทุกข์ได้หรือเกิดโทษแก่ร่างกายได้ และทำให้ร่างกายเกิดการเผาผลาญมากเกินไป เป็นเหตุให้บุคคลนั้นละซึ่งความเพียรในการปฏิบัติกิจการงานหรือกิจกรรมต่างๆ ดังนั้น บุคคลพึงมีสติระลึกรู้ในการกระทำทุกอย่าง และพึงรู้จักประมาณในการบริโภคก็จะทำให้บุคคลนั้นสามารถรักษามารยาทในการรับประทานอาหารได้ในการรับประทานอาหารควรที่จะทานให้พอดีและพึงสังเกตผู้ร่วมรับประทานอาหารด้วยเพื่อมิให้เกิดอาการเป็นที่รังเกียจของบุคคลที่ร่วมรับประทานอาหารด้วย หรืออาจจะสรุปโดยความว่า ให้มีความสำรวมตนในการกระทำอิริยาบถต่างๆ เพื่อประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น

6. มารยาททางวาจา พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่ม 2 หมวดเสขียวัตถ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 2/602-632/676-711) ได้กล่าวถึงการพูดและการสนทนา ในพระวินัยปิฎก หมวดเสขียวัตถ ได้บัญญัติเกี่ยวกับการพูดของภิกษุสงฆ์เมื่อเข้าไปในละแวกบ้าน ควรระมัดระวัง สำรวมคำพูด และพูดให้เสียงเบา ไม่ควรพูดในขณะที่มีคำซ้ำอยู่ในปาก จากสิกขาบทที่ 57 ถึง สิกขาบทที่ 72 กล่าวถึง ผู้ที่ไม่พร้อมที่จะฟังก็ไม่สมควรที่จะแสดงธรรมแก่บุคคลนั้น เปรียบเสมือนการพูดถ้าผู้ฟังไม่พร้อมที่จะฟัง การพูดก็ไม่เกิดประโยชน์แต่ประการใด

จะเห็นได้ว่า การพูดหรือการสนทนานั้นเป็นเรื่องสำคัญมาก ได้ปรากฏในพระไตรปิฎกทั้งพระวินัยปิฎก หมวดเสขียวัตถ เพื่อให้เห็นคุณค่าของการพูดจาหรือสนทนาที่สุภาพ ไพเราะอ่อนหวาน ผู้พูดพึงต้องระมัดระวังคำพูดต่างๆ ตลอดจนการใช้ถ้อยคำที่ไม่เหมาะสมต่อกันและต้องดูกาลเทศะควรคำนึงถึงเวลาให้มา ไม่พูดคนเดียวหรือแย่งผู้อื่นพูด และควรพูดในประเด็นที่ได้มีการสนทนากัน พูดให้ได้ใจความสำคัญ ไม่นอกเรื่อง จะทำให้ผู้ฟังเกิดความเบื่อหน่ายได้ ส่วนในการสนทนาต้องระมัดระวังเรื่องที่น่ามาสนทนา สถานที่และโอกาสที่ควรพูดหรือไม่พูด ความเหมาะสมของเวลาการพูดสอดแทรกขณะสนทนา การชอกแซกถามในเรื่องส่วนตัว และการสนทนาเรื่องที่เป็นความลับ พึงระมัดระวังอิริยาบถต่างๆ ไม่หลุกลึก ลอกแฉก แคะ แกะ เกาส่วนต่างๆของ ร่างกาย

นอกจากนี้ยังต้องระมัดระวังในการใช้ถ้อยคำ ท่าทีประกอบการพูด น้ำเสียงเป็นอย่างมาก เพราะการพูดเปรียบเสมือนดาบสองคม ที่นำสิ่งที่ดีและความเดือดร้อนมาสู่ตนเองได้ และในการพูดพึงศึกษาความพร้อมของผู้ฟังในการรับฟังด้วย เสดียวัตถ เป็นวัตรที่พุทธบริษัทจะต้องศึกษาธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาทในด้านต่างๆ พึงทำความเข้าใจหรือเรียนรู้ (หนังสือนวโกวาทท่านใช้คำว่า “ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า...”) แล้วปฏิบัติตามการประยุกต์ใช้หลักเสขียวัตถทางพุทธศาสนาปรับใช้ในชีวิตของยุคสมัยประจำวันอาจจะดูขัดเคืองกับความเป็นจริงอยู่บ้าง หากแต่สิ่งเหล่านี้ “น่าอัศจรรย์ใจ” ยิ่งนักว่า พระพุทธองค์ท่านทรงรู้ เข้าใจ และได้ทรงสอนพระภิกษุหรือผู้สืบทอด “พุทธวงศ์” ของท่านมาก่อน ตั้ง 2,500 กว่าปีแล้ว อาจด้วยความที่อยากให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสต่อพระภิกษุสงฆ์ด้วยแนวทางปฏิบัติที่ดูสงบเสถียร เรียบร้อย ประณีต งดงามด้วย

บทสรุป

เสขยวัตร 75 เป็นส่วนหนึ่งของพระวินัยของพระภิกษุในศีล 227 ข้อ กล่าวคือเป็นวัตรที่ภิกษุจะต้องศึกษาธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาทที่ภิกษุพึงสำเหนียก หรือพึงฝึกฝนปฏิบัติ เป็นพุทธบัญญัติที่ได้เตือนสติให้ภิกษุสงฆ์พึงสำรวมกาย วาจา ใจ เมื่อเข้าไปอยู่ในที่ชุมชนหรือในละแวกบ้านของผู้อื่น เพื่อยังให้บุคคลในชุมชนนั้นๆ เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา และพบว่ามีมาสอดคล้องกับมารยาทไทยหลายประการ คือมารยาทในการเดิน มารยาทในการนั่ง มารยาทในการแสดงความเคารพ มารยาทในการแต่งกาย มารยาทในการรับประทานอาหาร และมารยาททางวาจา

มารยาทในการเดิน ได้มีบัญญัติไว้ในพระวินัยปิฎก หมวดเสขยวัตร ได้กล่าวถึงการเดินของภิกษุสงฆ์พึงสำรวมกิริยาท่าทางให้สุภาพ สง่างาม และในพระสูตรได้กล่าวอธิบายถึงการเดินควรเดินอย่างสำรวม เมื่อเข้าไปในสถานที่ต่างๆ ควรระมัดระวังกายวาจาไม่ให้เกิดความรำคาญแก่ผู้อยู่ใกล้ชิดได้ อันเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดบาปอกุศลกรรมขึ้นได้ ซึ่งในมารยาทไทยก็เช่นเดียวกัน ได้มีการกำหนดการเดินของบุคคลในโอกาสต่างๆ ไว้ตามความเหมาะสมเพื่อความเรียบร้อยและงดงามแก่ผู้พบเห็นและสอดคล้องกับมารยาทที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

มารยาทในการนั่ง ได้มีบัญญัติไว้ในพระวินัยปิฎก หมวดเสขยวัตร กล่าวถึง การนั่งของภิกษุสงฆ์พึงสำรวมกิริยาท่าทางให้สุภาพ สง่างาม และนั่งตัวตรง ไม่ให้แกว่งแขนไปมาซึ่งอาจทำให้ผู้ที่นั่งอยู่ใกล้เคียงเกิดความรำคาญหรือหงุดหงิดใจได้ในพระสูตรต่างๆ ได้กล่าวอธิบายถึงการนั่งควรนั่งอย่างสำรวมเมื่อเข้าไปในสถานที่ต่างๆ หรือนั่งอยู่ต่อหน้าบุคคลในระดับต่างกัน ควรนั่งในที่สมควรและควรระมัดระวังกายวาจาอันเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดบาปอกุศลกรรมขึ้นได้ ในมารยาทไทยก็เช่นเดียวกัน ได้มีการกำหนดการนั่งของบุคคลในระดับต่างๆ ไว้ตามความเหมาะสมเพื่อความเรียบร้อยและงดงามแก่ผู้พบเห็นและสอดคล้องกับในพระไตรปิฎก

มารยาทในการแสดงความเคารพ ในมารยาทไทยสอนให้ผู้น้อยอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ หรือแสดงความกตัญญูกตเวทิต์ด้วยการแสดงความเคารพอันแสดงออกด้วยการกราบ การไหว้ เพราะในสังคมไทยถือว่าบุคคลเหล่านั้นมีทั้งวิทยุฒิ คุณวุฒิ และชาติวุฒิ และเป็นผู้ที่มีประสพการณ์ สามารถแนะนำสิ่งที่ดีและมีประโยชน์แก่ผู้น้อยได้เป็นอย่างดี

มารยาทในการแต่งกาย พระวินัยปิฎกได้กล่าวถึง การนุ่งห่มของภิกษุสงฆ์ ต้องนุ่งห่มผ้าให้เรียบร้อยปกปิดร่างกายเพื่อปกป้องความไม่งามของร่างกายเอาไว้ เมื่อเข้าไปยังละแวกบ้านหรือเข้าบ้านจะให้เกิดการยอมรับและเลื่อมใสศรัทธาจากชาวบ้านเช่นเดียวกับในสังคมไทย ก็ยอมรับเรื่องการแต่งกายที่เรียบร้อย ถือว่าเป็นบัตรผ่านได้อย่างดีในการติดต่อการงานต่างๆ และในการเข้าสู่สังคม ทั้งยังสร้างความรู้สึกที่ดีแก่ผู้ที่พบเห็น และเป็น การเสริมบุคลิกภาพแก่ตนเอง เป็นการแสดงความนับถือตัวเองด้วย เมื่อรู้สึกว่าตนเองแต่งกายถูกต้องเหมาะสมแก่รูปลักษณ์ เหมาะสมกับกาลเทศะ โอกาสและกิจกรรมของตน ความมั่นใจจะเกิดขึ้นแก่บุคคลนั้นด้วยเช่นกัน การแต่งกายที่เรียบร้อยเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ยังบ่งบอกถึงความเป็นหมู่คณะ ความสามัคคีปรองดอง ความมีระเบียบวินัยของกลุ่มบุคคล และยังเป็น การให้เกียรติแก่บุคคลและสถานที่ ที่สำคัญที่จะขาดมิได้สำหรับพื้นฐานของการแต่งกายที่สวยงาม สง่างาม คือ ความสะอาดหมดจดของร่างกาย

มารยาทในการรับประทานอาหาร มารยาทที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกมีมาสอดคล้องกับมารยาทที่คนไทยได้นำมาปฏิบัติในปัจจุบันนี้ และมีบางส่วนที่ได้มีการปรับใช้ให้เข้ากับยุคสมัยความเป็นสากลและความเหมาะสมตามโอกาสอันควรแต่ก็ยังคงไว้ตามแบบไทยๆ ทั้งในการรับประทานอาหาร การร่วมรับประทานอาหารกับผู้อื่น และมารยาทในการพูดในขณะรับประทานอาหาร อาทิเช่น การใช้มีดสำหรับตัดอาหาร การใช้ช้อนส้อมส่วนตัวแล้วก็จะไม่นำไปจิ้มอาหารเข้าปาก หรือการใช้ผ้าเช็ดมือในการเช็ดปากก่อนที่จะดื่มน้ำหรือดื่อกาอาหารเพื่อมิให้มีคาบสกปรกที่ริมฝีปากซึ่งจะแสดงออกถึงความเลอะเทอะมูมามของผู้รับประทานอาหาร อันทำให้ผู้ร่วมรับประทานอาหารเกิดความรังเกียจได้

มารยาททางวาจา การพูดหรือการสนทนานั้นเป็นเรื่องสำคัญมาก ได้ปรากฏในพระไตรปิฎกทั้งพระวินัยปิฎก ฆราวาสกถา และอรรถกถา เพื่อให้เห็นคุณค่าของการพูดจาหรือสนทนาที่สุภาพ ไพเราะอ่อนหวาน ผู้พูดพึงต้องระมัดระวังคำพูดต่างๆ ตลอดจนการใช้ถ้อยคำที่ไม่เหมาะสมต่อกันและต้องดูกาลเทศะควรคำนึงถึงเวลาให้มา ไม่พูดคนเดียวหรือแย้งผู้อื่นพูด และควรพูดในประเด็นที่ได้มีการสนทนากัน พูดให้ได้ใจความสำคัญ ไม่นอกเรื่อง จะทำให้ผู้ฟังเกิดความเบื่อหน่ายได้ ส่วนในการสนทนาต้องระมัดระวังเรื่องที่น่ามาสนทนา สถานที่และโอกาสที่ควรพูดหรือไม่พูด ความเหมาะสมของเวลาการพูดสอดคล้องกับลักษณะสนทนา การชกแซกถามในเรื่องส่วนตัว และการสนทนาเรื่องที่เป็นความลับ พึงระมัดระวังอิริยาบถต่างๆ ไม่หลุกหลิก ลอกแลก แคะ แทะ เกาส่วนต่างๆ ของร่างกาย

นอกจากนี้ยังต้องระมัดระวังในการใช้ถ้อยคำ ท่าทีประกอบการพูด น้ำเสียงเป็นอย่างมาก เพราะการพูดเปรียบเสมือนดาบสองคม ที่นำสิ่งที่ดีและความเดือดร้อนมาสู่ตนเองได้ และในการพูดพึงศึกษาความพร้อมของผู้ฟังในการรับฟังด้วย

เอกสารอ้างอิง

- จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2543). พระพุทธเจ้ากับการปฏิวัติสังคม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2528). พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- _____. (2539). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2540). พระพุทธศาสนาในเอเชีย. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2557). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. (พิมพ์ครั้งที่ 22). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). (2538). สารัตถะแห่งพระสูตรตันตปิฎก เล่ม 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน อุฏฐายี). (2542). มงคลในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2550). หนังสือมารยาทไทย. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- เสถียรพงศ์ วรรณปก. (2543). คำบรรยายในพระไตรปิฎก. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- อำไพพร สุทธิธง, (2546). เอกสารประกอบการสอนรายวิชามารยาท และการสมาคม. ลำพูน: วิทยาลัยเทคนิคลำพูน.